

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

AVRUPA BİRLİĞİ
ORTAK BALIKÇILIK POLİTİKASI
VE TÜRKİYE

Özge GÖKDEMİR
2501030667

Tez Danışmanı: Prof.Dr.Havva TUNÇ ÇELEBİ

İSTANBUL, 2006

ÖZ

Orta malların trajedisi, mülkiyet haklarının belirlenememesinden doğan doğal kaynakların aşırı kullanımını tasvir etmek için kullanılan mecazi bir terimdir. Ayrıca oyun teorisinin ana bölümlerinden biri olan mahkûmlar açmazı ile de bağlantılıdır. Grup içerisindeki fertlerin iki seçenekleri vardır: ya grup içinde işbirliğine gidecek ya da gruptan ayrılacaklardır. Fertler, ortak bir kaynağı koruma adına anlaşmaya giderlerse işbirliği oluşmaktadır, diğer durum olan işbirliğinden kaçınma ise fertlerin kendilerine düşen kamu malından daha fazlasını kullanmaya giderlerse meydana gelmektedir. İşbirliği her ferdin faydasını uzun dönemde maksimize etme potansiyeline sahipken, işbirliğinden kaçma kısa dönemde fertlerin faydalarını maksimize ederken uzun dönemde de yok etme potansiyeline sahip olmaktadır. Bu suretle, balık stoklarında, satıcılar stokların tekrardan artışı sağlamak amacıyla belirli bir zaman içinde işbirliğine gitmesi gerekmektedir. Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası'nın reformuna kalkışılmasının özü budur ve bu tez buna bir örnek olarak Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikasını incelemiş ve Türkiye'nin mevcut sektörü ile müzakere sürecindeki durumuna değinmiştir.

ABSTRACT

The tragedy of the commons is a metaphor used to illustrate the over-use of a natural resource as a result of unclear property rights. Also it can be linked to the prisoner's dilemma that is a core part of game theory. Individuals within a group have two options: cooperate with the group or defect from the group. Cooperation happens when individuals agree to protect a common resource the other the other condition which is defection happens when an individual decides to use more than his share of a public resource. Cooperation has the potential to maximize every individual's benefit in the long run while defection maximizes an individual's benefit in the short run at the expense of destroying it in the long run. Thus in the case of fish stocks, suppliers need to cooperate over a period of time so that fish stocks can start to rise again. This is the essence of attempts to reform the European Union Common Fisheries Policy and as an example to that, this thesis has investigated Europe Union Common Fishing Policy and has evaluated Turkey's current sector along with its position in the negotiation period.

ÖNSÖZ

Tarım sektörünün bir alt sektörü olan “su ürünleri sektörü”; günümüzde ve gelecek yıllarda, yatırımlar ile sürekli girdi sağlayan önemli sektör olma özelliğinden öte insan yaşamı için gerekli olan hayvansal protein ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. Bu da sektörün önemini her geçen gün daha da arttırmaktadır.

Bir ülke karasularından diğer ülkenin karasularına doğru göç eden balıkların; ülkelerce avlanması sonucu bir ülkenin üretimi, göç yolu üzerindeki diğer ülkenin üretimini ve dolayısıyla kârını da etkilemektedir. Ayrıca rasyonel, koruyucu ve sosyal mantıktan yoksun bir avcılık politikası da bilinçsiz avcılığa yol açacağından stoklar eriyecek ve lojistik büyüme duracaktır.

Böyle bir durumun ortaya çıkmaması için işbirlikçi ve rasyonel kavramlardan yola çıkarak, Oyun Teorisi ve Orta Mallarının Trajedisi kavramlarını su ürünleri sektörü üzerinden değerlendirerek işbirlikçi bir model olan Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası'nın ana hatları açıklanmıştır.

Türkiye’de sektörün mevcut konumu ve görüşmeler sürecindeki durumu da tezde ayrıca ele alınmıştır.

Tezin her aşamasında tartışıp ufkumu açan hocalarım Prof. Dr. Erol Manisalı’ya, danışmanım Prof. Dr. Havva Tunç’a, Prof. Dr. Türkel Minibaş’a ayrıca desteklerinden dolayı aileme ve oda arkadaşlarım başta Murat Birdal olmak üzere Barış Kablamacı, Emine Tahsin, Dündar Murat Demiröz’e ayrıca Zekeriya Kürşat’a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ (ABSTRACT)	ii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	1
TÜRKİYE- AB İLİŞKİLERİ	1
1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AMACI VE NİTELİĞİ	1
1.2. AB'NİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ	2
1.3. AVRUPA EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ	5
1.3.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu.....	6
1.3.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu.....	7
1.3.3. Roma Anlaşması Ve Avrupa Ekonomik Topluluğu	7
1.3.4. Avrupa Topluluğu	9
1.3.5. Avrupa Birliği	10
1.4. AB'NİN GENİŞLEME SÜRECİ.....	13
1.5. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	14
1.5.1. Ankara Anlaşması'nın İmzalanması.....	14
1.5.2. Katma Protokol'ün Yürürlüğe Girmesi ve Geçiş Dönemi	16
1.5.3. Tam Üyelik Başvurusundan Bugüne Dek Son Gelişmeler	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
BALIKÇILIK VE KURUMSAL YÖNETİM.....	21
2.1. ULUSAL VE ULUSLARARASI EKONOMİLERDE BALIKÇILIK	21
2.2. ULUSLARARASI BALIKÇILIKTA YAŞANAN AKSAKLIKLAR.....	23
2.2.1. Koruyucu Çözüm Örneği	26
2.2.2. Rasyonelleştirici Çözüm Örneği.....	28
2.2.3. Sosyal/Topluluk Çözümü Örneği.....	29

2.3. ÇATIŞMA, REKABET, İKİLEM VE İŞBİRLİĞİ	31
2.4. REKABET- İŞBİRLİĞİ İKİLEMİ VE OYUN TEORİSİ	32
2.4.1. <i>Oyun Teorisinin Tanımı</i>	32
2.4.2. <i>Oyun Teorisi Kavramları</i>	33
2.4.3. <i>Oyunların Sınıflandırılması</i>	34
2.4.3.1. N Kişilik Oyunlar-İki Kişilik Oyunlar	34
2.4.3.2. Sonlu Tekrarlı Oyunlar-Sonsuz Tekrarlı Oyunlar Kişilik Oyunlar-İki Kişilik Oyunlar	34
2.4.3.3. Sıfır Toplamlı Oyunlar-Sıfır Toplamlı Olmayan Oyunlar	35
2.4.3.4. Bilgi Düzeyinde Göre Oyunlar	35
2.4.3.5. İşbirlikçi Oyunlar-İşbirlikçi Olmayan Oyunlar	35
2.4.4. <i>Nash Dengesi</i>	36
2.5. OYUN PROBLEMLERİ ÇÖZÜMÜ	36
2.5.1. <i>Hâkim stratejiler yöntemi ile normal formlu oyun problemlerinin çözümü</i>	36
2.5.2. <i>Cournot Rekabeti</i>	38
2.6. ORTA MALLARININ TRAJEDİSİ (TRAGEDY OF THE COMMONS)	42
2.7. OYUN TEORİSİNİN BALIKÇILIKTA UYGULANMASI	43
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK BALIKÇILIK POLİTİKASI	47
3.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BALIKÇILIK	47
3.1.1. <i>Avcılık</i>	47
3.1.2. <i>Yetiştiricilik</i>	49
3.1.3. <i>Tüketim, İthalat ve İhracat</i>	51
3.2. ORTAK BALIKÇILIK POLİTİKASI'NIN DOĞUŞU	53
3.2.1. <i>Ortak Balıkçılık Politikası'nın Esasları</i>	54
3.2.1.1. Stokların Korunması ve Bilinçli Avcılık	54
3.2.1.2. Filo Politikası	55
3.2.1.3. Avlanma Faaliyetlerinin Sınırlandırılması	56
3.2.1.3.1. Seçici Avcılık	57
3.2.1.3.2. Teknik Alınan Önlemler	58
3.2.1.3.3. Avcılık İçin Yasaklanmış Bölgeler	59
3.2.1.4. Ortak Piyasa Düzeni	59
— Piyasanın Organizasyonu	60
— Piyasadaki Sorunlar	61
— Birlik Tarafından Yapılan Yardımların Amaçları	61
— Birlik İçerisindeki Üreticiler	62
— Piyasaya Müdahale Önlemleri	62
3.2.2. <i>Balıkçılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması</i>	63
3.2.2.1. Balıkçılık Sektöründen Yapısal Fonlar	63

3.2.2.1.1. Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı	64
3.2.2.1.2. Yapısal Fonların Reformu ve Geleceği.....	65
3.2.3. Üçüncü Ülkelerle İlişkiler.....	66
3.2.3.1. Uluslararası Balıkçılık Kaynak Yönetimi ve Deniz Anlaşmaları	66
3.2.3.2 Avrupa Birliği'nin Bölgesel Balıkçılık Organizasyonları ile İlişkileri	68
3.2.4. Balıkçılık ve Çevre	69
3.2.4.1. Çevresel Endişelerin Politikalara Dönüştürülmesi	71
3.2.4.2. Araştırma Faaliyet Alanlarının Tespiti	72
3.2.4.3. Tüketicinin Korunması	72
3.2.5. Yetiştiricilik (Kültür Balıkçılığı) Faaliyetleri.....	74
3.2.6. Avrupa Birliği'nin Akdeniz Balıkçılık Politikası.....	75
3.2.7. Avrupa Birliği Genişlemesi ve Ortak Balıkçılık Politikası	77
3.2.7.1 Çek Cumhuriyeti	78
3.2.7.2 Estonya	79
3.2.7.3 Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	80
3.2.7.4 Letonya	81
3.2.7.5 Macaristan	81
3.2.7.6 Litvanya.....	82
3.2.7.5 Malta.....	83
3.2.7.6 Polonya.....	84
3.2.7.7 Slovenya	85
3.2.7.8 Slovakya.....	86
3.2.8. Avrupa Birliği'nde Balıkçılık Yönetimi Karar Mekanizması.....	86
3.2.9. Balıkçılık Sektöründe Mevzuatın Uygulanması.....	87
3.2.9.1 Yasanın Ülkelerce Uygulanmasının Garanti Altına Alınması	87
3.2.9.2 Yasalara Uyulmaması Durumunda Alınması Gereken Önlemler.....	88
3.2.9.3. Denetleme Mekanizması için Birlik'ten Sağlanan Mali Yardım.....	89
3.2.10. Avrupa Birliği Su Ürünleri Pazarının Geleceği.....	89
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	90
AVRUPA BİRLİĞİ İLE GÖRÜŞMELER SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BALIKÇILIK	90
.....	90
4.1. TÜRKİYE'DE BALIKÇILIK.....	90
4.1.1. Türkiye'de Avcılık	93
4.1.2. Türkiye'de Yetiştiricilik (Kültür Balıkçılığı)	98
4.1.3. Tüketim, İhracat ve İthalat.....	102
4.1.4. Türkiye'de Mevcut Durum ve Sorunlar.....	103
4.1.4.1. Balık Stokları ve Avlanma	103
4.1.4.2. Avlanma Teknolojisi, Ağlar ve Cihazlar	107
4.1.4.3. Kıyı Ötesi ve Açık Deniz Balıkçılığı.....	108

4.2. 2000’LI YILLAR İÇİN SU ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜNDE AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	108
4.2.1. Karşılaşılan ve Karşılaşılması Muhtemel Darboğazlar	108
4.2.2. Darboğazların Aşılması İçin Yapılması Gerekenler	109
4.2.2.1. Kalite Kontrol Sisteminin Yerleştirilmesi	109
4.2.2.3. Sağlık Sertifikasının Düzenlenmesi	111
4.2.2.4. Yükleme ve Mühürleme	111
4.2.2.5. Gümrük Çıkış Kapıları	112
4.2.3. Türk Balıkçılığının Avrupa Birliği Balıkçılığına Uyum Çalışmaları	112
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	121

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği Örgütü
AT	Avrupa Topluluğu
ATS	Avrupa Tek Senedi Anlaşması
CCAMLR	Antarktik Deniz Canlı Kaynakları Koruma Komisyonu
CECAF	Orta Doğu Atlantik Balıkçılık Komitesi
EEA	Avrupa Birliği Ekonomik Alanı
EEC	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ESF	Avrupa Sosyal Fonu
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FIFG	Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı
GATT	Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması
GESAMP	Birleşmiş Milletlerin Deniz Kirlenmesinin Bilimsel Yönlerrinin Uzman Grubu
GFCM	Akdeniz Genel Balıkçılık Komisyonu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HACCP	Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizleri
IBSFO	Uluslararası Balık Denizi Balıkçılık Organizasyonu
ICCAT	Uluslararası Atlantik Tonu Koruma Konvansiyonu
ICES	Uluslararası Deniz Konseyi

IOTC	Hint Okyanusu Ton Komisyonu
ITQs	Bireysel Transfer Edilebilir Kotalar
KKGM	Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
MAGPs	Çok Yıllık Yönlendirme Programı
NAFO	Kuzey Batı Atlantik Balıkçılık Organizasyonu
NASCO	Kuzey Atlantik Somon Koruma Organizasyonu-
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü
NEAFC	Kuzey Doğu Atlantik Konvansiyonu-
OBP	Ortak Balıkçılık Politikası
OECE	Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
POs	Üretici Organizasyonları
RFOs	Bölgesel Balıkçılık Organizasyonları
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı
SEAFO	Güney Doğu Atlantik Balıkçılığı Organizasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STECF	Balıkçılık için Bilimsel Ekonomik Komite
TACs	Avlanmasına İzin Verilen Toplam Balık Miktarı
UNCLOS	Uluslararası Deniz Hukuku
WCAFC	Orta Batı Atlantik Balıkçılığı Komisyonu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: AB Üyeleri ve Birliğe Katılma Tarihleri.....	14
Tablo 2.1: İki oyuncunun kayıp ve kazanç matrisini gösteren ödemeler matrisi.....	37
Tablo 3.1: AB Balık Üretimi.....	48
Tablo3.2: Avrupa ülkelerinde su ürünleri yetiştiriciliği-çevre etkileşimini düzenleyen uygulamalar.....	74
Tablo 3.3: AB Balıkçılık Toplam Filo ve Tonaj.....	76
Tablo 4.1: Türkiye'nin Mevcut Su Ürünleri Üretim Alanları.....	90
Tablo 4.2: Türkiye'de 1974–2003 yıllarında avlanan deniz balıklarının (ton) bölgelere göre dağılımı.....	95
Tablo 4.3: Türkiye İçsu ve Denizlerde Yetiştiricilik Üretimi.....	100

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Balıkçılıkta Karşılaşılan Çatışmaya Çözüm Örnekleri.....26

Şekil 4.1: Türkiye’de 2003 yılı deniz balıkları avcılığının bölgelere göre dağılımı..96

GİRİŞ

Su ürünleri sektörü, insan yaşamı için gerekli olan hayvansal protein ihtiyacının karşılanması ve endüstriye hammadde sağlamasıyla önemli bir sektör olma özelliği taşımaktadır. Modern beslenmede insan başına düşen hayvansal proteinin balıklardan daha ucuza karşılanması aynı zamanda hem sağlık yönünden hem de kıyı bölgelerde istihdam olanakları yaratması açısından sektörün önemi daha da artmaktadır.

Bu husus altında Avrupa Birliği ile görüşmeler sürecinde uyum çalışmalarının yapıldığı Türkiye’de balık ve balıkçılık politikalarına ışık tutmakta olan bu tezde Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası incelenmiş ve Türkiye’deki mevcut durum ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken tez dört ana bölüme ayrılmış olmaktadır.

İlk bölümde; Türkiye ile Avrupa Birliği İlişkileri ile tarihsel gelişimi bugüne değin incelenmiştir.

İkinci bölümde; ortak bir denizsel alan kaynağı olan balıkların, sabit bir üretim alanında beklemeyip uzun mesafelerde dolaşması ve bir ülke karasularından diğer ülkenin karasularına doğru göç etmesinin bir sonucu olarak bir ülkenin üretimi göç yolu üzerindeki diğer ülkenin üretimini ve dolayısıyla kârını da etkilediği açıklanarak bu durum, iktisat literatüründe tipik bir Oligopol Piyasası olduğunu ortaya koyulmuştur. Rekabet, işbirliği ve çatışmanın sektörde bulunması üzerine teorik olarak “Oyun Teorisi” ve “Orta Malların Trajedisi”nden yararlanarak kurumsallaşmanın ve işbirliğinin üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde, Avrupa Birliği’nde avcılık, yetiştiricilik ve ithalat ile ihracat özetlenerek, Ortak Balıkçılık Politikası’nın ana hatları açıklanmıştır. Genişleme sürecinde yeni katılan üyelerin mevcut sektörel durumları da anlatılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde de 8333 km’lik kıyı şeridi ve buna ilaveten zengin iç su kaynakları ile oldukça geniş su ürünleri üretim alanları bulunan Türkiye’de sektörün sorunlarına ve ulusal bir balıkçılık politikasından yoksunluğa dikkat çekerek, Avrupa Birliği ile görüşmeler sürecindeki durumu incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE- AB İLİŞKİLERİ

1.1. Avrupa Birliği'nin Amacı ve Niteliği

Yeni 10 üyenin katılımıyla, şu an için 25 üyeye (Bu devletler; Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Avusturya, Finlandiya, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'dan oluşmaktadır) sahip Avrupa Birliği (AB); her ne kadar kuruluş aşamalarında üyeler arası uzun süreli görüş ayrılıkları yaşansa da, bugün ulaştığı nokta ile bölgesel bütünleşme hareketleri içerisinde önemli bir yer teşkil eden, federal ve ulus devlet arası bir örgütlenme biçimidir.

İlginç ve orijinal bir tarih projesi olan AB, hem hükümetlerarası hem de federal modeli içinde barındırmasından ötürü, birçok terim ile adlandırılmaktadır. Bu terimler; “uluslarüstü” (supranational), “federasyon benzeri” (quasi-federation) ve “arasındalık” (betweenness)'tir.¹

AB'nin amacı ise AB'nin kuruluş anlaşması olan Maastricht Anlaşması'nda şöyle belirtilmiştir;²

“Yüksek akit taraflar bu anlaşma ile aralarında bir Avrupa Birliği kurar. Bu Anlaşma Avrupa halkları arasında kararların mümkün olabildiğince vatandaşlara yakın bir biçimde alınacağı daha sıkı bir birlik kurma sürecinin yeni bir aşamasını belirler.”

(Anlaşmanın metninde görülen “daha sıkı Birlik” ifadesi, ilk olarak müzakere edilen orijinal metinde “federal amaçlı bir Birlik” şeklinde aktarılırken dönemin

¹Mustafa Fişne, “Avrupa Birliği'nin Doğuşu ve Gelişimi” , **Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye**, Ed. Dr. Muhsin Kar, Dr. Harun Arıkan, 1.bs, İstanbul, Beta Basım, Ekim 2003,s.55

² Çevirim içi kaynak: <http://www.europa.eu.int/abc/treaties-en.htm> (Erişim Tarihi: 10.05.2003)

İngiltere Başbakanı John Major'un ısrarı ile "federal" sözcüğü anlaşma metninden çıkarılarak, anlaşmaya "daha sıkı bir Birlik" kelimesi konulmuştur.)³

Sıkı bir Birlik amacına ulaşabilmek için de; sürdürülebilir ve dengeli bir iktisadi gelişme ve sosyal ilerlemenin sağlanması, Avrupa vatandaşlığının, bir diğer ifadesi ile Avrupalı bir kimliğin, uluslararası alanda ortaya konulması ve oluşturulması öngörülmektedir.

1.2. AB'nin Dünü ve Bugünü

Tarih incelendiğinde; AB düşüncesinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra aniden ortaya çıkan bir düşünce olmadığı, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'ndan Napolyon'a kadar bu fikrin her daim Avrupa'da yer aldığı görülmektedir. Ortaçağlardan itibaren, Avrupa'da bulunan birçok bilim adamı, düşünür, asker ve din adamının, Avrupa'daki krallıklar arasında süren kanlı savaşların ve doğurduğu olumsuz sonuçların, ancak Avrupa kıtasında bir Avrupa Birleşik devletleri oluşturarak engelleneceğine inandıkları çeşitli belgeler ve yazışmalarda açıkça ifade edilmiştir. Birkaç örnek ile gösterilmesi gerekirse;⁴

- Jean-Jacques Rousseau, 1782 yılında yayınladığı Daimi Barış Üzerine Yargılama (Jugement sur la Paix perpetuel-le) adlı eserinde, prensler federasyonu veya konfederasyonunu öngörmektedir.
- Emmanuel Kant, 1795'te kaleme aldığı Sonsuz Barış Üzerine (Pour la Paix per-petuelle) adlı eserinde, sadece ve sadece cumhuriyetçi rejimlerin barışı getirebileceğini belirtmekte ve yazıda bütün ülkelerin bir araya gelerek ulusların barış içinde yaşamasını sağlayacak böyle bir birliğin kurulması gerektiğini belirtmiştir.

³ Vural Savaş, **Çağımızın Deneyi Euro**, İstanbul, Siyasal Kitabevi,1999, s.242

⁴ Bernard Cassen, "AB Genişleme Projesi: Daha Az Avrupalı", Çev: Tülay Claude Güvenç, (Çevirimiçi) <http://www.kozmopolit.com/nisan03/Diziler/bcassentr.html> ,(Erişim Tarihi: 01.12.2004)

- Kant'ın ardından bu düşünceye paralel, Claude Henri de Saint-Simon ile karşılaşılmaktadır. 1814'te Fransa ve İngiltere Parlamentoları'na hitap eden Avrupa Toplumunun Yeniden Organizasyonu (De la Reorganisation de la Societe Europeenne) başlıklı bir metinde, Saint-Simon, Fransa-İngiltere hattı olarak nitelendirilebilecek bir Avrupa Parlamentosu ile başka parlamenter rejimlere yönelik genişlemeyi akla getiren bir konfederasyonu öngördüğü görülmektedir.
- Victor Hugo, 1849 Barış Kongresi'nde de Avrupa Birliği düşüncesini şu sözlerle dile getirmektedir;⁵ “Şahsi şerefimizi ve farklı vasıflarımızı kaybetmeden, bir gün Avrupa kardeşliğini kuracak ve üstün bir birliğin temelini atacaksınız.”
- 1834'te Genç Avrupa Derneği'ni kuran Guiseppe Mazzini,1857'de gelecekteki Devletler Avrupası'nın haritasını çizmiştir.

Bu düşünürlerin inandıkları ve düşledikleri ”barışçıl” girişimleri karşısında daha çok “hegomonik” ve “zor kullanılarak” yapılan girişimlerde ise Hitler ve Napolyon ile karşılaşılmaktadır.⁶

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan olumsuz siyasi ve ekonomik manzara sonrasında o güne kadar hiç görülmemiş bir Birlik kurma fikri Avrupa'da kendini hissettirmeye başlamıştır.

II. Dünya Savaş'ından sonraki mevcut duruma bakıldığında; kıtadaki devletler adeta çökmüş, Avrupa uluslararası sistemde oynadığı başrol oyunculuğunu kaybetmişti. Onun yerine artık başrolü Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SSCB) almış idi. Churchill'in çoğu konuşmasında dile getirdiği gibi; Avrupa demir bir perde ile ikiye bölünmüş, doğu, kolektivist sisteme dâhil olmuş merkezi planlamaya dayalı bir kalkınma programı uygulamaya başlamıştı. Dönemde oluşan hem siyasi hem ekonomik konjonktür (özellikle Avrupa'nın SSCB'den aldığı askeri tehdit karşısında), kurucu devletleri egemenliklerinin bir kısmından vazgeçerek, bir Avrupa Topluluğu (AT) kurmaya sevk etmiştir. İşte bu

⁵ Çevirimiçi Kaynak, <http://www.turkab.net>, (Erişim tarihi 12.05.2003)

⁶ Fişne,a.g.e. s.58

yüzdendir ki günümüzde, AB'yi diğer tüm birlik hareketlerinden ayıran temel özellik, hükümlerlik haklarının birliğin uluslarüstü (supranasyonel) kurumlarına üye devletlerin kendi istekleriyle devridir.⁷

Winston Churchill, 1946 yılında Zürih Üniversitesi'nde "Avrupa Uyan" başlığı altında yaptığı bir konuşmada, Birleşik Avrupa fikrini ilk kez ortaya koymuş, dönemde yaşanan Almanya ve Fransa çekişmesini ancak ve ancak bir federal oluşumla yok edilebileceğini savunmuştur. Konuşmasında ayrıca İngiltere'nin bu oluşturulacak birlikte, dışarıda kalması gerektiği de belirtmiştir. Bu fikir daha sonra 1948'de de La Haye Kongresi sonunda Avrupa Konseyi'nin kurulmasına neden olmuştur. Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki politik, ekonomik, hukuki ilişkilerin gelişimini ve küresel sistemdeki olguların arka planını, uluslararası araştırma enstitülerin çalışmalarından yararlanarak akademik bir yaklaşımla inceleyen TURKAB internet sayfası La Haye Kongresinde Churchill'in konuşmasını şöyle aktarmaktadır;⁸

"Moral gücüyle insanlığın saygı ve şükranını kazanacak, fizik gücüyle diriliğini bozmaya yeltenenlere böyle bir hakkı tanımayacak bir Birleşik Avrupa kurma görevini yüklenmeliyiz. En büyük dileğim, her milletten kadın, erkek, herkesin Avrupalı olmayı kendi ülkesine bağlılık kadar önemseydiği ve bu geniş toprak parçasının her yerinde kendi evindeymişçesine rahat ettiği bir Avrupa görmektir."

Görüldüğü üzere Avrupalılık ruhunun açıkça belirtildiği bu konuşma aslında bugün Avrupa Konseyi'nin Strazburg'daki binasının duvarındaki asılı bir haritanın üzerinde yazanların çıkış noktasıdır. Duvardaki sözler Hikmet Akgül tarafından şöyle aktarılmaktadır;⁹

"Avrupa Konseyi Avrupalılık ruhunu yaratmıştır. Avrupalılık ruhu, sınırları yok etmektedir. Avrupa halklarının sağduyuları onları hür kılacaktır."

⁷ Abdülkadir Mercül, "Ekonomik Parasal Birlik Sürecinde Gelişmeler Ve Türkiye", **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, Ed. 1.Basım,İstanbul, Elif Kitabevi, Kasım 2002, s.218

⁸"Ulusların Bütünleşmesine Fonksiyonel Yaklaşım" <http://www.turkab.net> (20.02.2005)

⁹ Hikmet Akgül, "AB'ye İstiklal Marşı ile Girmek", **Türkiye Klinikleri Dergisi**, Sayı:99, s.22.

Döneme damgasını vuran bir diğer husus ise İngiltere ile diğer ülkeler arasında yaşanan gerginliktir. İngiltere'nin federalizmden yana olmayan tavrı ve diğer ülkelerin destekledikleri parlamenter yapı ve halk oylaması gerekliliği ile her ne olursa olsun federalizme götürecek hareketten yana olmaları gerginlikler yaşanmasını meydana getirmekteydi.¹⁰

Avrupa'nın fikir babası olarak bilinen Jean Monnet, (Kendisi aynı zamanda planlama uzmanı ve Avrupa Kömür Çelik Birliği'nin 1952–1955 dönemi başkanıdır) Avrupa'daki kıyasıya süren rekabetin askeri alanda da kendini göstereceği olasılığı ile büyüyecek bir sorunun siyasi bir birlik kurularak çözümlenebileceğini öngörmüştür. Mayıs 1950'de Monnet'ten etkilenen Fransız Dışişleri Bakanı Robert Maurice Schuman, bakanlığın aynalı salonunda, tarihte "Schuman Planı" olarak adlandırılan bir öneri dile getirmiştir. Bu öneri TURKAB sayfasına göre şu cümleyi özetlemekteydi;¹¹

"Supranasyonel (uluslarüstü) nitelikli, Alman – Fransız merkezli kömür ve çelik üretimi örgütlenmesi gerekmektedir."

1.3. Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü

Avrupa'daki bütünleşme düşüncesi, o dönemde bir başka ülke tarafından da desteklenmekteydi. Bu devlet, dönemin başrol oyuncularından olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) idi. Marshall Planı çerçevesinde Avrupa'ya sağladığı Marshall Yardımları, ABD'nin desteklemesini ortaya koymaktaydı. Batı Avrupa'yı elinde bulunduran ABD, savaş sonrası Avrupa'yı düzenli ve istikrarlı işleyen yeni bir iktisadi sisteme kavuşturmak istemekteydi. Bu düzende ekonomilerin güven duyacağı bir pazar olabileceği gibi kuvvetli bir siyasi unsur da olacaktı. İlk teklif ABD Dışişleri Bakanı Georges C. Marshall tarafından yapıldı. Marshall 1947 tarihli mektubunda, Avrupa'nın kurtarılmasından söz ederek ve bunun ancak işbirlikçi bir ekonomi ile sağlanacağından bahsediyordu. Ayrıca savaşın yaralarını da sarmak gibi

¹⁰ Cüneyt Yedigün, "Milli Egemenlik ve Supranasyonalizm İkilemi", **Tüm Yönleriyle Türkiye AB İlişkileri**, Elif Kitabevi, Kasım 2002, s.375

¹¹ "Ulusların..", **a.e.**

vicdani duygulara da dayanan bu teklifi Batı Avrupa ülkeleri kabul edemeyecek durumunda değillerdi. Avrupa'nın iki kuvvetli ülkesi olan İngiltere ve Fransa bu çağrıya uyarak Paris'te toplandılar ve bu teklifi görüşmek üzere çoğu Avrupalı ülkeleri toplantıya davet ettiler. Toplantının yapılma amacı, Marshall'ın teklif ettiği ekonomik yardımların kabul edilip edilmemesi idi. Kabul halinde de yardımların çeşitli Avrupa ülkelerine nasıl dağıtılacağıın tespiti edilmesi gerekmektedir. Bunun yanında, toplantıya katılan bu ülkelerin ekonomik işbirliği şartları ile ayrıca her ülkenin ulusal programları belirleniyor ve bir karara bağlanıyordu.¹²

Paris toplantısı, 17 ülkenin ortak imzalarıyla kabul edilen "Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE)" nün doğmasıyla son buldu. İşte bu dönemde alınan bu yardım fonlarının ne şekilde kullanılacağı konusunda öneriler getirmek üzere kurulmuş olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, AB'nin kuruluşuna öncülük eden ilk kuruluş olmuştur.¹³

1.3.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (European Coal and Steel Community-ECSC) Paris'te imzalanan Paris Anlaşması ile 23 Temmuz 1952 yılında yürürlüğe girmiştir. ECSC, üye devletlerin kömür ve çelik sektörlerinin düzenlenmesinden sorumlu tutulmuştur. Bu sorumluluklar; üretim miktarlarının, fiyatların ayarlanmasını, yapısal düzenlemelerin yapılmasını, işçilerin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirmesidir. İşçilerin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi çalışmaları içerisinde, işçilerin konut yapımına para yardımını öngören bir konut programı mevcut idi.¹⁴

¹² Mercül, a.g.e

¹³ Havva Tunç, **Uluslararası Ticaret, Para ve Finans**, Alfa Basım, İstanbul, Kasım 2004, s.169–170

¹⁴ Tunç, a.g.e. , s.171

1.3.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

ECSC temel alınarak, ekonomik bir bütünleşmeye ağırlık veren AT, bir adım daha ileri giderek bu kez de ekonominin bütün sektörlerini kapsayacak nitelikte bir bütünleşmeye yönelik çalışmalara ağırlık vermişlerdir.

Bu fikir yönündeki çalışmalar çerçevesinde, Batı Avrupa Ülkelerinin dışişleri bakanları, İtalya'nın Mesina şehrinde 1 Haziran 1955 yılında toplandılar. ECSC ile başlayan ekonomik işbirliğin genişletilmesi doğrultusunda, komisyonca yürütülen çalışmalar ve görüşmelerin sonrasında, Avrupa'nın enerji meselesini enerji sorununu incelemek ve gelecekte nükleer bir güce erişebilmek için bir Atom Enerjisi Topluluğu kurulması konusunda birleştiler ve AB'ne öncülük eden üçüncü kuruluş olan, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) 1956'da kuruldu.¹⁵

1.3.3. Roma Anlaşması Ve Avrupa Ekonomik Topluluğu

AB'nin kurulma aşaması tarih sahnesinde gerginliklerin sahne aldığı ve ülkelerin görüş ayrıklarının görüldüğü dönemdir. Fransa, işbirlikçi bir ekonomiden yana olan tavrı ile Gümrük Birliği öngörürken; İngiltere daha çok Serbest Ticaret Bölgesi oluşturma istemiyle hareket etmekteydi. Bütün bunlara rağmen, altı Avrupa ülkesi (Batı Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) tarafından 25 Mart 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (European Economic Community-EEC) kuran anlaşma olan Roma Anlaşması Roma'da imzalanmış ve anlaşma 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir.¹⁶

AB'nin hedefi ve bu hedefe ulaşmak için koşullar, 378 sayfadan oluşan anlaşmada şöyle belirtilmiştir:¹⁷

“Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye devletlerin ekonomi politikalarının giderek yaklaşması yoluyla topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak geliştirilmesini, sürekli ve dengeli bir yayılmayı, artan

¹⁵ Fişne, a.g.e, .60

¹⁶ Fişne, a.g.e, s.60

¹⁷ Tunç, a.g.e, s.172–173

istikrarı yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletlerarasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir. (Madde 2) Bir önceki maddede belirtilen amaçlara ulaşmak için, işbu anlaşmayla öngörülen koşullarda ve tempoda topluluğun etkinliği şunları içerir:

- 1-Üye devletlerarasında, malların giriş ve çıkışlarında gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili tüm diğer önlemlerin kaldırılması,
- 2-Üçüncü ülkeler karşısında ortak gümrük tarifesinin ve ortak bir ticaret politikasının belirlenmesi,
- 3-Üye devletlerarasında, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını engelleyen unsurların kaldırılması,
- 4-Tarım alanında ortak politikanın tespiti,
- 5-Ulaşım alanında ortak bir politikanın oluşturulması,
- 6-Toplulukta rekabetin bozulmamasını sağlayan bir düzenlemenin kurulması,
- 7-Üye devletlerin ekonomi politikalarının eşgüdümünü ve onların ödemeler dengesindeki bozukluklara çare bulmayı sağlayan yöntemlerin bulunması,
- 8-Ortak Pazar işleyişinin gerektirdiği sürece, ulusal yasaların birbirine yaklaştırılması,
- 9-İşçilerin istihdam imkânlarının iyileştirilmek ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla bir Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulması,
- 10-Yeni kaynakların bulunması yoluyla topluluğun ekonomik gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik bir Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması,
- 11-Ticari değişimi arttırmak, ekonomik ve sosyal gelişme çabasını ortaklaşa sürdürmek amacıyla denizaşırı ülke ve bölgelerin birleştirilmesi.”

Bu anlaşma ile üretim sürecinde malların, hizmetlerin, emeğin ve sermayenin serbest dolaşımını sağlama hedeflenmekteydi. Yani üye ülkelerin ekonomileri, malların hiçbir biçimde gümrük vergisi veya benzeri bir vergi ödemeksizin ve başka engellerle karşılaşmaksızın, serbestçe alınıp satıldığı, iş kurma ve hizmet sunma özgürlüğünün bulunduğu, sermaye ve paranın serbestçe hareket edebildiği, işçilerin serbest olarak çalıştığı bir Ortak Pazar içerisinde, aşamalı bir şekilde (1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Anlaşması, gümrük birliğinin, her biri dörder yıl

sürecek olan üç aşamadan geçilerek kurulmasını öngörüyordu) 1969 yıl sonuna kadar birleştirilecekti. 1 Temmuz 1968 yılında üye ülkelere “ortak gümrük tarifesi” uygulaması başlatılmıştır. 1969’da sadece malların serbest dolaşımını sağlayan AB, geriye kalan diğer üç üretim faktörünün, yani hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımına ilişkin ilerleme kaydedememişti. AB’de emeğin serbest dolaşımı olan, üye devlet vatandaşlarının istedikleri ülkeye yerleşme (aileleriyle birlikte) ve burada çalışma özgürlüğüne erişmeleri, 1969 yılının sonuna doğru gerçekleşmiştir.¹⁸

Ortak politikalar oluşturma yönündeki adımlar (Ortak Tarım ve Rekabet Politikaları haricinde) başarı kaydetmemiştir. Tam olarak başarı, sermayenin serbest dolaşımı, 1980’ler itibariyle elde edilmiştir.¹⁹

1.3.4. Avrupa Topluluğu

EEC, ECSC ve EURATOM, 1 Temmuz 1967’de Avrupa Topluluğu (AT) adı altında birleştirilmiş ve Avrupa tarım ürünlerine yönelik gümrükler kaldırılarak Avrupa tarım sektörü oluşturulmuştur. Dönemdeki ekonomik birleşmeden ziyade bir de siyasi birleşmedeki durumuna bakılırsa, Avrupa Siyasi İşbirliği Örgütü’nün (ASİ) kurulması ile karşılaşılmaktadır. Avrupa’daki ülkeler o dönemde kendilerine ait bir dış politika izleseler de ortak bir dış politika izleme ve siyasal bir bütünleşme sağlamak için birçok girişimlerde bulunmuşlardır. ASİ; bu hususta önemli bir atılım olmuştur. Üye ülkeler arasında ulusal sorunların ve birliğin çıkarlarını oluşturan dış ilişkilerin, işbirliği ve dayanışma içinde yürütülmesini sağlamıştır. Fakat AT Hukuku dışında kalan bir mekanizma olan ASİ, bağlayıcı özelliğini 1987 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi Anlaşması (ATS) ile kazanmıştır.²⁰

Dönemde yayınlanan “Beyaz Kitap” ile Ortak Pazar kurulmasındaki engellerin²¹ kaldırılması belirli bir zamana bağlanmış idi. Bu programa hukuki dayanak yok idi. Aynen ASİ’nde olduğu gibi ATS Beyaz Kitap’a da hukuki bir dayanıklık getirmiştir. ATS, ekonomik ve parasal bir birlik oluşturma sürecini

¹⁸ Tunç, a.g.e, s.173-174

¹⁹ Tunç, a.g.e, s.173-174

²⁰ Fişne, a.g.e, s.61

²¹ Bu engeller ; farklı ulusal standartlar ile mali engeller olan üye ülkeler arasındaki katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi gibi dolaylı vergilerden oluşmaktadır.

başlatmıştır. Görüldüğü üzere ATS 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi, Roma Antlaşması'nın iktisadi nedenlerle gözden geçirilmesi sonucunda oluşmuş ve Avrupa'nın bütünleşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Dönemde yayınlanan raporlarda da hep bu husus üzerinde durulmaktaydı. Özellikle yayınlanan Cecchini Raporu şunları söylemekteydi; "İç pazarın gerçekleşmesinin Toplulukta orta vadede 170-250 Milyar ECU tutarında bir ekonomik büyüme, en az 2 milyon kişilik istihdam artışı ve tüketici fiyatlarında %6'ya varan düşüş sağlanacaktı"²²

ATS'nin hedeflerini kısaca özetlersek; Topluluğun kurumsal yapısında değişiklikler (karar alma mekanizmalarının kapasiteleri arttırılmıştır.), üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal yakınlaşmanın arttırılması, bilimsel ve teknolojik alanı geliştirme politikalarının üretilmesi, toplulukta eşitsizliklerin minimum düzeye indirilmesi, sosyal konularda topluluğun sorumluluğunun tanımlanması ve de çevre konularında AB'nin yetkilerinin belirtilmesi olarak görürüz.²³

Bu sorunlar çerçevesinde büyüyen bir Topluluğun yönetilmesi zorlaşmış ve Sovyetler Birliği'nin dağılmış olması, Soğuk Savaş ortadan kalkmış, Almanya birleşmiş idi. Bu gelişmeler ışığında artık Topluluğun yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Hem kendisini belirtmek ve tanımlamak açısından hem de kendi gücünün gelişmesiyle yeni uluslararası roller edinme istemiyle, Maastricht Anlaşması'nın yapılması gerekti.²⁴

1.3.5. Avrupa Birliği

7 Şubat 1992'de üye ülke dış işleri ve maliye bakanlarınca imzalanan Maastricht Anlaşması sonrası, Roma Anlaşması en kapsamlı biçimde değiştirilmiş, Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği kimliğine taşınmış, ekonomik mekanizmasını yanında siyasal mekanizmaları da göz önüne sermeye başlamıştır.²⁵ AB, bu anlaşma ile kendine üç sütunlu bir yapı oluşturmuştur.²⁶

²² Fişne, a.g.e., s.62

²³ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İ.M.K.B Yayınları, İstanbul 1996, , s.65-66

²⁴ M. Jopp, "The Strategic Implications of European Integration". **The International Institute for Studies**, Londra 1994, s-6.,

²⁵ Jopp, a.g.e., s-7

²⁶ Fişne, a.g.e. s-62

Üç sütunlu yapı, AB'nin üzerine oturduğu üç sütun anlamına gelmektedir. Bu sütunlar;²⁷

- Avrupa Toplulukları,
- Ortak Dışişleri ve Güvenlik
- Adalet ve İçişlerinde Harmonizasyon (İşbirliği) olarak tanımlanmaktadır.

Bu sütunları ayrı ayrı incelersek;

İlk sütunda, daha önceden kararlaştırılan ve mevcut bulunan Gümrük Birliği ve tek pazar, tarım politikası, yapısal politika ve ticaret politikası konularına ek olarak, yeni ve değişik hükümler getirilen konular ise;²⁸

- AB vatandaşlığı,
- Eğitim ve kültür,
- Trans-Avrupa şebekeler,
- Tüketici koruma,
- Sağlık,
- Araştırma ve çevre,
- Sosyal politika,
- İltica politikası,
- Dış sınırlar,
- Göç politikası'dır.

Bu sütunda yer alan ve en önemli unsur olan ekonomik ve Parasal Birlik oluşturmak konusunda bir sürecin ortaya konulması idi. Maastricht Anlaşması süreç ortaya koyan formu ile ilk anlaşmadır ve de Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş sürecinin hukuki yapısını çizmiştir. Tek para kullanımı ve bağımsız bir merkez bankası uygulamasına en geç 1999 yılında başlatılması kabul edilmiştir. Bu hedefin gerçekleşmesi için de üyelere uymaları gereken ve Maastricht Kriterleri adı ile yaklaşma kriterleri konulmuştur. Bu çerçevede atılan adımlar 01 Ocak 2002

²⁷Çevirimiçi kaynak; <http://www.deltur.cec.eu.int/ABCcommunity.rtf> (Erişim Tarihi: 25.02.2005)

²⁸Çevirimiçi kaynak: <http://www.deltur.cec.u.int/ABCcommunity.rtf>, (Erişim Tarihi:14.04.2003)

yılından itibaren madeni ve banknotlar halinde Euro'nun kullanılmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. 28 Şubat 2002'de de üye ülkeler (Ekonomik ve Parasal Birliğe katılan üye ülkeler) ulusal paralarını tedavülden kaldırmışlardır.²⁹

İkinci sütun olan Ortak Dışışleri ve Güvenlik sütunu, Sosyalist Bloğun çökmesiyle beraber, ortaya çıkan gereksinmelere yönelik bir Ortak ve Dış güvenlik Politikası'nın geliştirilmesi kararına dayanmaktadır.³⁰

Üçüncü ve on sütun olan Adalet ve İçişleri alanında işbirliği sütunu, bu alanda işbirliği yapılmasına ve bunun aşamalı olarak ortak bir politikaya döndürülmesi gerekliliğine dayanmaktadır. Göç ve iltica konuları, uyuşturucu madde kaçakçılığı ve örgütlü suçlarla mücadelede hükümetlerarası bir işbirliğine gitme kararı bu sütunu oluşturmaktadır.³¹

16–17 Haziran 1997 tarihinde, Amsterdam'da üye devletlerin, devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla, Maastricht Anlaşması'nda var olan üç sütunun daha da güçlendirilmesi ile onu tamamlayıcı ve uygulamada aksaklıklara neden olan maddeleri yeniden değerlendirilmesi için toplanması, Amsterdam Anlaşması'nın imzalanmasına neden olmuştur. Anlaşma, AB'ye üye devlerin dışışleri bakanlarının katılımıyla 2 Ekim 1997 yılında Amsterdam'da imzalanmış ve bu anlaşma ile beraber şu değişiklikler yapılmıştır;³²

- Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri arttırılmış,
- Avrupa Vatandaşlığı için yeni haklar belirlenmiş,
- Çevre, sağlık, tüketicinin korunması, resmi belgelere ulaşım gibi konularda düzenlemeler yapılmıştır,
- İnsan haklarına riayet temel şart olarak belirlenmiştir,
- Adalet ve içişleri konusunda önemli işbirliği hedefleri belirlenmiştir

²⁹ Mercül, **a.g.e**

³⁰ Fişne, **a.g.e.**, s.64

³¹ Fişne, **a.g.e.**, s.65

³² Çevirimiçi kaynak: <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf> (Erişim Tarihi:11.02.2204)

Kısacası Amsterdam Anlaşması yeni hükümler getirmekten çok, Maastricht Anlaşması'nda mevcut bulunan yapıya bazı değişiklikler getiren bir anlaşma niteliğindedir.

AB'yi en son şekillendiren anlaşma olan Nice Anlaşması, AB'nde kurumsal reform şeklinde gerçekleşen, temel AB kurumlarının üye sayıları ile genişleme evresinde katılacak yeni üye sayılarının dağılımını ve kurumların yetkilerini düzenlemiştir. Anlaşmanın temel karakteristik özelliklerine bakarsak;³³

- Bakanlar Konseyi'ndeki oy dengesi nüfusu nicelik yönünden fazla olan ülke lehine değiştirilmiş,
- AB'nin o dönemde katılım müzakerelerini yürüttüğü ülkelerin katılımlarından sonra, AB'nin farklı kurumlarındaki sandalye ve oylar hakkında öngörülerde bulunulmuş,
- Komisyon'a atanma prosedürü değiştirilmiş,
- Üye Devletlerin nitelikli çoğunluğu ile kararların kabul edildiği politika alanları genişletilmiştir.

Görüreceği gibi Maastricht Anlaşması'ndan Nice Anlaşması'na kadar AB'nin şekillendirildiğini görürüz.

1.4. AB'nin Genişleme Süreci

AB'nin genişleme sürecine bakarsak, beş ana devre ile karşılaşırız. Bunlardan üçü Birlik adını almadan önceki döneme rastlarken, ikisi Birlik adını aldıktan sonraki döneme rastlamaktadır.

İlk dönemi analiz edersek, 1973 yılında AT'nin kurulmasına şiddetle karşı çıkmış olan İngiltere'nin de içinde bulunduğu üç ülkenin katılımıyla karşılaşırız. Diğer iki ülke ise Danimarka ve İrlanda'dır. Ardından 1981'de Yunanistan, 1986'da İspanya ve Portekiz, 1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç ve en son genişleme

³³ The European Commission, **A Guide for European Citizens, Office for Official Publications of the European Communities**, Luxemburg,2001

dönemi olan beşinci dönemde yani 2003 yılında Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya ile AB’de üye sayısı 25’e çıkmıştır. Türkiye, Romanya ve Bulgaristan halen üye olmak için bekleyen ülkelerdir.

Tablo 1.1: AB Üyeleri ve Birliğe Katılma Tarihleri

ÜLKE ADI	KATILMA TARİHİ
İngiltere, Danimarka, İrlanda	1973
Yunanistan	1981
İspanya, Portekiz	1986
Avusturya, Finlandiya, İsveç	1995
Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya	2003

1.5. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

1.5.1. Ankara Anlaşması'nın İmzalanması

Türkiye-AB ilişkileri siyasi, iktisadi ve kültürel boyutlarıyla 1950’lilerden beri süregelmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında gelişen uluslararası örgütlenmeler içerisinde bulunan Türkiye, 1947’den itibaren Marshall Yardımı kapsamına alınmış, 1952 yılında ise Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü’ne (NATO) katılmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) 1958 yılında kurulmasının ardından 9 Temmuz 1959 yılında, Yunanistan’ın da bu topluluğa katılmak istemesinin haberlerinin etkisi ile, ortaklık başvurusunda bulunmuştur.³⁴ 11 Eylül 1959 yılında Topluluk Konseyi incelemelerini yaptıktan sonra Komisyona Türkiye ile görüşmelerini yürütmesi için yetki verilmesini kararlaştırmıştır.³⁵

³⁴ Esra Çayhan, Nuşin Güney, **Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO-AB-Türkiye**, Afa Yayınları İstanbul, 1996, s.96

³⁵ Ayşe Ceyhan, **Avrupa Topluluğu Terimler Sözlüğü**, Afa Yayınları, İstanbul, 1991, s.23

Askeri müdahalenin 27 Mayıs 1960'da vuku bulması ile sekteye uğrayan bu süreç daha sonra koalisyon hükümeti döneminde devam etmiştir. Koalisyon hükümeti döneminde Topluluk tarafından Türkiye'ye tercihli ticaret anlaşması öngörülmüş ve Türkiye tarafından bu seçeneğin reddi ile karşılaşmıştır.³⁶ Seçeneğin reddinin ardından 25 Haziran 1963 yılında Komisyon'un ve Türk hükümetinin temsilciler tarafından Brüksel'de 12 Eylül 1963'te İnönü Hükümeti ve Topluluk Yetkilileri arasında Ankara'da imzalanıp 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir.³⁷

Ankara Anlaşması, bir çerçeve anlaşma olup amaç Türkiye'nin AB'ye üye olmasını hedef almakta ve Türkiye'nin Topluluğa tam üye olarak katılabilmesinin yolunu açık tutmaktadır.³⁸

Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte ortaklık ilişkilerinin gerçekleştirilmesi için birbirini izleyecek üç döneme karar verilmiştir. Bunlar; Hazırlık, Geçiş ve Son Dönemdir.

—**Hazırlık Dönemi:** Anlaşmaya göre 5 yıl süreceği kararlaştırılan bir dönem olup, görüşme sürelerinin uzaması sonucu 8 yıl süren dönemdir. Bu dönemde ana hedef Topluluk tarafından Türk ekonomisinin güçlendirilmesi ve Topluluk koşullarına uymaya imkân verecek bir duruma getirilmesi idi. Bunun için Topluluk Türkiye'ye ticari ve mali kolaylıklar vermeyi kararlaştırmıştır. Tasarlanan ticari alandaki kolaylıklar, Ortaklık Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, Türkiye'nin Topluluğa ihraç ettiği dört temel ihraç ürünü olan tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındığa gümrük indirimi uygulaması ile olurken, mali alandaki yardımlar yatırım projeleri finansmanı şeklinde olmuştur. Bu dönem sonunda ortaklık düzeyinde bir hazırlanmanın olabildiği söylenemez.³⁹

—**Geçiş Dönemi:** 1 Ocak 1973'te Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle başlanan bu dönemde taraflar karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esasına dayanarak, sanayi ürünleri ticaretinde serbest dolaşım öngörülmüştür. Topluluk, pamuk ipliği,

³⁶ Çayhan, Güney, **a.g.e.**, s.97

³⁷ Çayhan, **a.g.e.**, s.23

³⁸ Erol Manisalı, **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Sessiz Darbe**, Derin Yayınları, Yedinci Baskı, İstanbul, s.75

³⁹Manisalı, **a.g.e.**, s.78

pamuklu dokuma ve rafine petrol ürünleri hariç gümrük vergileri ve kısıtlamaları derhal kaldırırken, bazı tarım ürünlerine de ithalat kolaylıkları sağlamıştır. Türkiye ise AET menşeli sanayi ürünlerine gümrükleri kademeli bir şekilde 12 yılda kaldırmayı öngörmüştür. Korunması gereken hassas sanayi ürünleri için de bu süreyi 22 yıla uzatmıştır.⁴⁰

—**Son Dönem:** Katma Protokol’de düzenlenen geçiş döneminin 22 yıl sonunda tamamlanmasını izleyen dönemde son dönem başlamaktadır. Bu dönem Türkiye ve AET arasındaki ekonomik birliğe dayanmaktadır.⁴¹

1.5.2. Katma Protokol’ün Yürürlüğe Girmesi ve Geçiş Dönemi

1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol’ün önemli maddelerini şu şekilde sıralayabiliriz,⁴²

- Malların serbest dolaşımı başlıklı I. Kısımda değinilen konular: Sanayi ürünleri için Gümrük Birliği kurulması, Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye tarafından kabulü ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması.
- Kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı başlıklı II. Kısımda değinilen konular: Türkiye ve Topluluk üyesi ülkeler arasında işçilerin serbest dolaşımı ile yerleşme hakkı, hizmet edinimi ve ulaştır.
- Ekonomi politikalarının Yakınlaştırılması Başlıklı III. Kısımda değinilen konular: Topluluğun rekabet, vergileme ile ilgili hükümlerine ve mevzuatına Türkiye’nin nasıl uyum sağlayacağına değinilmektedir.

⁴⁰ Ceyhan, **a.g.e.**, s.487

⁴¹ Manisalı, **a.g.e.**, s.80

⁴² Çayhan, Ateşoğlu, **a.g.e.**, s.99-100

1.5.3. Tam Üyelik Başvurusundan Bugüne Dek Son Gelişmeler

14 Nisan 1987’de tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye’nin başvurusu 27 Nisan 1987’de Konsey tarafından Komisyona görüşü için sevk edilmiştir. Türkiye’nin durumunu inceleyerek görüş bildiren Komisyon 18 Aralık 1989 tarihli raporunda başvurunun reddedilmesi için azınlık hakları ve Kıbrıs konularını siyasi bir neden olarak ortaya koymuştur.⁴³ Ayrıca yüksek enflasyon ve işsizlik gibi çözülmesi gereken önemli ekonomik sorunların var olduğunu ve demokratikleşme ve insan haklarında düzelmeye konularının da Türkiye için uyum zorunluluklarının da mevcut olduğu sıralanarak Komisyonun raporu 5 Şubat 1990’da toplanan Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmiştir.⁴⁴

Türkiye’nin tam üyeliğinin kabul edilmemesi karşısında Komisyona ortaklık ilişkilerin geliştirilmesi amaçlayan bir işbirliği paketi hazırlama görevi verilmiştir. Komisyonun önerdiği işbirliği programında, Türkiye ile AB arasında 1995 senesinin sonuna kadar gümrük birliğinin tamamlanması, Türk ekonomisinin AB ile bütünleşmesini kolaylaştırmak amacıyla işbirliğinin, sanayi, teknoloji, bilim gibi alanlarda yoğunlaştırılması, Türkiye’nin tarım ürünleri ve tekstil ihracatının kademeli olarak serbestleştirilmesi için görüşmeler yapılması, 600 Milyon ECU’luk mali protokolün uygulamaya konulması gibi bölümler bulunmaktaydı.⁴⁵

6 Mart 1995’te alınan Gümrük Birliği kararı 1 Ocak 1996’dan itibaren yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği ile tek yanlı yükümlülükler üstlenen Türkiye, tam üye olmadan AB ile Gümrük Birliği’ne giren ilk ve tek ülkedir. Tam üyelerin kendi çıkarları doğrultusunda belirledikleri dış ticaret politikalarının (gümrük mevzuatı, üçüncü ülkelerle tercihli ticaret anlaşmaları, diğer anlaşma, karar ve ambargolar) oluşturulma sürecinde yer alamamakta buna rağmen AB tarafından alınan kararlara uymak zorundadır.⁴⁶

⁴³ Çayhan, Güney, **a.g.e**, s.104

⁴⁴ Atilla Eralp, “Değişen Savaş Sonrası Uluslararası Sistemde Türkiye ve Avrupa Topluluğu”, **Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri**, Ed: Balkır ve Williams, Sarmal Yay, İstanbul, 1996, s.53-54

⁴⁵ Manisalı, **a.g.e**, s.84-85

⁴⁶ Erol Manisalı, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Çağdaş Yay, İstanbul, 1998, s. 44

1994–1996 yılları arasında AB’ne üye olmak üzere 10 Merkez ve Doğu Avrupa Ülkesi başvuruda bulunmuştur. Konulara paralel olarak Avrupa Parlamentosu tarafından sunulan Gündem 2000’de Birliğe başvuran ülkelere ilişkin durum değerlendirmelerinin hangi kriterlere göre yapılacağı belirtilmiştir.⁴⁷ 22 Haziran 1993’te Kopenhag Zirvesinde alınan ve Kopenhag Kriterleri olarak bilinen bu kriterler 3 ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlar;⁴⁸

- Siyasi Kriterler: Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvenceye almak.
- Ekonomik Kriterler: İşleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı.
- Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmaktır.

Türkiye’nin de diğer aday ülkelerle aynı kriterlere göre değerlendirileceğini bildiren Başkanlık Bildirgesinde Türkiye için bir Avrupa Stratejisinin hazırlanacağı, bu stratejinin hangi alanlarda geliştirileceği de belirtilmekteydi. Türkiye’den istenenlerde AB düzeyinde insan hakları standartları, azınlık hakları, Kıbrıs ve Ege koşulları, Yunanistan ile olan sorunların Uluslararası Adalet Divanı ile çözülmesi gibi konular bulunmaktaydı. Kriterlere ek olarak gösterilen beklentilerin Türkiye tarafından reddedildi.⁴⁹

22 Temmuz 1998 yılında “Türkiye ile AB Arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesi için Strateji” adı altındaki belgeyi Komisyon’a sunan Türkiye’nin yaptığı girişim Haluk Kabaalioğlu’na göre Lüksemburg Zirvesi’nde sonra ticari ve

⁴⁷ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, DTM AB Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1996, s.246

⁴⁸ Ditte Staun, Henrik Dahlsson, “Implications of EU Enlargement”, **Team Working Paper**, Sayı:7, 2002, s.5

⁴⁹ Ceren Uysal, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı:1, 2001, s. 148

ekonomik işbirliğini amaçlayarak bu ilişkilerin siyasi alanda yaşanan sıkıntılardan etkilenmesini önlemeye çalışmaktı.⁵⁰

Komisyon'un 4 Kasım 1998'de üyeliğe aday ülkeler için hazırladığı ilk düzenli raporda Türkiye Kopenhag Kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Raporda, siyasi kriterlerde Türkiye'nin yolun başında olduğu, ekonomik kriterler yönünden ise nispeten daha başarılı olduğu üçüncü ve son kriter olan topluluk mevzuatının belirlenmesinde Türkiye'nin Gümrük Birliği kararında öngörülen mevzuatın büyük kısmını uyguladığı, Avrupa Stratejisi kapsamındaki alanlarda da Topluluk yasalarına uyum sürecini başlattığı belirtilirken, bunların dışındaki sektörlerde ise uzun bir yolun olduğu vurgulanmıştır.⁵¹

Avrupa Birliği'nin 11-12 Aralık 1998 tarihlerinde toplanan Viyana Zirvesi'nde alınan kararlar Türkiye'nin adaylık konumuna ek bir gelişme getirilmemiştir.⁵²

3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln'de yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesinde Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek nitelikteki taslak metin, İngiltere ve Fransa'nın desteğine rağmen, Yunanistan'ın ve diğer bazı üye ülkelerin olumsuz tutumları neticesinde kabul edilmemiştir. Türkiye'nin adaylığının önünü açacak olan 61. ve 62. paragrafların Yunanistan ve diğer bazı ülkeler tarafından inan haklarını ihlal gerekçesiyle bildirgeden çıkarıldığı Cumhuriyet Gazetesi'nin 5 Haziran tarihli basımında dile getirilmiş, ertesi gün çıkan haberde de çıkarılan metin yayınlanmıştır. Metin şu şekildedir;⁵³

“AB Konseyi, Türk Hükümetinin, Kopenhag kriterlerinin karşılanması için gerekli tüm ekonomik ve siyasi reformların ileri götürülmesi yönündeki kararlılığını memnuniyetle karşılar. AB Konseyi, bilhassa, Türk hükümetinin demokratik ve sosyal reformlar için çabalarını güçlendirmek ve ülkenin güneydoğusundaki sorunlara yapıcı bir çözüm getirmek yönündeki kararlılığını memnuniyetle karşılar.

⁵⁰ Haluk Kabaalioğlu, “Turkey and the European Union-Converging or Drifting Apart ?” **Marmara Journal of European Studies**, Sayı:7, İstanbul, 1999, s.142

⁵¹ Uysal, a.g.e, s.149

⁵² DPT, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçe”, Çevirimiçi kaynak: <http://www.dpt.gov.tr/abigm/abi/tarihce/abi.doc> (Erişim Tarihi: 11.07.2005)

⁵³ Uysal, a.g.e, s.149

AB Konseyi, bu itibarla Türkiye'yi Avrupa Stratejisi temelinde katılma adayı olarak katılma sürecine dâhil etmeyi ve diğer katılma adayları ile yapılacak toplantılara çağırılmayı uygun görmüştür. AB Konseyi, Türkiye'yi katılma hazırlamak amacıyla Avrupa Stratejisi'ni enerjik biçimde geliştirmeyi sürdürmesini ve Helsinki'de yapılacak AB Konseyi Zirvesi'ne kadar Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini ve AB Anlaşması'nın 6. maddesindeki hükümleri karşılaması amacıyla gerekli reformlar için bir yol haritasını hazırlamasını, konsey ve komisyondan rica eder.”

Türkiye, 10–11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oybirliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak ilan edilmiştir. Helsinki Zirvesi'nin ardından, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de İlerleme Raporları hazırlanmaya başlanmıştır. 1999 yılında açıklanan ilk İlerleme Katılım Ortaklığı Belgesi'nin de temelini oluşturmaktadır. AB, Türkiye için hazırladığı ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 8 Mart 2001 tarihli kararı ile kabul etmiştir. Daha sonraları Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeler ve oluşan yeni gereklilikler ışığında revize edilen Katılım Ortaklığı Belgesi 19 Mayıs 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye tarafından hazırlanan ilk Ulusal Program 24 Mart 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha sonra revize edilmiş Ulusal Program ise 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁴

Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde hazırlanan ilk Katılım Öncesi Ekonomik Program 1 Ekim 2001, ikincisi 14 Ağustos 2002, üçüncüsü 15 Ağustos 2003, dördüncüsü ise 30 Kasım 2004 tarihlerinde AB Komisyonu'na sunulmuştur. 16–17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleştirilen Zirve'de, AB liderleri, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiğini belirterek müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlatılacağı üzerine ortak karara varmışlardır.⁵⁵

⁵⁴ İKV, “Türkiye AB Tarihçesi”, Çevirimiçi kaynak: <http://www.ikv.org.tr/tarihce.php>, (Erişim Tarihi: 01.01.2006)

⁵⁵ İKV, a.e

İKİNCİ BÖLÜM

BALIKÇILIK VE KURUMSAL YÖNETİM

2.1. Ulusal ve Uluslararası Ekonomilerde Balıkçılık

Ekonomik anlamda çevre, insan ile ihtiyacın uyum ve tatmin sağladığı ortamdır.¹ Fakat insan ihtiyaçları sonsuz ve bu ihtiyaçları sağlayan kaynaklar ise kısıttır. Üretim kaynaklarından doğa ve çevre ise verimli ve etkin bir biçimde kullanıldığı sürece ekonomiye kaynak ve istihdam sağlar. Kısacası çevre ekonomisi, korunduğu sürece sonsuz sürede ekonomik değer ifade eder.

Günümüzde teknik anlamda müthiş değişimler gerçekleşse de bir kısım toplumların refah içinde yaşamalarına karşılık geniş halk kitlelerinin de açlık ve sefaletle karşı karşıya kalması, milyonlarca yetişkinin ve çocuğun açlıktan ölmesi acı bir gerçektir. Bu sorunun çözümlenmesinde karadan (tarım ürünleri) ve deniz ile iç sulardan (su ürünleri) elde edilen gıdalar önemli yer tutmaktadır. Bu yüzden tarım ve su ürünleri sektörü üzerinde ehemmiyetle durulması gereken sektörlerin en başında gelmektedir.

Yüksek doğa değerine sahip olan tarım sektörü insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için temel ihtiyaç maddelerinin (beslenme, barınma ve giyinme gibi) üretildiği bir sektör olmasının yanında, kozmetik sanayinde, ilaç sanayinde, dondurma yapımında ve gübre yapımında kullanılması, tarım içi ve tarım dışı bir çok sanayi dalında hammadde olarak kullanılması ve ihracattaki payı ile bütün ülkeler açısından önem taşımaktadır.²

Tarım sektörünün bir alt sektörü içinde yer alan “su ürünleri sektörü”, günümüzde ve gelecek yıllarda yatırımlar ile sürekli girdi sağlayan önemli sektör olma özelliğinin öte insan yaşamı için gerekli olan hayvansal protein ihtiyacının

¹ Kadir Doğan, “Su Ürünleri Sektörü Türk Ekonomisinin Neresinde”, **Su Ürünleri Mühendisleri Derneği Yayın Organı**, Ekim-Aralık 1997, Sayı 1, s.15

² Kürşat Önalın, “Ülkemizde Su Ürünleri ve Sorunları”, **Türk Tarım Dergisi**, Sayı: 153, Eylül-Ekim 2003, s.24

karşılanmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Modern beslenmede insan başına düşen hayvansal protein balıklardan daha ucuza karşılanmaktadır. Bunun nedeni ise, balıkların diğer hayvanlara nazaran, aldıkları besini daha iyi değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmalardan örnek vermek gerekirse; sazan balığının sığırdan 2–2.5 tavşandan 1.5, domuzdan 1.3 kat daha fazla yemden yararlandığı, birim yemden protein üretimi sazanlarda; sığır ve koyundan 2, domuzlardan 1.5 kat, piliçten yüzde 10–20 oranında da yüksek ve tavşandan yüzde 10 oranında düşük olduğu tespit edilmiştir.³ İçerdiği yüksek protein, enerji, mineral ve daha birçok vitamin yönünden niteliksel olarak üstün olan su ürünleri, son dönemlerde de sağlıklı beslenme doğrultusunda giderek artan bir talep ile karşılaşmaktadır.⁴ Bu yüzdendir ki sağlıklı ve dengeli beslenmenin bilincinde olan ülkeler, hayvansal protein ihtiyaçlarını daha da zenginleştirmek amacıyla denizlerden yüksek oranda faydalanmanın yollarını aramakta, geleceğe bugünden yatırım yaparak, birbirlerine karşı stratejiler oluşturmaktadır.

Yüzyılımızda insanlığın giderek doğal kaynaklara bağımlı hale gelmesi balık avcılığı ve yetiştiriciliğinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Hem sağlık yönünden hem de kıyı bölgelerde önemli istihdam olanakları yarattığından su ürünleri sektörü ülkelerde sosyal ve ekonomik gelişmeyi teşvik eden oldukça önemli bir etken ayılmaktadır.⁵

Ayrıca, dünya nüfusundaki hızlı artışın mevcut beslenmeyi büyük sorun haline getirdiği günümüzde, tarıma elverişli toprakların yerleşme ve sanayide kullanılmaları, karasal kaynaklardan elde edilen hayvansal proteinlerin artan nüfusu besleyememesi, insanlığın yüksek protein ihtiva eden su ürünleri kaynaklarına yönelmelerini gerektirmiştir.

Amaç, bir yandan sınırsız, hareketli ve giderek stokları azalan su ürünleri türlerinin devamını sağlamak, bir yandan da balıkçılık sektörünü korumaktır. Bunu

³ Önalın, a.g.e. , s.23

⁴ Kadir Doğan, “Su Ürünleri Sektörünün, Tarım Sektörü İçindeki Yeri ve Önemi”, **Tarım İstanbul TKB İstanbul İl Müdürlüğü Yayın Organı**, 2002, s.8–12

⁵ S.Çelikkale, E.Düzgüneş, İ.Okumuş, **Türkiye Su Ürünleri Sektörü ve Avrupa Birliği ile Entegrasyonu**, İstanbul, İTO Yayınları.1999, s.81

yaparken de tüketicinin bu ürünlere makul fiyatlarla ulaşması ve çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkileri en aza indirgenmesine çalışılmaktadır.⁶

Balıkçılık özellikle balık kapasitesinin hızlı artmasıyla beraber, çoğu gelişmekte olan ülkelerde II. Dünya Savaşı sonrasında Mavi Devrim'e (Blue Revolution) kadar ilerlemiştir. Yeni yöntemler ve teknolojiler doğrultusunda ülkelerin hayvansal protein ve beslenme ihtiyaçlarını arttırma arzusu birleşince balıkçılık aktivitesine olan talep daha da artmaya başlamıştır. Ülkeler nezninde ulusal balıkçılık endüstrilerini geliştirmek çoğu ülkenin kalkınma programlarında yer almış uluslararası kredi ve fonlarla da destek görmüştür. Bu gelişmeler sonucu ulusal balıkçılık kapasitesini arttırmak isteyen ülkelerin özellikle 1955 ve 1980'lerde global balıkçılığa katılımlarının arttığı görülmüştür. Büyük ve optimal fayda sağlayan bir balık alanı içinde bulunmak sonucu elde edilen gelirler ve onların yarattığı çarpan etkileri balık endüstrilerini ülkelerde daha da geliştirmeye başlamıştır.⁷

2.2. Uluslararası Balıkçılıkta Yaşanan Aksaklıklar

Balıkçılık, yüzyılımızda gelişmekte olan birçok ülkenin yerel ve ulusal ekonomilerinde büyük önem arz etmektedir. Fakat balıkçılık sektörünün çerçevesine bakıldığında gerek uluslararası alanda gerekse ulusal alanda oldukça karmaşık ve kolayca incinebilen bir yapıda seyrettiğini görebiliriz.

Balıkçılıkta, mülkiyet haklarının düzgün işlemeyişi ve kurumsal bir çerçeveye oturturulmamış olması ülkelerin bu sektördeki gelişimlerini sekteye uğratabilir.

Yeryüzünün artık okyanus gezegeni olarak anılması ile insanoğlu, okyanus gezegeninin su kaynaklarından optimal düzeyde yararlanmak için uğraş vermektedir. Geçmiş yıllarda verimliliğinin sınırsız olduğu düşünülen denizsel kaynaklar, geçen süreler içerisinde aşırı avcılık ve artan kirlilik ile hızla azalmış, değerli balık türleri yok olmaya başlamış veya yok olma sınırına dayanmıştır.

⁶ İKV, **Avrupa Birliği'nin Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İstanbul, Eylül 2003, s.6-7

⁷ Bennett, Elizabeth, "Institutions, Economics, and Conflicts: Fisheries Management Under Pressure." **Çevirimiçi: <http://dlc.dlib.indiana.edu/archive/00000215/>** (Erişim Tarihi: 22.07.2005)

Aşırı avlanmayı Kışlalıoğlu ve Berkes şu şekilde açıklamaktadır; bölgede bir balık türünün avlanması, arda kalan türlerin büyüme hızının artmasını sağlar. Yani, balık sayısı avcılık dolayısıyla azaldıkça, bu azalmayı telafi edecek şekilde eksilten geri bildirimle devreye girer. Fakat eğer ülke o balık türünü rasyonel biçimde tüketmeden kullanır ve sadece doğadaki eksilten geri bildirim yasasına uyarsa türlerde azalma meydana gelir. Bunun nedeni ise eksilten geri bildirimlerin ancak belirli sınırlar içerisinde çalışmasıdır. Sapmalar ancak belirli bir noktaya kadar gidebilir. Bu sınırlar dışında ise aşırı avlanma meydana gelir ve türler yok olmaya başlar.⁸

Ulusal arenadan bakılırsa, ülkelerin faydalarını maksimize etmek uğruna balık stoklarını dengesizce kullanması ve buna bağlı olarak yapılan sınırsız balık avlanması, insanoğlu için ihtiva ettiği yüksek protein, enerji, mineral ve daha birçok vitamin yönünden niteliksel olarak üstün olan bir gıda kaynağının tükenmesini ortaya çıkarmaktadır.

Bir diğer sorun ise rakip tüketimdir. Rakip tüketimi açıklamak için bir örnek vermek gerekirse; bir tarafın denizsel kaynakları fazla tüketmesi diğer tarafın tüketebileceği kaynak miktarını azaltmaktadır.⁹

Günümüzde dünya balıkçılık kaynakları üretimi 100 Milyon Ton'un üzerindedir. Mevcut Stoklar ile bu miktarın aşılması ise mümkün olmamaktadır. Artan balıkçılığın 1970'li yıllarda Peru hamsi stoklarına vurduğu darbe buna en güzel örnektir.¹⁰

Bunun gibi pek çok sonuç uluslararası alanda bir ekonomik ve politik çatışmayı ortaya çıkarmaktadır.

Ekonomik ve politik çatışma; sosyolojik, siyasi ve iktisadi önem arz eden oldukça elzem bir husustur. Birçok disiplin anlaşmazlığı bünyesinde incelemekte ve tanımlandırmaktadır.

⁸ Mine Kışlalıoğlu, Fikret Berkes, **Çevre ve Ekoloji**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, 1993, Ankara, s.37

⁹ Grafton, R. Q., D. Squires and J. Kirkley , "Private Property Rights and Crisis in World Fisheries Turning the Tide", **Contemporary Economic Policy**, s, 90-99.

¹⁰ Hoşsucu ve diğerleri, "Türkiye Balıkçılık Sektörü ve 2000'li Yıllarda Beklenen Gelişmeler", **E.Ü Su Ürünleri Dergisi**, Cilt 18, Sayı 3-4, s.593

Ülkelerarasında, özellikle oldukça hassas görülen doğal kaynakların, uzun yıllar uluslararası anlaşmazlığın ve çatışmanın konusu olduğu görülmekte olup bu orun halen de süregelmektedir. Doğal kaynaklardan biri olan denizsel kaynakların, bilimsel ve teknolojik gelişmeye bağlı olarak, okyanuslar ve denizlerden daha etkin yararlanma sonucu araştırma ve kullanımlarında, ülkeler çoğu kez karşı karşıya gelmektedir.¹¹

Ülkelerin de doğal kaynak tüketimlerinden biri olan balıkçılıkta birbirleriyle karşı karşıya gelmelerinin nedeni, balıkçılığının ortak bir denizsel alan kaynağı niteliğini taşımakta oluşundan kaynaklanmaktadır. Ortak denizsel alanın kullanılışından doğan aksaklıklarla baş etmenin yolu olan kurumsallaşma ve işbirliği, uluslararası alanda büyük bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²

Doğal kaynaklar gibi sınırlı olan kaynakların kullanımı durumunda var olan çatışma, rekabet ve ikilem karşısında bireylerin eylemlerini koordine eden çeşitli kurallar oldukça önemli olup, karşılıklı dayanışma ve işbirliği metotlarının anlaşılmasında da önem taşımaktadır.

Balıkçılıktan kaynaklanan aksaklıklarının giderilmesinde, Avrupa Birliği'nde de görülmek üzere üç örnek ile karşılaşmaktayız. Jensen bunları koruyucu, rasyonelleştirici ve organizasyonel çözüm örnekleri olarak açıklamaktadır.¹³

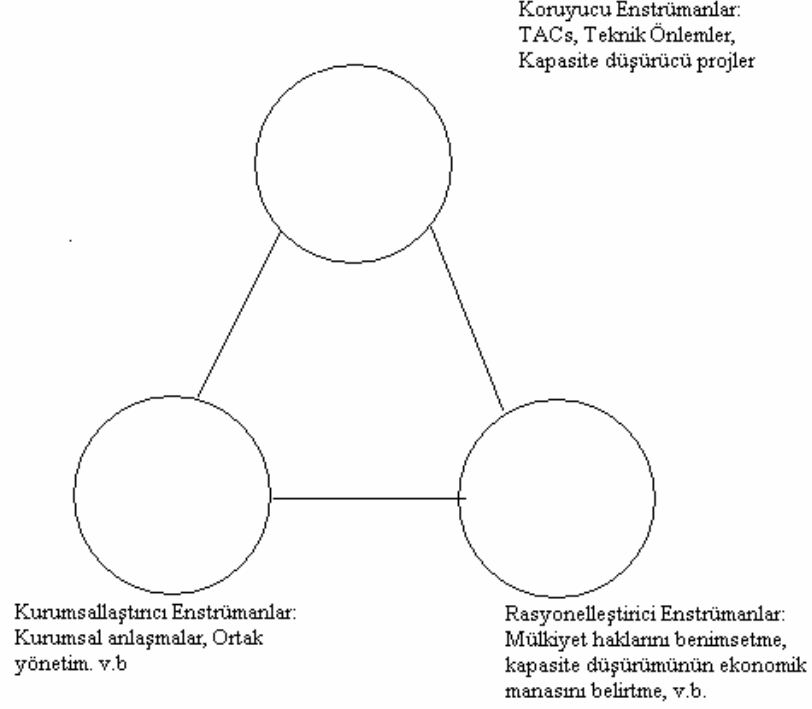
Aşağıdaki şekil ile Jensen'in belirttiği çözüm örnekleri gösterilip, ardından işleyişleri anlatılacaktır.

¹¹ Kınacıgil, Akyol, "Uluslararası Deniz Anlaşmaları ve Balıkçılığa Etkileri", **E.Ü Su Ürünleri Dergisi**, Cilt:19, Sayı:3-4, 2002, s.529

¹² Carsten Lyng Jensen, "A Critical Review of the Common Fisheries Policy", **University of Southern Denmark Department of Environmental and Business Economics Working Papers**, Kasım 1999, s.8

¹³ Jensen, a.g.e

Şekil: 2. 1: Balıkçılıkta Karşılaşılan Çatışmaya Çözüm Örnekleri

Kaynak: Jensen, “A Critical Review of the Common Fisheries Policy”, s.11

2.2.1. Koruyucu Çözüm Örneği

Koruyuculuk, çeşitli açılardan değerlendirilebilecek önemli bir olgudur. Balıkçılık işi ile uğraşanlar, çocuklarının da balıkçılık faaliyetlerinde bulunmalarını sağlamak için uğraş vermelerinden ötürü kendilerini koruyucu olarak nitelendirmekte ve yaptıklarına ise koruyuculuk demektedirler. Balıkçılık yönetimi karar mekanizmalarında bulunanlar ise koruyuculuğu, stokların korunmasını sağlayarak gelecek yıllarda da deniz ve su kaynaklarından yüksek oranda faydalanma kararını alma olarak nitelendirmektedirler. Çevreciler ise balıkçılık yönetimine daha geniş açıdan bakarak koruyuculuğu, ekosistemin devamlılığını sağlamak için de denizde belirli oranda balık tutma olarak yorumlarlar.¹⁴

¹⁴ Fujita, Foran, Zevus, “Innovative Approaches for Fostering Conservation in Marine Fisheries”, **Ecological Applications**, Vol.8, Şubat 1998, s. 139

Üç yorumun da ortak noktada bulunduğu sınırsız balık avlanması, insanoğlu için ihtiva ettiği yüksek protein, enerji, mineral ve daha birçok vitamin yönünden niteliksel olarak üstün olan bir gıda kaynağının tükenmesini ortaya çıkarabilir. Bu tip bir sonuçla karşılaşıldığında oluşabilecek muhtemel piyasa aksaklıklarının giderilmesinde koruyucu önlemler alınmaktadır.

İdeal olarak, balık stoklarından en iyi yararlanma şekli stokların geleceğini tehlikeye düşürmeden, yenilenmesine olanak vererek yani koruyucu önlemler alarak avlanmaktır. Avcılık için güvenli düzeylerin belirlenmesi gerekmektedir. Bunlardan birisi avlanılacak miktarın belirlenmesidir. Belirli bir dönemde, belirli bir türde Toplam Avlanılabilir Miktarın (Total Allowable Catches, TACs) tespit edilmesiyle stok yönetiminde etkinlik sağlanabilir. Buna rağmen, aynı bölgedeki birçok balık türü, yaşları, boyları ve ağırlıkları itibarıyla farklıdır. Bu da avın karışık olmasına yol açmakta ve hedef türlerin yanında istenmeyen ve korunması gereken türlerin de avlanmasını ortaya çıkarır. Bu yüzden avlanmasına izin verilen miktarın belirlenmesinin yanında, avlanması için ekonomik değeri olan ve belirli bir erginliğe ulaşan türlerin avcılığını sınırlayan ya da hiç avlanılmamasını gerektiren koruyucu önlemler de alınmalıdır.¹⁵

Biyolojik kontrol ve yönetimi içeren koruyuculuk, balıkçılıktan kaynaklanan aksaklığının giderilmesi ve denizlerden yüksek oranda faydalanma esası üzerine inşa edilmiştir.

Tarihsel süreçte özellikle sanayi devrimi sonrası deniz ticareti ve balıkçılığın dev boyutlara ulaşması ile balık türlerini korumak için, gereken düzeyde av sınırlandırmaları getirme girişimleri görülmektedir.¹⁶

Koruma önlemlerini içeren anlaşmaların içeriklerinde; belirli bir dönemde, belirli bir türde toplam avlanabilir balık miktarının tespit edilmesiyle kabul edilebilir bir balık miktarından fazla avlanmanın engellenmesi gibi maddeler bulunmaktadır.¹⁷

¹⁵ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e**, s.95

¹⁶ Kınacıgil, Akyol, **a.g.e**, s.532

¹⁷ S Toluner, **International Law Lessons**, Beta Basım, Yay No:183 İstanbul, 1996, s.458

2.2.2. Rasyonelleştirici Çözüm Örneği

Rasyonellik, insan eylemlerinin verimliliğine, yararlılık kriterine bağlanan mantiki çıkarımlar yürütme metodudur. Amaca varmak için gerekli olmayan çabalardan kaçınıp sadece gerekli olanları yapmak rasyonel eylemler sayılır. Kısacası bilinç ve mantık altında yapılan eylemler bütünü olarak rasyonellik tanımlayıcı bir esastır.

Rasyonelleştirici çözüm örneği, uzun dönemde toplumun ana amacının ekonomik rantı maksimize etme mantığı üzerine kurulmuştur.¹⁸ Çözüm örneği, özellikle denizlerde bulunan canlı miktarının sorumsuzca avlanmasından yola çıkmaktadır. Sorumsuz avlanmanın önlenmesiyle beraber ekonomik refahın artacağını ileri sürmektedir.¹⁹ Piyasa aksaklıkları ekonomik kayıplar üzerinden anlaşılabilir uzun dönemde optimal çözüm hedefi ile yok edilmeye çalışılmaktadır.

Ülkeler arasında oluşan çatışmanın sonucunun ilerleyen zamanda gereğinden fazla balık avlama ile ortaya çıkması muhtemeldir. Rasyonelleştirici çözüm örneği de koruyucu çözüm örneği gibi iki temel vasıta ile gerçekleşmektedir. Bunlardan biri belirli avlanabilir miktar ile optimal balıkçılığın yapılması diğeri ise balıkçılığın kimsenin malı olmadığına tanımlanması ile olası oluşabilecek çatışmayı önlemektir.²⁰

Bu enstrümanlar çalışmadığı zaman rasyonel çözüm örneği de sekteye uğramakta ve balıkçılıktan sürdürülebilir bir fayda alınamamaktadır.

Avlanmasına izin verilen toplam balık miktarı (TACs) belirlenirken, belirli zamanda, belirli stoktan avlanılabilecek maksimum balık miktarının sabitleştirilmesi gerekir. Bu da taraflarca işbirliği ile sağlanır.²¹

Rasyonel çözüm örneği uluslararası bakış açısı altında değerlendirilirse ülkeleri işbirliğine yönelterek ve balıkçılık faaliyetlerine katkıda bulunarak, işbirliksiz modele göre avantajlar getirmektedir.²²

¹⁸ Carsten Lynge Jensen, **a.g.e.**

¹⁹ Jensen, **a.g.e.**

²⁰ Jensen, **a.g.e.**

²¹ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.** s.95

²² Jensen, **a.g.e.**,

İşbirlikçi modelin avantajlı olmasının nedeni ise balıkçılığın doğasından kaynaklanmaktadır. Balıkçılık öteki tarımsal faaliyetlere göre dezavantajlıdır. Bunun nedeni kültür balıkçılığı hariç olmak üzere balıklar ve diğer deniz ürünleri sabit bir üretim alanında beklemeyip, doğal yaşam ortamlarında oldukça uzak mesafeleri içeren dolaşım halindedirler.²³ Yani özetlersek balıklar bir ülkenin avlanma sahasından diğer ülkenin avlanma sahasına doğru göç etmektedir. Bu da avlanabilecek ürünlerin bir ülkede kazanç aracı olabileceği gibi bir başka ülkenin de kazanç aracı olabileceğini göstermektedir. Eğer ülkeler balıkların avlanması yönünde, sınırlayıcı rasyonel önlemler alarak işbirliğine giderlerse ve ilerleyen zamanlarda daha da ileri gidilerek kullanılacak ortak av araçlarının tipi de belirlenirse (burada da amaç tek bir tip araç yerine farklı balıkçılık konu ve bölgeleri için farklı araçların tedariki) ülkeler ek kazanç elde edeceklerdir.²⁴

Genel bakış açısıyla rasyonel çözüm örneği, maliyet azaltımı davranışı üzerine kurulmuştur. Ayrıca toplumlarda rasyonelliğin; sosyal, politik veya istihdam üzerindeki etkileri de göz önüne alınması önemini net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.²⁵

2.2.3. Sosyal/Topluluk Çözümü Örneği

Ülkelerdeki hızlı nüfus artışı karşısında mevcut bulunan doğal kaynak stokları, insan toplumlarının beslenmesine ve diğer temel gereksinimlerini karşılamasına yetmeyecektir. Tarihsel sürece bakıldığında bu sonuç altında bireylerin davranışlarını inceleyen yaklaşımlar; bireyleri, doğal kaynakların tüketilmesi konusunda bencil ve sadece kendi çıkarları için hareket eden, kendi eylemlerinin kurbanları olarak tanımlamaktadırlar. Burada insanoğlunun karşısına iki seçenek çıkmaktadır. Bu seçeneklerden birisi bireylerin özgürlüklerinden vazgeçmeleri, bir diğeri ise yaşamlarını sürdürebilmeleri için temel besin maddelerini sağladıkları doğadan vazgeçmektir. Bu ikilemin, katılımcı ve demokratik olarak çözümlenebileceğini öngören sosyal/topluluk çözüm örneği çevre sorunlarının ortaya

²³ İKV, a.g.e, s.51

²⁴ Jensen, a.g.e.,

²⁵ Jensen,a.g.e.

çıkmasına neden olan merkezi idari ve siyasi sistem yeniden yapılandırılmadan bu sorunlar çözülemeyeceğini savunmaktadır. Oldukça geniş bir düşünce içine yayılan bu çözüm örneği ve yaklaşımlar bütünü, eko-sosyalistlerden ekolojistlere, eko-anarşistlerden yeşillere ve hatta biyo-bölgeci yaklaşımlara kadar uzanan bir düşünce akımı içerisinde yerini almaktadır.²⁶

Bu çözüm örneği balıkçılığa oldukça geniş açıdan bakmakta ve toplumlarda sosyal ve kültürel kurumlar mevcut olmazsa balıkçılık adına koruyucu ve rasyonelleştirici önlemlerin alındığı anlaşmalar hüküm süremeyeceğini ortaya koymaktadır. Rasyonelleştirici mantığın içerisinde bulunan balıkçılık kaynaklarının kullanımının sağlaştırılması için toplumun kurumsal çerçevesi göz önüne alınması gerekmektedir.²⁷

Sosyal çözüm örneği altında araştırmaları bulunan Elinor Ostrom, doğada mevcut bulunan kıt kaynakların yönetiminde merkezden, merkezi planlama yoluyla yönetime nazaran katılımcı bir programla yerel bilginin ve yerel kurum ve geleneklerin harekete geçirilmesinin daha iyi sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur.²⁸

Topluluk çözüm örneğine bir diğer örnek ise, Japonya'nın kıyı balıkçılığı sistemidir. Kökeni oldukça eskilere dayanan bu sistemde, her balıkçı köyünün kanunla tescilli bir balıkçılık alanı vardır. Bu alan içerisinde rasyonel ve sürdürülebilir balıkçılık, tüm balıkçıların oluşturduğu bir kooperatifin yetki ve sorumluluğu altında düzenlenmektedir. Aslında bu örnek, Japonlar eski adetleriyle bilimsel ve modern balıkçılığı bağdaştırmalarını oldukça güzel bir şekilde açıklamaktadır.²⁹

Çözüm örneği, doğal kaynakların hızla tükenmesi olgusunun aslında bilinçsiz kurumlar ve bu kurumları düzenleyen zihniyetlerin ürünleri olduğunu göstermektedir. Açıklamak gerekirse, burada çevreyle ilgili kamusal düzenlemelerin, karar verdikleri sorunların karmaşık yapısını anlayamayan, doğadaki karşılıklı

²⁶ Gökhan Orhan, "Bir Risk Toplumu Olarak Bilgi Toplununun Örgütlenmesi: Merkezi Örgütlenmenin Sınırlılıkları ve Aşağıdan Yukarıya Örgütlenmenin Açılımları" Çevirimiçi: http://www.bilgiyönetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=253 (Erişim Tarihi: 12.09.2005)

²⁷ Jensen, a.g.e.

²⁸ Elinor Ostrom, "A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Action: Presidential Adres, American Political Science Association", **The American Political Science Review**, Sayı:92, No:1, Mart 1998, s.13

²⁹ Kışlalıoğlu, Berkes, a.g.e, s.241

bağımlılık ilişkilerinin ve verdikleri kararların yan etkilerinin farkında olmayan, merkezi bir otorite tarafından yapılmasının etkisiz olacağı savunulmaktadır. Bu yüzden çevre politikasının ilgili unsur ve aktörlerin karar alma süreçlerinde yer almasıyla ve katılımcı bir şekilde yapılmasını önerilmektedir.³⁰

Koruyucu, rasyonelleştirici ve sosyal/topluluk örneklerinde olduğu gibi çözümler hep ekosistemden kaynaklanan sorunlar üzerine inşa edilmiştir. Balıkçılık da aşırı ve bilinçsiz avcılık sonucu ekosistemde sorunlar yaşamakta ve hızla tükenmektedir.

Bir ülkenin denizsel alandan elde ettiği ekonomik faydanın anlaşılması için balık stoklarının mevcut durumu ile sürdürülebilirliğinin ne olduğunun bilinmesi gerekir. Ortak bir denizsel alanın kullanılması ve balık stoklarının ne durumda olduğunun araştırılan biyolojik modeller, balıkçılığın oyun teorisi ile yakından ilişkisini ortaya koymaktadır.³¹

Oyun teorisinin balıkçılıkta işleyişi çatışma, rekabet ve ikilemden doğmuş, doğal kaynakların kıt olmasından kaynaklanmıştır. Çatışma ve rekabetin işbirliğine götürülmesi ve koordine bir çalışmayı içeren anlaşmalarının özü stoklardan sürdürülebilir yararlanmayı sağlamaktır.³²

2.3. Çatışma, Rekabet, İkilem ve İşbirliği

Çatışma kavramı genellikle bireyler arası, gruplar arası ve grup içi çatışmalar olarak ele alınmakta, rekabet sonucu başarı elde etmek için yapılan mücadele diye ifade edilmektedir. Temelinde ise bireyin çatıştığı kişiyi, grubu, düşünceyi veya olayları benimsememesi, hoşlanmaması veya bu tür olguların bir kısmı ile çekişmesi yatar. Sosyal bir varlık olan insanın içinde eğer kısıtlı kaynak ve olanakların mevcut olduğu bir ortam içindeyse çatışmaya girmemesi imkânsızdır. Çatışmanın olumlu sonuçlarından biri olan kurumsallaşmadır.

³⁰ Gökhan Orhan, **a.g.e**

³¹ Lone Grønbaek, "Fishery Economics and Game Theory", **Department of Enviromental and Business Economics IME Working Paper 14/00**, University of Southern Denmark, 2000

³² Gökhan Orhan, **a.g.e.**, s.535

Rekabet; avantaj, kar veya başarı elde etmek için yapılan mücadele olarak bilinmektedir. Bireyler ve gruplar ile onların ulaşmaya çalıştıkları amaçlar söz konusu olduğunda rekabetin ortaya çıkması en doğal sonuçtur.

Robbins'e göre; eğer bir taraf, diğer tarafın amaç ve çıkarlarını koruyarak amaçlarına ulaşmaya çalışırsa rekabet ediyor demektir.³³

İşbirliği durumunda ise bireyler veya gruplar amaçlarına birlikte ulaşmak için hareket ederler. Bu tür ilişkilerde taraflar, toplam kazancı eşit veya kapasiteleri aynı oranda paylaşmış olurlar. Yani ortak amaç için birlikte çalışma olarak işbirliğine tanımlayabiliriz. Robbins'e göre ise işbirliği durumunda tüm tarafların amaç ve çıkarlarına dikkat edilir.³⁴

En son üzerinde durulması gereken nihai kavram ikilem olacaktır. İkilem, eşit derecede istenmeyen iki alternatif arasında bir seçim olarak ifade edilmektedir. Yalnız ikilemde sadece istenmeyen alternatiflerden ziyade, hem olumlu hem de olumsuz alternatifler olduğunu söylemek daha yararlı olacaktır. Kişi için alternatiflerden alınan haz aynı derecede ise yine ikilem meydana gelmektedir. Ancak alternatiflerden alacağı haz birinde daha fazla ise seçimi kolay hale gelecektir.

2.4. Rekabet- İşbirliği İkilemi ve Oyun Teorisi

2.4.1. Oyun Teorisinin Tanımı

Rekabet İşbirliği ikileminde teorik bir temel teşkil eden oyun teorisi, iyi tanımlanmış bir çatışma durumunu tarif ederken gerçek anlamıyla kullanılmamaktadır.³⁵ Özellikle sosyal bilimlerde stratejik karşılaşmaları modellemeye yarayan matematiksel bir araçtır. İki veya daha çok birimin karşı karşıya geldikleri ve tercih ettikleri stratejilerin karşı tarafın tercih edeceği stratejiyi etkileyeceği durumlarda, birimlerin kararlarını belirleme sorunu ile ilgilendir.³⁶ Teori

³³ S.P. Robbins, **Örgütsel Davranışın Temelleri**, Etam A.Ş., Eskişehir, 1994, s.230

³⁴ S.P. Robbins, **a.g.e.**, s.231

³⁵ Nihat Erdoğan, "Kişilerde İç Çatışma Nedeni Olarak Rekabet-İşbirliği İkilemi, **Bilgi:Sosyal Bilimler Dergisi**, No:1, 1999, s.48

³⁶ Birol Başkan, "Mahkûmlar İkilemi Oyunu ve Oyun Teorisi: Temel Kavram ve Çözümlerin Tanımı" (Çevirim içi) <http://juliamandelbrot.bravepages.com/mahkumikilemi>, Erişim tarihi: 20.09.2005

karşı tarafın strateji mantığını anlama ve matematiksel hesaplar yoluyla en uygun stratejiyi seçmeye yardımcı olur.

Oyun teorisi karar alma aşamasında çözüm için bir başlangıcın sağlaması açısından güçlü bir araçtır. Kazanç söz konusu ise maksimum kazanç, kayıp söz konusu ise minimum kayıp amacına yönelik olarak optimal stratejinin tahsisi için kullanılır. Bu alanda rekabetçi piyasalarda kararların alınmasında önemli bir etki yaratır. Oyun teoremi çatışma ortamında rakiplerin de karar süreçlerini dikkate alarak karar verme olayını inceleyen matematiksel bir yaklaşımdır. Rakiplerin ne yönde hareket edeceğini bilmeden olumlu hareket kararları alabilmek için en rasyonel davranışı arar. Bu nedenle Oyun Teorisi karmaşık çıkarların mücadelesini açıklayan matematiksel bir yaklaşımdır.³⁷

2.4.2. Oyun Teorisi Kavramları

Herhangi bir oyundan bahsedebilmemiz için 4 unsurun bulunması gerekmektedir. Bunlar; oyuncular, oyunun kuralları ve stratejiler, oyun sonucu elde edilen kazanç ve kayıplar ve de oyunun sonucu.³⁸

Teoride oyuncuların, yani karar verme yetkisine sahip olan birimlerin, kendi ve karşı tarafın bilgileri doğrultusunda, faydalarını maksimize etmek için hareket ettikleri ileri sürülmektedir. Taraflar belirli kurallar altında birleşirler. Bu kurallara örnek olarak ticaret kanunu ya da uluslararası anlaşmaları gösterebiliriz.³⁹ Bu kurallar oyuncular, belirli bir zamanda rakiplerinin olası hareketlerine önceden belirlenen ve alternatifleri ile rakibin hareketlerini saptayan stratejilerini, sonlu ya da sonsuz seçerek belirlerler. Her stratejiye karşılık gelen kazanç ve kayıplar meydana oluşur. Artı sonsuz ile eksi sonuz arasında da değer alan bu kazanç ve kayıplar eğer iki oyuncu var ise bir matriste gösterilebilir. Bu matrise “ödemeler matrisi” adı verilir. Oyun bitimi ile ulaşılan noktaya ise oyunun sonucu veya denge noktası denir.

³⁷ Tuncer Özdil, **Ekonomik Problemlerin Çözümünde Oyun Kuramının Yeri: Finansal Piyasalarda Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir, 1998

³⁸ Özdil, **a.g.e.**

³⁹ Russel Hardin, “Review Article: Constitutional Political Economy- Agreement on Rules”, **British Journal of Political Science**, Vol. 18, No. 4, 1988

Teoremden Nash Dengesi buna tekabül etmektedir. Bu noktada her oyuncunun oynayacağı strateji bellidir ve bu stratejileri kullanmak için hareketlere geçilir.⁴⁰

2.4.3. Oyunların Sınıflandırılması

Oyuncuların sayısı, kazançlarının toplamı, bilgi yapısı, oyunların oynanış prensipleri oyunların sınıflandırmalarında temel faktörleri oluşturur.

2.4.3.1. N Kişilik Oyunlar-İki Kişilik Oyunlar

Oyuncu sayısına göre strateji oyunları iki kişilik ve n kişilik (burada n 2'den fazla kişiyi temsil etmektedir) oyunlar olarak ayrılır. Oynanan oyunda eğer sadece iki kişi strateji belirliyorsa bu oyunlar iki kişilik oyunlar olarak adlandırılmaktadır. Oyuncu sayısı ikiden fazla olan oyunlara ise n kişilik oyunlar adı verilmektedir. Oyunlarda bir dengeden söz edebilmek için oyuncuların sayısı çok önemli bir değişken olmaktadır.

Fakat insan beyninin 3 boyuttan fazla boyutu algılayamadığından ötürü, oyuncu sayısı arttığında bir oyuncu diğer oyunculardan ayrılarak ve diğer tüm oyuncular da bir kişi gibi kabul edilerek oyun iki kişilik platforma dönüştürülür ve iki kişilik oyun formu haline getirilir.⁴¹

2.4.3.2. Sonlu Tekrarlı Oyunlar-Sonsuz Tekrarlı Oyunlar Kişilik Oyunlar-İki Kişilik Oyunlar

Oyunlar strateji sayılarına göre sonlu tekrarlı veya sonsuz tekrarlı oyunlar olarak ikiye ayrılır. Eğer bir oyundaki hamle sayısı sınırlıysa, o oyuna sonlu oyun denir. Stratejileri sonsuz bir oyun ile karşılaşırsa da bu oyunun çözümü için gerekli olan ödemeler matrisinin oluşturulması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle sonsuz

⁴⁰ Özer, a.g.e

⁴¹ Özer, a.g.e

tekrarlı bir oyunu oynanırken matematikte yer alan limit kavramından yararlanarak ödemeler matrisi oluşturulabilir.⁴²

2.4.3.3. Sıfır Toplamlı Oyunlar-Sıfır Toplamlı Olmayan Oyunlar

Oyun boyunca oyuncular seçtikleri stratejilere göre kazanç ya da kayıp elde ederler. Sıfır toplamlı oyunlarda kazançların toplamı sıfır ise taraflardan biri diğerinin kazandığı kadar kaybeder.⁴³

2.4.3.4. Bilgi Düzeyinde Göre Oyunlar

Oyuncuların, oyun sırasında sahip oldukları bilgi seviyesine göre oynanan oyunlardır. Tam bilgi altında oynanan oyunlarda oyuncular karşılıklı olarak kazanç ve kayıplarını oyuna başlamadan önce bilmektedirler. Eğer, oyuncular oyunun sonunda elde edecekleri kayıp ve kazançlarını bilmiyorlarsa veya birbirleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları bu tür oyunlara eksik bilgi altında oynanan oyunlar adı verilmektedir.⁴⁴

2.4.3.5. İşbirlikçi Oyunlar-İşbirliksiz Oyunlar

Oyuncuların oyuna başlamadan önce anlaşmalı olup olmamaya bağlı oynanan oyunlara işbirlikçi veya işbirliksiz oyunlar denir.

Bir oyunun işbirlikçi oyun olabilmesi için tarafların bağlayıcı anlaşmalarla, beraber hareket etmeyi zorlayıcı bir sözleşme içine girmeleri gerekmektedir. İşbirliğine girmenin amacı, her oyuncunun kendi faydasını maksimum düzeye yükseltme isteğinden doğmaktadır. İşbirliksiz oyunlar ise, oyuncular arası işbirliğini kesin olarak yasaklayan ya da karşılıklı olarak rakiplerin birbirlerine karşı güvenlerinin olmadığı türde oynanan oyunlardır.⁴⁵

⁴² Çevirimiçi Kaynak: http://www.alinesin.org/popular_math/O_0_sonlu_oyunlar.doc

⁴³ Erdoğan, a.g.e., s.48-49

⁴⁴ E.S. Ventell, **Oyunlar Teorisine Giriş**, Türk Matematik Derneği Yayınları, Sayı: 27, İstanbul, 1965, s.4

⁴⁵ Osman Orkan Özer, "Oyun Teorisi ve Tarımda Uygulanması", **Yayınlanmamış Doktora Semineri Notları**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara 2004, s.11

2.4.4. Nash Dengesi

Herkes için en iyi strateji mantığı ile oyun teorisinin temel noktasını oluşturan, John Nash'in bilime katkısı olan Nash Dengesi, oyunda kaç kişi olursa olsun herkesin genele bakarak seçiminden memnun olduğu, daha doğrusu seçimini değiştirmek için herhangi bir neden göremediği durumu ifade eder.⁴⁶

John Nash'e göre, iki kişilik bir oyunun çözümü için olması gereken strateji çifti her oyuncunun rakibine karşı verdiği en iyi cevaptır. Her bir oyuncunun stratejisi, diğer oyuncuların oynayacağını tahmin ettiği stratejilerine karşı optimaldir. Bu özellikleri olan bir strateji çifti Nash Dengesi olarak isimlendirilmekte, işbiriksiz oyunların temelini oluşturmaktadır.⁴⁷

2.5. Oyun Problemleri Çözümü

Oyun teoreminin çözümünde çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Rekabetin söz konusu olduğu ve karşılıklı etkileşimin görüldüğü anlaşmasız oyunların çözümünde genel olarak $n=2$ kişilik oyunlar için sıfır toplamlı ve sıfır toplamlı olmayan oyunlar için oluşturulan çözüm yöntemleri bulunmaktadır.

2.5.1. Hâkim stratejiler yöntemi ile normal formlu oyun problemlerinin çözümü

Bu çözümü anlatmak için bir örnek vermek gerekirse,⁴⁸

İki oyuncunun kayıp ve kazanç matrisini gösteren ödemeler matrisi aşağıdaki gibi olduğunu varsayalım

⁴⁶ Aysun Özen, "Oyundan Azı, Teoriden Fazlası", **Pivolka Dergisi**, Başkent Üniversitesi Ankara, 2004, Sayı: 3 s, 13-14,

⁴⁷ Özer, **a.g.e.**, s.12

⁴⁸ Özer, **a.g.e.**, s.23

Tablo 2.1: İki oyuncunun kayıp ve kazanç matrisini gösteren ödemeler matrisi

		B Oyuncuu	
		Strateji I	Strateji II
A Oyuncusu	Strateji I	70,70	40,80
	Strateji II	80,40	60,60

A Oyuncu'sunun stratejileri;

Strateji I : [70 40]

Strateji II : [80 60]

Stratejileri incelersek, Strateji II'nin Strateji I'den büyük olmasından dolayı B oyuncusu hangi stratejiyi seçerse seçsin A oyuncusu ikinci stratejisi olan hâkim stratejisini oynayacaktır.

B Oyuncu'sunun stratejileri

Strateji I : [70 40]

Strateji II : [80 60]

B Oyuncusu'nun Strateji II'si Strateji I'nden büyük olmasından dolayı A Oyuncusu hangi stratejiyi seçerse seçsin B Oyuncusu ikinci stratejisi olan hâkim stratejisini oynayacaktır.

Nash dengesine göre denge A Oyuncusu II. Stratejisi ile B Oyuncusu II. Stratejisinin kesiştiği noktada gerçekleşecektir.

2.5.2. Cournot Rekabeti

İki ya da üç satıcının buna karşılık çok sayıda alıcının bulunduğu piyasa biçimine oligopol piyasası denmektedir.⁴⁹ Gerçek hayatta en fazla görülen piyasa türü olan Oligopol bir pazarda da, Cournot Modeli, firmalar arasında üretilen ürün miktarına bağlı olarak yapılan rekabetin analizinde çok yaygın bir biçimde uygulanır.⁵⁰

Cournot Oligopol modeline göre tam rekabet piyasasının aksine sınırlı sayıda firma bulunmaktadır. Bu yüzden ki arz ve talebe göre denge fiyatı belirlemek mümkün olamamaktır. Firmalar üretim miktarını belirleyerek fiyat tespitlerinde bulunmaktadır. Cournot Düopol Modeli iki firmanın rekabeti varsayımı altında durmaktadır.⁵¹

Osman Orkan Özer, “Oyun Teorisi ve Tarımda Uygulanması” adlı doktora notlarında firmalara ait kar fonksiyonu aşağıdaki gibi vermiştir:⁵²

$$\begin{aligned}\pi_i(x_i, x_{-i}) &= P(x_i + x_{-i})x_i - C(x_i) \\ &= (a - bx_i - bx_{-i})x_i - cx_i \\ &= (a - c - bx_{-i})x_i - bx_i^2\end{aligned}$$

x_i yukarıdaki denklemde i firmasına ait üretim miktarını (q) temsil etmektedir ve işbiriksiz Cournot Duapol modeli yazılmaktadır. Bu modele göre elde maksimizasyon denklemini bulmak için elde edilen denklemin birinci türevini alıp sifıra eşitlenmesi gerekmektedir. Bu durumda i firmasına ait reaksiyon fonksiyonu bulunur.⁵³

$$\underset{x_i \in S_i}{Max} = (a - c - bx_{-i})x_i - bx_i^2$$

⁴⁹ Havva Tunç, **Mikro İktisat**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 149

⁵⁰ Özgün Burak Kaymakçı, **Oyun Teorisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, İstanbul, 2003

⁵¹ Özer, **a.g.e**

⁵² Özer, **a.g.e**

⁵³ Özer, **a.g.e**

$$\frac{d\pi_i}{dx_i} = -2bx_i + a - c - bx_{-i} = 0$$

$$x_i = \frac{a-c}{2b} - \frac{x_{-i}}{2} \text{ olarak hesaplanmıştır.}$$

Her iki firmaya ait reaksiyon fonksiyonu şu şekilde gösterilir;

$$r_1(x_2) = \frac{a-c}{2b} - \frac{x_2}{2} \text{ ve}$$

$$r_2(x_1) = \frac{a-c}{2b} - \frac{x_1}{2} \text{ olacaktır.}^{54}$$

Nash dengesinin hesaplanması gerekirse,⁵⁵

$$x_1^* = \frac{a-c}{2b} - \frac{\frac{a-c}{2b} - \frac{x_1^*}{2}}{2} \Rightarrow$$

$$x_1^* = \frac{a-c}{2b} - \frac{a-c}{4b} - \frac{x_1^*}{4} \Rightarrow$$

$$\frac{3}{4}x_1^* = \frac{a-c}{4b} \Rightarrow$$

$$x_1^* = \frac{a-c}{3b} \text{ olarak bulunacaktır bu iki şirketin üretim fonksiyonu birbirini}$$

uzantısı olmasından dolayı x_2^* 'nin üretimi;⁵⁶

$$x_2^* = \frac{a-c}{3b} \text{ olarak yazılabilir.}$$

Nash dengesi buna göre;⁵⁷

⁵⁴Özer, a.g.e

⁵⁵ Özer, a.g.e

⁵⁶ Özer, a.g.e

$$\begin{aligned}\pi_i(x_1, x_2) &= \left(\frac{a-c}{3b}, \frac{a-c}{3b}\right) = \\ &= (a-c - b\frac{a-c}{3b})\frac{a-c}{3b} - b(\frac{a-c}{3b})^2 \\ &= \frac{(a-c)^2}{9b} \text{ olarak hesaplanır.}\end{aligned}$$

İki firmanın da işbirliğine girerek karlarını maksimize etmeyi kabul ettikleri varsayımı altında denklem aşağıdaki gibi gerçekleşecektir.⁵⁸

$$\pi_1(x_1, x_2) + \pi_2(x_1, x_2) = (a-c-bx_2)x_1 - bx_1^2 + (a-c-bx_1)x_2 - bx_2^2$$

$$\pi_1(x_1, x_2) + \pi_2(x_1, x_2) = (a-c)(x_1 + x_2) - b(x_1 + x_2)^2 \text{ olarak bulunan değer;}$$

şirketlerin işbirliğine girerek kartelleşmesi nedeniyle üretim miktarı $X=x_1+x_2$ toplam üretim olarak ifade edilebilir.

Buna göre;⁵⁹

$$\text{Max}_x = (a-c)x - bx^2 \text{ maksimizasyon denklemi bulunur.}$$

Elde edilen bu değer x 'e göre birinci türevini alır ve sıfıra eşitlersek;

$$(a-c) - 2bx = 0$$

$$X = \frac{a-c}{2b} \text{ olarak reaksiyon fonksiyonu bulunur.}$$

Bu denklemle Nash dengesi arandığında monopol kar'ı veren denge modeline ulaşılır.

$$\Pi(X^M) = (a-c)\frac{a-c}{2b} - b\left(\frac{a-c}{2b}\right)^2 = \frac{(a-c)^2}{4b}$$

Monopol kara sahip olan şirketler karı yarıya bölüşeceklerinden dolayı, her bir şirkete düşen kar;

⁵⁷ Özer, a.g.e

⁵⁸ Özer, a.g.e

⁵⁹ Özer, a.g.e

$$\pi_1(x_1^k) = \pi_2(x_2^k) = \frac{1}{2}x \frac{(a-c)^2}{4b} = \frac{(a-c)^2}{8b} \text{ olacaktır. Elde edilen bu denge}$$

değeri işbirliksiz oyuna göre elde edilen Nash dengesinden büyüktür;

$$\frac{(a-c)^2}{8b} > \frac{(a-c)^2}{9b} \text{ bunun sonucu olarak işletmeler işbirliğine girmeleri}$$

durumunda karları işbirliğine girmemelerine karşın daha yüksek olacaktır.⁶⁰

Cournot modelini mahkûmlar çıkmazı şeklinde rastladığımız durumun simülasyonu olarak görebiliriz Bu durumda oluşabilecek durumlar ve matrisler şu şekilde olmaktadır.;⁶¹

a) Şirket i işbirliksiz oynarken şirket -i işbirlikli şekilde oyunu oynarsa;

$$\begin{aligned} \pi_i(x_i, x_{-i}^k) &= (a-c-b \frac{a-c}{4b}) \frac{a-c}{3b} - b(\frac{a-c}{3b})^2 \\ &= \frac{20}{114} \frac{(a-c)}{b} \end{aligned}$$

b) Şirket -i işbirliksiz oynarken şirket i işbirlikli şekilde oyunu oynarsa;

$$\begin{aligned} \pi_i(x_i, x_{-i}^k) &= (a-c-b \frac{a-c}{3b}) \frac{a-c}{4b} - b(\frac{a-c}{4b})^2 \\ &= \frac{15}{114} \frac{(a-c)}{b} \end{aligned}$$

c) Her iki şirkette işbirliksiz oynarsa;

$$\frac{(a-c)^2}{9b} = \frac{16}{114} \frac{(a-c)}{b}$$

d) her ikisi işbirliğine giderse;

⁶⁰ Özer, a.g.e

⁶¹ Özer, a.g.e

$$\frac{(a-c)^2}{9b} = \frac{18}{114} \frac{(a-c)}{b}$$

Cournot Modeli Ödemeler Matrisi

	x_2^k	x_2^*
x_1^k	$\frac{18}{114} \frac{(a-c)}{b}, \frac{18}{114} \frac{(a-c)}{b}$	$\frac{15}{114} \frac{(a-c)}{b}, \frac{20}{114} \frac{(a-c)}{b}$
x_1^*	$\frac{20}{114} \frac{(a-c)}{b}, \frac{15}{114} \frac{(a-c)}{b}$	$\frac{16}{114} \frac{(a-c)}{b}, \frac{16}{114} \frac{(a-c)}{b}$

Değerlerin toplamı ile elde edeceğimiz matris de;

Sadeleştirilmiş Cournot Modeli Ödemeler Matrisi

	x_2^k	x_2^*
x_1^k	18,18	15,20
x_1^*	20,15	16,16

şeklinde olacaktır.⁶²

2.6. Orta Mallarının Trajedisi (Tragedy of the Commons)

İşbirliğine gitmemenin sağlayacağı faydanın uzun dönemde incelemesini yapan çevre çalışmalarında oldukça önemli kişilerden biri olan Garret Hardin, yayınlamış olduğu “Orta Mallarının Trajedisi”⁶³ adlı makalesinde değişik çevre sorunları üzerinde durmuştur. Hardin’e göre eğer bir kaynak hiç kimseye ait değil ve

⁶² Özer, a.g.e.

⁶³ Garret Hardin, “Tragedy of the Commons”, *Science*, Sayı:162, 1968, s.1245-1246

herkesin kullanımına açık ise orada bir trajedi yaşanması muhtemeldir. Bunu engellemek için de sınırlamaların getirilmesi gerekmektedir.

Hardin şöyle bir örnek vermiştir;⁶⁴

“Bir meranın var olduğu ve bu merada sığırını otlatan çobanlar olduğu varsayalım. Her çoban mümkün olduğu kadar fazla sayıda hayvanını merada otlatma arzusu içerisinde olacaktır. Uzun yıllar kabile savaşları, avlanmayı yasaklama ve hastalık gibi belirli etmenler ile bölgede bu süreç devam edebilir ve hayatın devamı için gerekli olan alt sınırın altında tutar. Fakat uzun zamanda bir trajedi ortaya çıkmaktadır.

Her bir çoban, çıkarını maksimum yapmak için uğraşmakta ve bir tane daha hayvanın ona ne gibi bir fayda getireceği düşüncesine kapılır. Bu fayda, birisi pozitif diğeri de negatif olan iki bileşene sahiptir.

Pozitif bileşen, bir hayvan artışının bir fonksiyonudur. Çünkü çoban, ilâve hayvanın satışından elde edilen gelirlerin tamamına sahip olur; pozitif fayda, +1'e yakın olur. Negatif bileşen, sürüye katılan son hayvanın sebep olduğu ilâve aşırı otlatmanın bir fonksiyonu olmaktadır. Çünkü aşırı otlatmanın etkileri, bütün çobanlara da aynı etkiyi yaratır. Belirli bir karar alıcı çoban için negatif fayda, sadece -1'in küçük bir kısmıdır.

Çoban düşüncesinin ardından muhtemel sonuca varır ve sürüsüne başka bir hayvan daha ekleme kararını alır. Ortak malları paylaşan her bir ve her çoban tarafından bu düşüncenin analizi ve aynı sonucun alınmasıyla birlikte beklenen orta mallarının irrasyonel biçimde serbestçe kullanımı, herkesi iflasa götürür. Buna da orta mallarının trajedisi denir.⁶⁵

2.7. Oyun Teorisinin Balıkçılıkta Uygulanması

İktisat teorisi, doğal kaynaklardan doğan çatışmanın neden var olduğunu açıklamaktadır. Teori, doğal kaynaklardaki azalma veya kıtlaşmanın zamanla topluluktaki insanlar arasında kaynak paylaşım kargaşası meydana getirerek

⁶⁴ Hardin, a.g.e

⁶⁵ Hardin, a.g.e

çatışmayı doğurduğunu belirtir.⁶⁶ Kimin ne kadar alacağı tartışmaları çoğu iktisatçı tarafından araştırılmış ve makalelere konu olmuş, çevreyi yönetmede kalkınmanın kaynaklarının sürdürülebilir kılınmasında ve tüm bu konularda etkin bir risk yönetiminin gerçekleştirilmesinde başarısız olunması sonucu kalkınma, çevre, ekonomi, yönetim ilişkilerinin yeniden sorgulanması gündeme gelmiştir. Kalkınmanın özünde bulunan, ülkenin insani ve doğal kaynakları ile kurumlarının yönetimlerinin geliştirilmesi her topluluğun öncü hedefi olmuştur. Doğal kaynaklardan biri olan denizsel kaynaklarda ve onlar üzerinde yaşanan çatışmalar da ortak politikalar ile işbirliğinin getirdiği kurumsallaşma ile çözümlenmektedir.

Denizsel kaynakların avcılığı birçok kıyı ülkesi tarafından bir mirasın paylaşımı olarak görülmektedir. Avlanana kadar hiçbir ülkenin balık stokları üzerinde egemenlik hakkının olmaması aynı şekilde de bir ülkenin denizden avladığı her bir balığın diğer avlayıcı ülkenin daha az balık avlamasına neden olması, ülkelerin karar verirken, rakip karşı ülkenin hareketlerine bakarak etkilendiği sonucunu gösterir. Yani bir ülke diğer ülkelerin üretimini ve karını etkileme gücüne sahiptir. Bu nedenle de balık stokları işbirlikçi, kolektif bir anlayış içerisinde yönetilmektedir.⁶⁷ Ortak politikalarla bezenmiş bir işbirliği anlayışı balıkçılıkta kendini göstermektedir.

Balık stoklarının yapı ve devinimini çok sayıdaki farklı faktörler belirler; bunlar ekosistem üzerindeki etkiler, insan faaliyetleri, avcılık için güvenli düzeylerin belirlenmemesi, biyolojik kontrol ve yönetimin olmaması ve daha diğer etkenlerle sıralanabilir. En iyi şartlar altında balık stokları her yıl sayısını üçe katlayarak çoğalır. Stokların büyümesi hızla sonsuzluğa kadar uzanır. Eğer balık nüfusu gerçekten bu kalıba göre gelişseydi, kısa zamanda dünyada sayısı bilenemeyecek derecede fazla balık olurdu. Fakat gerçek şudur ki gerek balıkta gerekse diğer canlılarda belirli bir nüfus yoğunluğunda doğum ve ölüm oranları birbirine eşit hale gelir, nüfus dengelenir ve nüfus artışı durur. Bu daha gerçekçi olan nüfus artışı tarifi lojistik büyüme olarak tanımlanır. Nüfus büyümesinin durduğu bu üst limite çevrenin taşıma kapasitesi denir. Uzun süre bu kapasite dengeli bir şekilde devam edebilir

⁶⁶ Bennet, a.g.e, s.6

⁶⁷ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.81-82

fakat zamanla ortak mal olan denizler ve deniz kıyılarındaki uluslar, okyanusları sonu gelmez kaynaklar olarak gördüklerinden ötürü, balık ve balina türlerinin soyları tükenmeye yüz tutar.⁶⁸

Garrett Hardin'in mera örneğinde oluşan orta malının trajedisi aynı şekilde tüm balıkçılar için olan ortak balıkçılık faaliyet alanlarında da kendini göstermektedir. Her balıkçı, insanoğlu için ihtiva ettiği yüksek protein, enerji, mineral ve daha birçok vitamin yönünden niteliksel olarak üstün olan bir gıda olan balıkların tükenme ihtimalini yok sayıp, mümkün olduğu kadar fazla sayıda balığı avlama arzusu içerisinde olacaktır.

Bu sonuç evrensel düzeyde hüküm sürmemektedir. Bazı bölge ve topluluklarda ulusal hukuki kurallarla çözümlenirken, bazı bölgeler ve topluluklarda da kamu müdahalesi olmaksızın lokal ve sosyal düzeyde çözümlenmektedir. Bu tip düzenleme ve ayarlamalar topluma yönelik resmi olmayan türlerdir. Bu hadiseyi derinlemesine inceleyen Elinor Ostrom, 1990 yılında çıkan kitabı olan "Governing the Commons"; hükümetin girişimlerinin olmadığı ama güçlü bir sosyal topluluk geleneğine bağlı olan bölgelerde bir trajedi yaşanmadığını ortaya koymuştur. Eğer bu tip topluluklarda sınırlar net bir dille belirtilmiş, yerel şartlara bağlı kurallar koyulmuş ve kurallar bozulduğunda sosyal yaptırımlara yöneltilmişse stoklar düzgün bir biçimde korunacak ve verimlilik sağlanacaktır. Tarihte bu tür çoğu topluluğun balıkçılığı yönlendirdiği görülmektedir.⁶⁹

Kabaca anlatmak gerekirse, topluluklar arasında yapılan balıkçılık anlaşmaları ya da sosyal gelenekler balık kaynaklarının limitli olarak tüketilmelerini içermektedir. Eğer bir gelenek ya da anlaşma olmazsa her ülke istediği kadar balık avlanma imkânına sahip olabilir ve bu da kaynakların hızla yok olma noktasına doğru ilerleyebilir. Ortaya çıkan ise tipik bir orta malların trajedisi durumudur. Bu problem taraf olan herkes tarafından en iyi avantajları içeren şekilde çözümü ve

⁶⁸ S. McVay, **Scientific American**, Sayı: 8, 1966, s.13.

⁶⁹ Donald R. Leal, "Community Run Fisheries: Avoiding the 'Tragedy of the Commons'", **PERC Policy Series**, Sayı:7, 1996, s. 2

tarafların ortaklaşa davranıştan elde edeceklerin kârın bireysel davranıştan elde edecekleri kardan daha fazla olduğunu anlamalarıyla çözümlenmektedir.⁷⁰

Bu hususta çoğu kez anlaşmalar imzalandı. Anlaşmalarda ilk önceleri nasıl bir yönetim mekanizmasının olacağı konusunda doğrudan bilgiler yoktu. Metinlerde daha çok uzlaşma nedenleri, optimum üretimin ne olacağı konusunda hükümler yer alıyordu. Daha sonraları genişletilen anlaşmalar ve ortak politikaların tayin edilmesi yönetim mekanizmasını da geniş bir şekilde açıklamaktaydı.

Ortak politikalarda, merkezi yönetim tarafından, ortak bir yönetim altında, belirlenmiş toplam avlanabilir miktarlar eşliğinde avlanmalar yapılmaktadır. Stoklarının mevcut durumu ile sürdürülebilirliğinin sağlanması için belirlenmiş miktarlar bazen avcılar tarafından hile veya kendi kotalarını aşarak avlanabilir miktarlardan fazla avlanma ile ortak yönetim sistemini çökertir. Burada ortaya çıkan çatışmanın doğasında neyin yattığı önemli bir husus olmaktadır. Balık stoklarının mevcut durumu ve balıkların doğalalarında var olan biyolojik karakteristikleri balıkçılık organizasyonlarında önemli roller oynamaktadırlar.⁷¹

Geniş anlamda ortak yönetim hükümetin ve kaynak kullanıcılarının kurumsal organizasyonda birleştiği tür olarak adlandırılır.⁷² Bu tür bir organizasyon hükümet ve komitelerin yönetim, emir ve komuta sistemlerini paylaşmaları ile bir merkezden yönetilmeme olgusuna dayanır. Komiteler hükümetin karar alma ve emirlerin yürütülmesi işlemlerinde katılımcılardır. Komiteler, balık yönetimi ölçütlerinin belirtilmesi, denetiminin yapılması ve bu ölçütlerin çiğnendiği takdirde de uyarma ardından da cezalara başvurma yetkilerine sahiptir.⁷³

Bu tür yönetim yeni olmayıp çoğu kıyı şeridinde sahip topluluk tarafından uygulanmaktadır. Buna güzel örnek olarak Avrupa Birliği'nin uygulamakta olduğu Ortak Balıkçılık Politikası (Common Fisheries Policy- CFP) gösterilebilir.

⁷⁰ Barry A. Cipra, "Game Theory, Population Dynamics, and the Fish that Got Away", **SIAM News**, Volume 32, Number 4, s.1-3

⁷¹ Svein Jentoft, "Fisheries Co-management: Delegating Government Responsibility to Fishermen's Organization", **Marine Policy**, Sayı:3, 1989, s.138

⁷² Jentoft, **a.g.e**

⁷³ David J. Douman, "Community-based Fishery Management: Towards the Restoration of Traditional Practices in the South Pacific" **FAO Fisheries Report**, No. 474, Sayı:1, Haziran s.8-12, 1992

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK BALIKÇILIK POLİTİKASI

3.1. Avrupa Birliği'nde Balıkçılık

Dünya genelinde olduğu gibi, balıkçılık AB ekonomisi ve Birlik nüfusunun beslenmesinde de önemli bir yere sahiptir. 2001 Eurostat verilerine göre 7 milyon tonun üzerinde üretimle AB, Çin ve Peru'dan sonra üçüncü en büyük üretici konumundadır. AB'nin dünya üretimindeki yüzdelik payı ise %5'tir . Su ürünleri sektörü değer yönünden bakıldığında 20 Milyar Euro ile AB brüt ulusal gelirin %0.28'ini kapsamaktadır.¹

3.1.1. Avcılık

AB'nin su ürünleri üretiminde 2000'li yıllarda yüksek miktarda düşüş yaşanmıştır. Aşırı avlanma nedeniyle deniz balıkları avcılığındaki azalmadan kaynaklanan bu düşme eğilimi 1992'den bu yana süregelmektedir. İç sular ve denizlerde yapılan su ürünleri yetiştiriciliği diğer adıyla kültür balıkçılığı hızla artmaktadır.²

AB'de su ürünleri talep ve arz miktarları arasındaki farklılık, birliği giderek daha fazla dışarıya doğru yöneltmektedir. 1986–2000 arasında dış alım değerleri %140 artarak, 19,6 milyon Amerikan Dolarına ulaşmıştır. Aynı dönemdeki dışalım miktarı ise %50,7 artış göstermiştir. Bu da alınan ürünlerin değerlerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.³

¹Eurostat, **Facts and Figures on the CFP: Basic Data on the Common Fisheries Policy**, Çevirimiçi: http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/liste_publi/facts/pcp04_en.pdf, Erişim: 19.12.2005

²FAO, **Food Balance Sheet (1990–2000)**, Çevirimiçi: www.fao.org, Erişim: 19.12.2005

³Tolga Tolon, Dilek Emiroğlu, “Avrupa Birliği Ülkelerinin Su Ürünleri Potansiyeli ve Türkiye Yönünden Değerlendirilmesi”, **Türk Tarım Dergisi**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 2003, Sayı: 153, s.39

Birlik içerisinde Danimarka, 1,5 milyon tonun üzerindeki üretimiyle önde gelmektedir. İkinci sırada 1,4 milyona yakın üretimiyle İspanya gelmektedir. Üçüncü sırada ise 1 milyondan biraz az üretimiyle İngiltere yer almaktadır. Tablo şöyledir:⁴

Tablo: 3.1 AB Balık Üretimi

ÜLKELER	Üretim Miktarları (Ton)
Danimarka	1.552.012
İspanya	1.397.467
İngiltere	919.148
Fransa	858.246
Hollanda	576.226
İtalya	528.666
İrlanda	417.244
İsveç	318.589
Almanya	264.692
Polonya	261.376
Avusturya	236.282
Portekiz	199.038
Yunanistan	192.190
Finlandiya	165.835
Litvanya	153.932
Letonya	125.896
Estonya	105.634
Kıbrıs	77.686
Belçika/Lüksemburg	31.839
Çek Cumhuriyeti	24.744
Macaristan	19.694
Slovenya	3.089
Slovakya	2.530
Malta	2.117

⁴ Eurostat, a.g.e

AB Ekonomik Alanı (European Economic Area-EEA) içerisinde Norveç 3 milyon ton ile lider konumdadır. Bir diğer EEA içerisinde bulunan İzlanda'da ise 2 milyon ton balık avlanmaktadır.⁵

EEA 1995 yılında 112,9 milyon ton ile dünya üretiminin %11'ini karşılamıştır. Av miktarının %85'i Kuzeydoğu Atlantik (Atlas Okyanusu), %7'si Akdeniz'den, %4'ü kuzey batı Atlantik, %4'ü de öbür avlak alanlardan sağlanmaktadır.⁶

EEA içerisindeki av filosu toplam 110.000 olup bunun 97.000'i AB av filusunda bulunmaktadır.⁷ Son 10 yılda tekne sayısında %7'lik azalma görülmüştür. Birliğin avcılık filolarından üretim, dünya avcılığının miktar yönünden %8'ini oluşturmaktadır.⁸

3.1.2. Yetiştiricilik

İstatistiklere göre her gün dünyada 140 bin insan doğmaktadır. 2030 yılında dünya nüfusunun 10 milyarı aşacağı beklenmektedir. Ülkeler nezninde geleceğe bakılacak olunursa, nüfus artışı ile beraberinde beslenme sorunu ile karşı karşıya kalınacaktır. Balık yakalama yöntemleri her geçen gün ne kadar gelişirse gelişsin artan nüfusa paralel olarak balık, et, süt ve diğer hayvansal tüketimi de artmaktadır. Ayrıca doğal stoklardaki azalma ve diğer faktör olan yakıt fiyatlarındaki artış dünya su ürünleri artışını düşürmektedir. Artan eğitim ve kültürle beraber su ürünlerinin besin değerinin toplumlarca anlaşılmış olması da su ürünlerine talebi arttırmaktadır. Bunlar gibi çeşitli nedenler beraberinde yetiştiriciliği dünyada gittikçe önemli bir sektör haline getirmektedir.⁹

⁵ FAOSTAT, FisheriesData, Çevirimiçi:

<http://faostat.fao.org/faostat/form?collection=Fishery.Primary&Domain=Fishery&servlet=1&hasbulk=0&version=ext&language=EN> (Erişim Tarihi:19.12.2005)

⁶ A.G. Elbek, A. Çıkın, "Türkiye ve AB Ülkelerinde Su Ürünleri Avcılık Sektörü", **Türkiye Birinci Tarım Kongresi Yayını**, 8-9 Eylül 1994

⁷ Elbek, Çıkın, **a.g.e**

⁸ Tolon, Emiroğlu, **a.g.e**, s.40

⁹ Salih Çelikkale ve diğerleri, **Türkiye Su Ürünleri Sektörü Potansiyeli, Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri**, İTO Yayınları, Şubat 1999, s.91-92

Su ürünleri yetiştiriciliği Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization-FAO) tarafında dünyanın en hızlı büyüyen sektörü olarak belirlenmiştir. 1980’de 7,4 milyon tondan 2000’lerde 40 milyon tonlara ulaşan su ürünleri yetiştiricilik faaliyetleri dünya balıkçılık üretiminin yaklaşık %30’unu karşılamaktadır.¹⁰

Avrupa’ya bakıldığında yetiştiricilik oldukça uzun süreden beri süregelen bir faaliyettir. Şöyle ki, bilinen ilk yetiştiricilik 13.yy’a değin uzanmaktadır. Fransa’da midye yetiştiriciliğinin 700 yıl önce ağaç kütükler ile, yüklenen geminin 1235 yılında kaza yapması sonucu başladığı bilinmektedir. Gemiden kurtulan Patrick Walton adlı bir gemici üzerine ağ koyarak ağaç kütüklerini deniz kuşlarını yakalamak için kullanmıştır. Başarılı olamayan Walton bu esnada kütüklerde avlanmış midye ile karşılaşmıştır. Böylece bu kazıkları midye toplamada ve büyütmede kullanarak gıda ihtiyacını karşılamıştır. Sistem günümüzde birkaç iyileştirme ile halen kullanılmaktadır.¹¹

Ülkelere göre balık yetiştiriciliğindeki türlere bakıldığında soğuksu balıklarından Atlantik somonu ile gökkuşacağı alabalığı önemli yer tutmaktadır. Çipura ve levrek yetiştiricilikleri yapılan diğer tür balıklar olurken bir diğer önemli miktarda yetiştiriciliği yapılan tür ise midyedir. Yetiştiricilikte önemli ülkeler de İspanya, Fransa, İtalya ve İngiltere’dir.¹²

Avrupa’ya bakıldığında Atlantik Somonunun yetiştiriciliğinde AB üyesi olmayan fakat AEE üyesi olan Norveç birinci sıradadır, bunu sırasıyla AB üyeleri olan İngiltere, İrlanda, İsveç ve Finlandiya izlemektedir. Gökkuşacağı alabalığına bakıldığında ise İtalya ön sıralarda yer almakta, bunu Fransa, Danimarka izlemektedir. Çipura ve Levrek üretiminde artış devam etmektedir. Bunların dışında Avrupa’da yılan balığı ve Atlantik Kalkanı üretimi de mevcut olup bunların çoğunluğu AB ülkeleri tarafından yapılmaktadır. Yılan balığı’nda Hollanda, İtalya ve Danimarka başı çekerken onları Yunanistan, İspanya ve İsveç izlemektedir. Atlantik

¹⁰ Fikri Aydın ve diğerleri, “Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Politikalar”, Çevirimiçi kaynak: <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/039fikriaydin.pdf> (Erişim tarihi: 12.03.2005)

¹¹ Aynur Lök, **Midye Biyolojisi ve Yetiştirme**, Çevirimiçi: http://www.tarim.gov.tr/arayuz/9/icerik.asp?efl=uretim/su_urunleri/su_urunleri.htm&curdir=%5Curetim%5Csu_urunleri&fl=midye/midye.htm, (Erişim Tarihi: 19.12.2005)

¹² E.Çiğdem Civaner, **Su Ürünleri Dış Pazar Araştırması**, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Aralık 2004, s. 19

Kalkanı'na bakıldığında; Fransa ve İspanya üretimleri görülmektedir. AB ülkelerinde 160 ton civarında da kerevit üretimi mevcuttur. Bu üretimi de İspanya, İsveç, Almanya ve İngiltere yapmaktadır.¹³

Fransa şu an itibariyle yetiştiricilikte AB sıralamasında lider konumdadır. Fakat Akdeniz'e kıyısı olan ülkelere farklı bakmak gerekmektedir. Şu an Akdeniz'de balık yetiştiriciliğinde lider konumda olan ülkeler Yunanistan, İtalya, İspanya ve Türkiye'dir. 2001 yılı rakamlarına bakıldığında Yunanistan Akdeniz'deki üretimin %50'sinden fazlasını gerçekleştirmektedir. İtalya %14'ünü, İspanya %13'ünü Türkiye ise %12'sini gerçekleştirmektedir.¹⁴

3.1.3. Tüketim, İthalat ve İhracat

Balıkçılık AB'de özellikle kıyı kesiminde yaşayan nüfus için önemli bir istihdam kaynağıdır. Sektörde çalışanların toplam nüfusa oranı en fazla Yunanistan'dadır.¹⁵

Avrupa Birliği'nde balıkçıların sayıları yıllar geçtikçe azalmış ve halen azalmaya devam etmektedir. Tam mesai ve yarım zamanlı isler olmak üzere, 260.000 kişi doğrudan balıkçılık alanında istihdam edilmektedir. Toplamda 520.000 kişiyi (yarım zamanlı çalışma ve yetiştiricilik dâhil) içerisinde istihdamda ve üretimde daha çok işleme, paketlenme, taşıma ve pazarlama gibi işler, hizmet alanında ise tersane, avlanma aletleri üretimi ve satışı olmaktadır. Balıkçılık sektöründe, kadın çalışanların katılımı da daha çok ürünün islenmesine ilişkin alanlarda önem kazanmaktadır. Hatta bazı bölgelerde bu alanda işgücünün %50'den fazlasını kadın çalışanlar oluşturmaktadır.¹⁶

¹³ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.70–71

¹⁴ Yavuzcan, Bekcan, Atar, “Avrupa Birliği Ülkelerinin Su Ürünleri Potansiyeli ve Türkiye'nin Rekabet Şansı”, **Türk Tarım Dergisi**, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 2003, Sayı: 153, s.36

¹⁵ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.74

¹⁶ İKV, **Avrupa Birliği'nin Ortak Balıkçılık Politikası**, Çevirimiçi Kaynak: <http://www.ikv.org.tr/pdfs/de116ba1.pdf> (Erişim Tarihi: 12.12.2005)

Balık Avrupa’da özellikle Güney Avrupa ve İskandinavya ülkelerinde diğer Avrupa ülkelerine göre daha yaygın tüketilmektedir. Diğerlerinin de tüketimleri artma eğilimi içerisinde dir.¹⁷

AB’de en hızlı büyüyen sektör olan gıda sektörü içerisinde yer edinmiş olan hazır yemek sektöründe balık giderek daha fazla talep ile karşılaşmaktadır. Pratik hazırlanabilen, donmuş gıda ürünü ve geleneksel damak tadına hitap eden balık tüketimi hızla arttırmaktadır.¹⁸

Üretimin beslenmedeki yerine bakıldığında ise, Portekiz ve Finlandiya’nın önde geldikleri görülmektedir. Tüketilen toplam proteinin %10’undan fazlası bu ülkelerde su ürünlerinden sağlanmakta ve değerler dünya ortalamasının 3 katından fazlasını göstermektedir. (Portekiz için yılda 57, Finlandiya için yılda 33 kg kişi başı tüketim mevcuttur.)¹⁹

AB ülkelerinin ihracatının büyük bir bölümü Danimarka tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun nedeni ise Danimarka’da mevcut bulunan büyük bir balık üretimine nispeten iç pazarının küçük olmasıdır.

Toplam su ürünleri ihracatının %82’sini kendi içerisinde gerçekleştiren AB ülkelerinin bir diğer ihrac pazarları ise; Japonya, İsviçre, ABD ve belli bir ölçüde Nijerya olmaktadır. Taze/soğutulmuş balık türleri en çok ihracatı yapılan türler olmaktadır.²⁰

Avrupa’daki balık sanayinin iç talebi karşılamaktan uzak olması ve önümüzdeki yıllarda avlanmaya getirilen kısıtlamalar, ayrıca artan tüketime bağlı olarak, AB’nin ithalata daha da bağlanacağı düşünülmektedir.²¹

AB’nin balık tedarikini yaptığı ülkeler Norveç, Arjantin, Çin, Fas ve Rusya’dır. En çok ithalatı yapan beslenme tablolarında balığa önemli yer ayıran İspanya’dır. Diğerleri ise sırayla Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere’dir.²²

¹⁷ Civaner, a.g.e, s.20

¹⁸ Civaner, a.g.e

¹⁹ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e

²⁰ Civaner, a.g.e

²¹ Yavuzcan, Bekcan, Atar, a.g.e, s. 35

²² Civaner, a.g.e, s.21

3.2. Ortak Balıkçılık Politikası'nın Doğuşu

Dünyanın önemli faaliyet alanlarından biri olan balıkçılık ve yetiştiricilik AB'de oldukça önemli bir konumdadır. OBP, AB'nin balıkçılık politikalarının yönetimi için kullandığı bir araçtır. Yapılan anlaşmalar ile balıkçılıktan doğan yükümlülükleri karşılamak üzere doğmuştur. Yükümlülüklerin sebebi balığın doğasından kaynaklanmaktadır. Sabit bir üretim alanında beklemeyip doğal yaşam ortamlarında uzun mesafelerde dolaşmalarından ötürü balıklar ortak mülkiyet olarak görülmektedir.²³ Son derece hareketli olan, sınır tanımayan, aşırı tüketilen ve azalmakta olan bir kaynağı paylaşmanın güçlüğü, onun ancak ortak bir politika altında toplanmasıyla mümkün olacağı fikri balıkçılıkta etkili olmuştur.

Avrupa Birliği'nde su ürünleri sektörü önceleri tarım sektörü altında ele alınırken daha sonraları birbirinden tamamen ayrılmış ve balıkçılık endüstrisinin geleceği sorumlu balıkçılık uygulamaların tamamen bağımlı hale gelmiştir.²⁴

Sektör içerisinde ortak önlemler ilk olarak 70'lerde görülmeye başlanmıştır. Bu tarihlerde halen Ortak Tarım Politikası altında olan balıkçılıkta, üye ülkelerin balıkçılarının birbirlerinin sularına eşit giriş hakkına sahip oldukları üzerinde ilke olarak anlaşmaya varılmıştır. Daha sonraları kıyılarıdaki tesisler ve balıkçılık gemilerinin modernize edilmesi doğrultusunda yapısal politikalar belirlenmiştir. 1976'da ise önlemler oldukça belirginleşmeye başlamış ve de üye ülkeler uluslararası hareketi takip ettiklerini belirtmiş ayrıca kendi kıyılarındaki denize ait hakları 12 milden 200 mile çıkarmaya karar vermişlerdir.²⁵

Stoklardan sürdürülebilir yararlanmayı sağlamak ve sorumlu bir balıkçılık anlayışını yerleştirmek amacıyla AB'ye (o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu) üye ülkeler 1983 yılında OBP'yi tesis etmişlerdir.²⁶

²³ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İKV Yayınları, İstanbul, 2003 s.11

²⁴ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s.82

²⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, **a.g.e.**, s.10

²⁶ Kınacıgil ve Akyol, **a.g.e.**, s.535

OBP, alt yapılar, balık stoklarının korunması ve bilinçli avcılık, ortak pazarın organizasyonu, birlik dışı ülkeler ve bölgesel balıkçılık organizasyonları ile ilişkiler olarak bölümlere ayrılır.

3.2.1. Ortak Balıkçılık Politikası'nın Esasları

3.2.1.1. Stokların Korunması ve Bilinçli Avcılık

Balık stokları ekosistemdeki dengesizlikler, aşırı ve yanlış teknikle avcılıktan ötürü yok olmaktadır. Stokları yenilemek için, yeterli ve olgun balıkları büyümeye ve üremeye bırakmak en önemli husustur.

AB'de önceleri yapılan teknik hatalardan ötürü 1992 yılında OBP'nin geçen 10 yılı değerlendirmeye açılmıştır. Özeleştirisi ile yapılan değerlendirmelerde neden stokların eridiğine dair sonuçlar açıklanmıştır. Bunlar;²⁷

- Aşırı yatırım, aşırı avcılık giderek balık stokunu eritmeye başlamıştır.
- Önceki yıllardaki fazla av miktarı, Birlik yatırımlarını teşvik etmiş, Birlik kaynakları, bölgesel gelişmeyi sağlamak amacıyla balıkçılık sektörüne kullanılmış bu da avcılığı tetiklemiş ve stokları eritmiştir.
- Yeni tekneler yapılmış bu da balıkçılığı arttırmış ve bu da bir trajedi yaratarak aşırı ve bilinçsiz avcılığı doğurmuş bu da stokları eritmiştir.

Stokların azalması, çatışmalara yol açacağından AB uyguladığı koruma önlemlerinin yetersiz kaldığını görmüştür.

Bu amaç doğrultusunda stoklardan sürdürülebilir yararlanmayı sağlamak amacıyla kotalar devreye girmiş, ayrıca avı sınırlandırıcı önlemler alınmış ve de küçük balıkların kaçmasına olanak veren teknik ve seçici önlemler devreye girmiştir.²⁸

²⁷ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.89–90

²⁸ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e

3.2.1.2. Filo Politikası

Stoklardaki azalma çok sayıda av gemisinin bulunmasından ötürü de doğabilir Av filosunun optimum büyüklüğü Birlik tarafından ana hedef doğrultusundadır. Daha önceleri 70'lerde filo gelişimi için yapılan yapısal reformlardan, stoklardaki azalma fark edildikten sonra boyut değiştirmiş ve yerine gemileri azaltılması için destekler gelmiştir.²⁹

Komisyon, OBP, yapısal politika ve her bir üye ülkenin balık filosunun planladığı gibi gelişmesine imkân tanıyan Çok Yıllık Yönlendirme Programı (Multi-Annual Guidance Programmes-MAGPs) kullanılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu programın temelindeki düşünce, üye ülkelerden kendi av filolarını gelecek yıllarda geliştirebilmek için ayrıntılı olarak planlayan bir program talep edilmesidir. Komisyon daha sonra bu programların gerçekleştirilme olanaklarını değerlendirmektedir.³⁰

Program ilk kez 1983–1986 yılları arasında uygulanmaya başlamıştır. Şimdiye dek dört tane yapılmış ve de beşincisine işaret etmektedir. Genel anlamda MAGPs başarılı olamamış ve tartışılmıştır. Birinci ve ikinci programlar tam olarak uygulanamamış olsa bile av kapasitesinin tek başına bir başarı getirmeyeceği, av gücündeki artışın endüstrinin ihtiyacı olan stokları hızla erittiği gitgide daha da net bir biçimde anlaşılmaya başlamıştır. Üçüncü programda, kapasite sınırlamasından çok av çabası sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Av çabasının azaltılmasında gemilerin %45'inin limanlarda tutulması, %55'inin de avcılıktan men edilmesi gibi yöntemleri uygulanmıştır. Son program da teknolojik gelişmeler etkisi ile hazırlanmıştır. Bu dönemde yapılan programda gemiler av sezonunda limanlarda belirli sürelerde tutulmuş ve güç kazanmaları için modernizasyon sağlanmıştır.³¹

²⁹ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s.91

³⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı, **a.g.e.**, s.15

³¹ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s. 92–93

3.2.1.3. Avlanma Faaliyetlerinin Sınırlandırılması

Balık stoklarından en iyi yararlanma şekli stokların geleceğini tehlikeye sokmadan sadece o stoktan güvenli olarak alınabilecek miktar kadar avlanmaktır. Ne derecede ne kadar avlanması gerektiği ve bu miktarın belirlenmesi elzem bir husustur. Ayrıca avlanılan bölgede farklı yaş ve boyutlarda birçok balık bulunmaktadır. Ve bilinçsizlik avcılıkta avlanılan balıklar karışık olmakta hedef alınan türlerin yanında istenmeyenler de avlanmaktadır. Bu tür yanlışlıkların yapılmaması için önlemlerin alınması gerekmektedir.³²

Avlanmasına izin verilen toplam kabul edilebilir balık miktarı (Total Allowable Catches- TACs) belirli bir stoktan belirli bir zamanda avlanabilecek maksimum balık miktarını belirtmektedir.³³

OBP ile her yıl avlanılacak maksimum balık miktarı makul oranda tespit edilmektedir. Aralık ayı sonunda Bakanlar Kurulu toplanmakta ve gelecek yılın balıkçılık fırsatları hakkında görüşmeler yapmaktadırlar. Buna rağmen bu anlaşmalar uzun süren tartışmaları da beraberinde getirmektedir. TACs belirleme çalışmaları bazı ulusal ve uluslararası kuruluşların beraber yaptıkları bilimsel çalışmalarla başlamaktadır. Uluslararası Deniz Konseyi (International Council for the Exploration of the Sea-ICES) farklı kaynaklardan stoklar hakkında elde ettiği bilgileri ortaya koyar.³⁴

Avlanacak maksimum balık miktarı, denizsel alanda stoklar üzerinden yapılan teknik ve bilimsel araştırmalar sonucu Bakanlar Konseyi Kararı ile belirlenir. Bu konuda Avrupa Komisyonu'nun kendi ulusal uzmanlarından oluşan Balıkçılık için Bilimsel Ekonomik Komite (Scientific Technical and Economic Committee- STECF) görüşlerine de başvurulur. Ve ayrıca aynı avlanma bölgesi ve stoklar ile ilgili Birlik dışı bölgesel balıkçılık kuruluşları ile görüşmeler yapılır. Komisyon edindiği bilgileri harmanlayarak değişik fikirleri analiz ettikten sonra gelecek yılın

³²Fisheries and Maritime Affairs, **The Common Fisheries Policy** Çevirimiçi:http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/cfp_en.htm (Erişim Tarihi:07.12.2005)

³³ Ragnar Arnason, "Ecological Fisheries Management Using Individual Transferable Share Quotas", **Ecological Applications**, Sayı:8, No:1, 1998, s. 151

³⁴ Arnason, a.g.e

toplam avlanılabilir miktarı için teklifler oluşturur. En son kararlar Aralık ayı sonunda toplanan Bakanlar kurulunca alınır ve miktar belirlenir.³⁵

Her ülkeye verilen pay o ülkenin ulusal kotası olarak tanımlanır. Kota paylaşımı ülkelerin geçmişteki avlanma faaliyetlerini de içeren bir dizi faktöre göre belirlenmiştir.³⁶

Her üye ülke kota seviyesini sürekli olarak izlemek ve kota seviyesi dolunca avlanmamakla yükümlüdür. Burada bir yetki devri yer almaktadır. Yetki devri ilkesinin balıkçılık alanındaki uygulanmasını açıklamak gerekirse; üye ülkeler kota kullanımlarını düzenli biçimde Komisyon'a bildirmekle yükümlüdürler. Kota yönetiminde kullanılan teknikler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Kotalar milli bir havuzda tutulabildiği gibi üretici organizasyonlarına, birliklere ve hatta kişisel olarak gemi sahiplerine tahsis edilebilmektedir. Bazen de, kotaların kiralandığı, satıldığı veya değiş tokuş edildiği de görülmektedir. Bireysel transfer edilebilir kotalar (Individually Transferable Quotas – ITQs) olarak adlandırılan bu sistem AB'de çok nadir olarak kullanılmaktadır.³⁷

Bu husus altında kullanılacak av aracının tipi, av sahası, mevsim gibi birçok önlem de genel veya bölgesel olarak belirlenir. AB'de kotaların dolmaması için avlanan standart veya piyasada en iyi kazancı sağlayacak balıklar ayrılmakta, geri kalanlar deniz tekrar gönderilmektedir.³⁸

3.2.1.3.1. Seçici Avcılık

Gerek kotalar gerekse diğer faktörler ışığında, avcılık ne kadar azaltılırsa azaltsın, ticari önemi olmayan balıkların avlanması engellememektedir. Bu balıkları denizde bırakıp belirli bir erginliğe erişmeleri için av aracı seçiciliği de oldukça önemli olmaktadır. Av aracının seçiciliğini sağlamak için ek tedbirlere ihtiyaç olmaktadır. Ek tedbirler;³⁹

³⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, **a.g.e.**, s.13

³⁶ Jensen, "A Critical..." **a.g.e.**, s.12

³⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı, **a.g.e.**, s. 14

³⁸ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s.96

³⁹ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s.97.

- Stokların yenilenmesi ve lojistik büyüme için ergin olmayan balıkların,
 - Ekonomik değeri olmadığı için istenmeyen veya kotaya yeterli olmayan türlerin,
 - Deniz memelileri, kuşlar ve deniz kaplumbağası gibi diğer türlerin,
- avcılığını sınırlamak veya hiç avlamamak gerekmektedir.

3.2.1.3.2. Teknik Alınan Önlemler

Teknik olarak alınan önlemler ise şunlardır;⁴⁰

- En küçük ağ göz açıklığı,
- Avcılığa kapalı alanlar,
- Avcılığa kapalı mevsimler,
- Seçici av araç ve gereçlerinin kullanımı,
- Balıklar ve yumuşakçalar için en küçük av büyüklükleri,
- Yanlılıkla ve istenmeyerek avlanan miktarın sınırlandırılması,

alınan teknik önlemlerdir.

Birlikte en çok kullanılan av aracı tipi troldür. Trol ağları ile avcılıkta hedef türün avcılığı sırasında ağa giren pek çok yan ürün istenilen vasıfta olmadığı için bilinçsizce avlanmaktadır. “Playa de Menduina” adlı tarama gemisini takip eden Greenpeace üyeleri trol ile balıkçılıktan öte dip kısmın taranması olarak lanse ettikleri ve deniz dibindeki yaşamın yok olmasını, çoğunluğu AB üyesi ülkelere mensup trol tarafından yapıldığını belirtmişlerdir.⁴¹ AB ise; istenmeyen balıkların trollerin torba kısımlarından kaçabilmeleri için önlemler aldığını belirtmiş bunun için de; torbanın daha büyük veya farklı şekildeki göz açıklığına sahip ağlarla

⁴⁰ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e

⁴¹ Daha fazla bilgi almak için bkz; Çevrimiçi
<http://www.greenpeace.org/turkey/photos/videos/photos/greenpeace-eylemcileri-playa>,
Tarihi: 13.03.2006)

Kaynak:
(Erişim

şekillendirilmesi ve balıkları ayırmak için ayrı bölmeler içeren bir yapının mevcut bulunduğunu açıklamıştır.⁴²

Bu yapılan yöntemlerden verimli sonuçlar elde etmek için; geniş ölçüde suyun berraklığı, sıcaklık ve ağ tasarımının çok iyi yapılması, balıkların davranış ve hareketlerinin çok iyi bilinmesi gibi faktörlere bağlıdır. Bu da tekniğin önemini ortaya koymaktadır.

3.2.1.3.3. Avcılık İçin Yasaklanmış Bölgeler

Balık türlerinin üremeleri için yoğun olarak toplandıkları bölgelerin avcılığın yasaklanması, sınırlandırıcılıktan çok, bölgenin avcılık faaliyetlerine tümüyle kapatılması gerekmektedir. AB içerisinde İrlanda Kutusu (Irish Box) buna bir örnek alan olarak gösterilebilir.⁴³

Ayrıca avcılık yapılan bölgelerde balıkçılığın türü bölgeler ve kullanılan av aracı hedef türe bağlı seçilmektedir. Doğru seçilen ağ göz açıklığı, ve TACs oranları ile hedef olmayan türler avlanmamış olunacaktır.

3.2.1.4 Ortak Piyasa Düzeni

Birlik içerisinde ortak bir pazar kurma çalışmaları, AB'nin kuruluşundan bu yana yaklaşık 35 yıla değin dayanmaktadır. Su ürünlerinin, üreticiden tüketiciye aktarılmasında bu sürecin OBP çerçevesinde yönlendirilip şekillendirilmesine Ortak Piyasa Düzeni adı verilmektedir. Amaç su ürünlerinde, birlik iç piyasasında üretici ve tüketicilerin yararı için, arz ve talebi denkleştirecek şekilde bir ortak pazar yaratmaktır. Bunun için de iki alanda önemli önlemler almıştır. Bunlar;⁴⁴

⁴² Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e

⁴³ **Campaining for Farm and Fishing Communities and Rural Ireland**, Sinn Fein Discussion Document, 2004, <http://sinnfein.ie/pdf/RuralManifesto.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.03.2006)

⁴⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s.16

- AB'ye üye olan bir devletten diğer üyeye su ürünleri akışını engelleyen gümrük duvarlarının kaldırılması,
- Su ürünlerinin serbest dolaşımı ve rekabeti güvence altına alan ek tedbirlerin yanı sıra ürün bazında değişen, ortak bir sistemin kural edinilmesi gerekmektedir.

Ortak pazarın Birlik içerisinde tamamlanmasından sonra tüm su ürünleri için malların serbest dolaşımı sağlanmıştır.

Ayrıca, uluslararası ticaretin serbestleşmesine yönelik eğilim, Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization-WTO) içinde yer alan Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) çerçevesinde halen sürdürülmektedir.⁴⁵

— *Piyasanın Organizasyonu*

Birlik içerisinde piyasanın organizasyonuna bakıldığında dört tane temel ortak düzenleme ile karşılaşmaktadır. Bunlar;⁴⁶

- AB içerisinde bulunan ve ithal edilen taze su ürünlerinin kalitesi, sınıflandırma, paketleme, etiketlemede belirlenmiş ortak standartların kullanılmasına,
- Pazardaki ani değişiklikler olduğu takdirde balıkçıların korunabilmesi için gönüllü üretici örgütlerin kurulmasına,
- Balık ürünleri için tavan bir fiyat belirlenerek, bir fiyat destekleme sistemi oluşturmasına,⁴⁷
- Üçüncü ülkeler için ortak ticaret kurallarının belirlenmesine çalışılmaktadır.

⁴⁵ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e**, s.122

⁴⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, **a.g.e**

⁴⁷ Tarım ile aynı mantık çerçevesinde işleyen destekleme politikası hakkında daha geniş bilgi almak için bkz: Havva Tunç, "Avrupa Topluluğu Tarım Sektöründe Fiyat Desteğinin İşleyişi ve Etkileri" **İKV Dergisi**, , Sayı:109-110, Kasım- Aralık 1992, s.32-34

— *Piyasadaki Sorunlar*

Stokların ilerleyen zaman içerisinde azalmasının bir sonucu olarak talep, miktar ve kalite yönünden üretimin piyasada istenilen düzeye getirmede sorunlar yaşanmaktadır. Uluslararası taşımacılıkta yaşanan gelişmeler balık ürünleri ithalatını arttırmıştır. Bu da pazar yapısını değiştirmesine sebep olmuştur. Dondurulmuş ve soğutulmuş balıkların pazara sunulmasında süpermarketler piyasaya hâkim olmuş ve birliğin ithalata bağımlı olmasını ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak da ithalat oranında artış sergilenmiştir. Birlik içerisinde toplam tüketimin %60'ı ithal ürünlerden oluşmaktadır.⁴⁸

Durum AB'deki tüketicilerin, işlenmiş ve hijyenik ortamda paketlenip hazır yemek haline getirilmiş olan endüstriye taleplerinin arttıracaktır.

— *Birlik Tarafından Yapılan Yardımların Amaçları*

Birlik içerisinde bulunan pazarın geliştirilebilmesi için yapılan yardımlardaki amaçlar şunlardır;⁴⁹

- Balık stoklarından optimum faydayı sağlamak ve sürdürülebilir avlanmayı teşvik için piyasa ortak düzenlenmesinden yararlanmak,
- Teknolojik gelişmelerden yararlanarak balık ürünlerinin olabilecek en iyi standartlardaki üretimlerini sağlamak,
- Balık piyasasının yönetimine üreticilerin katılımı,
- Rekabetin Topluluk içinde teşviki,
- Pazarın bir bütün haline getirilmesi,
- Talep ve arz edenlerin ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde pazarı açık tutarak rekabeti devam ettirmek.

⁴⁸ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.123

⁴⁹ **Common Fisheries Policy**, Çevirimiçi: http://www.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/cfp_en.htm, Erişim Tarihi: 13.12.2005

— *Birlik İçerisindeki Üreticiler*

Birlik içerisinde bugün itibariyle neredeyse 160'ın üzerindeki sayısı ile Üretici Organizasyonları (Producer Organizatons- POs) bulunmaktadır. Bunlar; gönüllü kuruluşlar olup bir araya gelen balıkçılar ya da balık çiftlikleri tarafından kurulmuştur. Üyelerinin pazardaki belirli bir yüzde oranında ekonomik faaliyetlerinin bulunması, potansiyel üyelere ayrımcılık yapmaması ve yasal gereksinimleri karşılaması gerekmektedir. Üyelerin amaçları ortak piyasa organizasyonunun amaçlarına katkıda bulunmaktadır.⁵⁰

— *Piyasaya Müdahale Önlemleri*

Ekonomik olarak oldukça önemli ve bir o kadar da hassas olan balıkçılık sektörünü, idare etmek amacıyla AB tarafından büyük miktarda harcamalar yapılmakta ve serbest piyasa koşullarının görünmez el ile düzenlendiği varsayımında, bariz bir veya birkaç müdahaleler yapılmaktadır. Bu da tam rekabet piyasası işleyişini bozmaktadır. Balıkçılıkta doğal koşullara bağılı avın kontrol edilmesini her geçen gün zorlaştırmaktadır. Buna bağılı bir sonuç olarak, talep arasındaki denge bozulmaktadır. Bakanlar Kurulu bunun için bazı önlemler almaktadırlar. Bu önlemler;⁵¹

- 1. Taban Fiyat Uygulaması:** Balıkçıların gelirlerini garanti altına almak için üretici örgütleri fiyatlar düştüğü zaman pazardan balık ve yumuşakça ürünlerini satın alarak bu fiyatları desteklerler.
- 2. Ürünlerin İmhası:** Pazardan çekilen ürünler imha edilir. İmha edilmezse başka alternatif yöntemlerle kullanılır. Balık yemi yapımı bir örnek olarak verilebilir.

⁵⁰ **Common Fisheries Policy**, Çevirimiçi: http://en.wikipedia.org/wiki/Common_Fisheries_Policy (Erişim Tarihi:14.12.2005)

⁵¹ **Common Fisheries Policy**, a.e

3. Ürünleri depolamak: Ürünlerin depolanması, işlenmesi veya başka kaynaklara aktarılmasını içerir.

4. Örgüt kanalıyla satış: Arzın artması için ürünlerin örgütlerce satışı.

Üretici örgüt üyelerinin mutlaka uymaları gereken kurallar mevcuttur. Üretici örgütleri kurallarının yaptırım etkisi vardır ve her ülkeden ülkeye göre değişmektedir.⁵²

3.2.2. Balıkçılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması

3.2.2.1 Balıkçılık Sektöründen Yapısal Fonlar

AB üye devletleri dayanışma ve sosyal yakınlaşmayı sağlamak ve sürdürmek, en çok ihtiyacı olan sektörler ve kişilere mali yardımlarda bulunmak için yapısal önlemler içeren fonlar kullanmaktadır. İlk başlarda OBP içerisinde yapısal önlemlerin rolü esas olarak av sektörünün modernizasyonunu sağlamaktı.

Balıkçılıkta yapısal politikalar, AB balıkçılık filosunun kapasitesini modernleştirerek denizde bulunan canlılar ile uyumlu hale getirmek, sektörün yenilenmesine yardım etmek, filonun yeniden yapılandırılması ile ortaya çıkan ekonomik ve sosyoekonomik sonuçlarla ilgilenmektedir. Her bir üye ülke için, hedefleri ve bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak yöntemleri öngören Çok Yıllı Yönlendirme Programı kapsamında filoların yeniden yapılandırılması da planlanmaktadır.⁵³

⁵² Common Fisheries Policy, a.g.e

⁵³ Ferit Ömer Tiryakioğlu, **Avrupa Topluluğu Ortak Balıkçılık Politikası**, Çevirimiçi: <http://213.139.233.100/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar/obp.ppt>, Erişim:01.10.2005

3.2.2.1.1. Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı

Başlangıçta balıkçılık Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu tarafından finanse edilirken 1993 yılında Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı (Financial Instrument for Fisheries Guidance-FIFG) adında ayrı bir fondan finanse edilmeye başlanmıştır.⁵⁴

FIFG ile, avlanma, pazarlama, işleme ve yetiştiricilik, sektörlerinde yapısal tedbirlerin hayata geçirilmesi, sahil suları içerisinde korunmuş bir bölge yaratılması ve liman faaliyetlerinin geliştirilmesi için gerekli olan fonlar kullanıma açıldı. 1993 yılında balıkçılık sektörünün farklı dallarına ilişkin bütçenin tamamı FIFG içinde birleştirildi. 2000–2006 dönemi için FIFG’ e 3,7 milyar Euro ayrıldı.⁵⁵

FIFG’nin destek verdiği alanlar ise şunlardır; ⁵⁶

- Av çabasının desteklenmesi,
- Filonun modernizasyonu,
- İç sularda balıkçılık faaliyetleri,
- Balıkçılık liman tesisleri,
- Yetiştiriciliğin artması ve gelişmesi,
- Su ürünlerinin korunması ve sürdürülebilir faydasının artırılması,
- Yeni Pazar çıkışlarını tanımlayacak ve bunları geliştirecek önlemler,
- Küçük ölçekli kıyı balıkçılığı,
- Ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması,
- Faaliyetlerin geçici bir süre için kesilmesi.

Balıkçılığa bağımlı yörelerin desteklenmesi amacıyla diğer bazı kaynaklar da mevcuttur. Bu tip ihtiyaçların karşılanması için de PESCA kurulmuştur.⁵⁷

⁵⁴ 4th Annual PESCA Thematic Conference, **Socio Economic Diversification of Fish Dependent Areas**, 26-27 Ocak 2001, İskoçya, Çevirim içi Kaynak: http://ec.europa.eu/comm/fisheries/news_corner/autres/intro_en.pdf, (Erişim tarihi: 12.02.2005)

⁵⁵ AB Türkiye Delegasyonu, **Avrupa Birliği’nin Ortak Balıkçılık Politikası**, Çevirim içi Kaynak: <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=10&prId=3&hnd=1&docId=313&ord=2&fop=0>, Erişim Tarihi:12.09.2005

⁵⁶ Tiryakioğlu, a.g.e

⁵⁷ **The Financial Instrument for Fisheries Guidance and the PESCA**, Çevirim içi http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/factsheets/facts/en/pcp5_2.htm Erişim Tarihi:2005

3.2.2.1.2. Yapısal Fonların Reformu ve Geleceği

Yapısal fonlar ilerleyen zamanlarda komisyonca reforma uğramışlardır. Komisyon filo politikası ile gemi sayısının arttırılmasının, uzun dönemde verimliliği azaltmasını ve stokların erimesini getireceğinden yardımlarının gemi yapımında kullanılmaması gerektiğini açıklamıştır. Gemide güvenliğin sağlanması için yardımlar revize edilmiştir. Kamu kaynakları sektörden ayrılanların başka iş bulmalarında veya emekli olmalarında kullanılması ön görülmüştür.⁵⁸

AB aşamalı olarak stokların kullanımının sınırlandırılması ve gemilerin sayısının azaltılması için çok yıllık yönetim planları hazırlamaktadır. AB’de istihdam açısından filoların azaltılması maliyetli olacağından balıkçıların başka işlere geçişlerini yardım edecek olan yeniden programlama yapmaktadır. Fonlar AB’de reformla birlikte; ulusal erken emeklilik takviminin ortak finansmanı, gemilerinin faaliyeti geçici olarak durdurulan balıkçılara şahsi telafi edici ödemeler, faaliyetlerini balıkçılıktan daha değişik bir alana dönüştürmek isteyenler için yardımlar, balıkçılık faaliyetlerini sınırlandırmak için üye ülkelerin kendi milli bütçelerinden karşılan sosyal önlemler için kullanılacaktır.⁵⁹

Erken emekliliğin yardımı ve balıkçılık sektörü dışında çalışabilmek için eğitim verimi için kullanılan fon Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF) içerisinde yer almaktadır. Ekonomik faaliyetlerin genişlemesinde ve çeşitlendirilmesinde de Avrupa Fonu tarafından desteklenmektedir.⁶⁰

Komisyon 1997’de Avrupa için Gündem 2000 (Agenda 2000) adı altında bir paket ile genişletilmiş bir birlik için gerekli kurumların çerçevesini ortaya koyarak 2006 yılına kadar Birliğin alacağı yolun ana hatlarını belirlemiştir.⁶¹

⁵⁸ European Parliament Fact Sheets, **Fisheries Structural Policy**, Çevirim içi Kaynak, http://www.europarl.eu.int/factsheets/4_2_3_en.htm Erişim Tarihi:13.09.2005

⁵⁹ İKV, a.g.e, s.25–26

⁶⁰ İKV, a.g.e

⁶¹ **Activities of the European Union Summeries of Legistration**, “Agenda 2000:For a Strong and Wider Union”, Çevirim içi:<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60001.htm>, Erişim Tarihi:12.09.2004

Avrupa Parlamentosu, balıkçılık sektörüne yönelik, Komisyonun önerilerine bulunduğu eleştirilerle, belirli bir amaç için ayrılmış fakat hepsi kullanılmamış olan fonların yeni amaçlar için kullanılmasının imkânsız olduğunu belirtmiştir. Ayrıca da filonun haddinden fazla azaltılmasının ileride balık stoklarında fazlalaşmayla beraber zara getireceğini vurgulamıştır. Bu yönde yaptığı eleştirilerle uygulanmakta olan (EC) 2792/1999 sayılı tüzükte düzenlemeler getirilmiştir. Değişikliklere değinilirse;⁶²

- Üçüncü ülkelere ihraç etmek için gemi yapımlarında, fazla kapasitenin transfer edilmesinin istenmemesinden dolayı yardım edilmeyecek,
- Filonun modernizasyonları işleminde yardımlar avcılığı arttırmayacak şekilde yapılacak, yardım ancak hijyen, güvenlik ve çalışma alanlarında verilecek,
- Bu yardımlar sadece, balıkçılığın gelişmesine olanak tanıyor ve avlanmayı arttırmıyorsa verilecek,
- Eğer ekosisteme zarar vermiyorsa küçük ölçekli sahil balıkçılığına yardımlar verilecektir.

3.2.3. Üçüncü Ülkelerle İlişkiler

3.2.3.1. Uluslararası Balıkçılık Kaynak Yönetimi ve Deniz Anlaşmaları

Batı Avrupa'da 18. ve 19. y.y'da açık deniz sahipliği üzerine süren tartışmalar, 1950'lerde yapılan Birleşmiş Milletler Konferansına değin devam etmiştir. Ülkelerin daha önce 12 mil olan sahil hatları, Deniz Kanununun oluşturulmasından sonra, 200 mile çıkarılmış ve oluşturulan bu alana da özel ekonomik bölge (Exclusive Economic Zone-EEZ) adı verilmiştir. EEZ deklarasyonunun ana nedeni ise, ekonomik gücün adil dağılımı olarak belirlenmiştir.

⁶² "Council Regulation (EC) No 2791/1999 of December 1999 laying down the detailed rules and arrangements regarding Community Structural Assistance in the Fisheries Sector", **Official Journal Of the European Communities**, 30.12.1999, No:337, s.10-28

Şöyle ki; daha önceleri diğer ülkelerin denizlerinden ucuz balık sağlayan gelişmiş ülkeler, deklarasyon sonrası yoksul ülkelerle müzakere yoluna gitmişlerdir.⁶³

Daha önce başka sularda avlanan AB, deklarasyon sonucu filolarını diğer ülke sularından çekilmesi gerektiğini görmüştür. Açık deniz balıkçılığı yapabilen gemilere, üye olmayan ülkelerin sularında serbest av yapabilmeleri için üçüncü ülkelerle balıkçılık anlaşmaları yapılmış ve halen de yapılmaya devam etmektedir.⁶⁴

AB'nin kendi filolarını diğer ülke sularına girişini sağlamak doğrultusunda hangi ülkeler ve hangi tarihlerde anlaşmaya vardığı aşağıda görülmektedir,⁶⁵

- Senegal ile 1979,
- Gine-Buseau ile 1980,
- Kuzey Batı Atlantik yani Norveç, İsveç ve Faroe Adaları ile 1981
- Kanada ile 1982
- Gine ile 1983
- Seyşel ile 1984,
- İzlanda ile 1994.

Birliğin yaptığı anlaşmalar iki türlü olmaktadır. Birincisi kuzey ülkeleri ile yaptığı anlaşma türüdür. AB bu ülkelerle, birbirlerine aynı imtiyaz ve hakların tanıdığı, karşılıklılık ilkesine dayanan anlaşmalar yapmıştır. Birlik ve bu ülkeler karşılıklı olarak birbirlerinin sularında avlanma imkânına sahiptirler. Fas, Grönland, 14 Afrika ve Hint Okyanusu Ülkesi gibi kendi balıklar kaynaklarını henüz işleme imkânına sahip olmayan ülkeler ile de; avlanma sahalarına girebilmek için belirli bir bedel ödeme üzerine anlaşmaya varılmıştır. Yalnız bu bedel sadece ülkenin bütçesine verilen bedel değil aynı zamanda ilgili ülke için araştırma, yönetici eğitimi, küçük balıkçılara parasal destek gibi ülkenin çıkarlarını ilgilendiren alanlara da bağış şeklinde olabilir.⁶⁶

⁶³ Michael King. **Fisheries Biology, Assessment and Management**, Fishing News Books, Londra s.341, 1995

⁶⁴ Kınacıgil, Akyol, **a.g.e.**, s. 536

⁶⁵ İKV, **a.g.e.**, s.28–29

⁶⁶ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s.103

Birliğin amacı kendi suları dışında sürdürülebilir bir sorumlu balıkçılığın sağlanması olduğundan işbirliğini güçlendirmek istemektedir. Sadece kendi sularında değil aynı zamanda üçüncü ülkelerin sularında da balık stoklarının muhafazası Birlik için önem arz etmektedir. Üçüncü ülkelerden elde edilen üretim, AB balık ve yumuşakça pazarlarının %20'sini karşılamaktadır. Ayrıca anlaşmalar yaklaşık 3000 yerel balıkçıya ek olarak işleme tesisleri, nakliye alanlarında yeni iş kaynakları yaratmaktadır.⁶⁷

3.2.3.2 Avrupa Birliği'nin Bölgesel Balıkçılık Organizasyonları ile İlişkileri

Bölgesel balıkçılık organizasyonları (Regional Fisheries Organization-RFO, bölgesel işbirliğini sağlamak, balık stoklarının korunması ve daha iyi işletilmesi için uluslararası balıkçılık anlaşmaları ile kurulmakta olan organizasyonlardır. Bu organizasyonlar, tartışma platformlarında bilimsel verilerle beraber, en iyi yönetim tedbirlerini belirleyerek önerilerini dile getirmekte ve daha sonra bu öneriler ülkelere yürürlüğe sokulmaktadır.

Günümüzde balıkçılık organizasyonları av araç gereçlerinin bazılarının yasaklanmasından bölgesel avlanılabilir balık miktarının tespitine ve bu miktarın üyelere dağılımına kadar önerilerini sunmaktadır. Daha verimli ve sürdürülebilir bir balıkçılık için organizasyonel yönetimin uygulandığı bölgelerde balıkçılık durumu yükselme eğilimine girmiştir.⁶⁸

1992 yılında Brezilya'nın Rio kentinde düzenlenen ve Birliğin aktif olarak rol oynadığı ve yüzlerce ülkenin en yüksek düzeyde temsili ile gerçekleştirilen "Çevre Zirvesi"nde, çevresel trajedinin ulaştığı boyutlar tartışılmıştır. Rio Zirvesi'nde ekonomi ile çevre arasındaki uyumun sağlanması amacı ile de "sürdürülebilir gelişme" kavramı öne çıkarılmıştır. Bir yandan ekonomik gelişme ama diğer yandan

⁶⁷ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e., s.104–105

⁶⁸ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e., s.113–114

da doğal kaynaklar ve doğal çevre korunacağı fikri altında ülkeler işbirliğine giderek birleşmişlerdir.⁶⁹

AB şu an itibariyle 11 RFO'ya üye olup 2 tanesine de kısa zaman içerisinde üye olacaktır. Şu an itibariyle üyesi olduğu RFO'lar şunlardır;⁷⁰

- Kuzey Batı Atlantik Balıkçılık Organizasyonu- NAFO
- Kuzey Doğu Atlantik Konvansiyonu-NEAFC
- Hint Okyanusu Ton Komisyonu-IOTC
- Kuzey Atlantik Somon Koruma Organizasyonu-NASCO
- Uluslararası Balık Denizi Balıkçılık Organizasyonu-IBSFO
- Antarktik Deniz Canlı Kaynakları Koruma Komisyonu-CCAMLR
- Uluslararası Atlantik Tonu Koruma Konvansiyonu-ICCAT
- Akdeniz Genel Balıkçılık Komisyonu- GFCM
- Güney Doğu Atlantik Balıkçılığı Organizasyonu-SEAFO
- Orta Batı Atlantik Balıkçılığı Komisyonu- WCAFC
- Orta Doğu Atlantik Balıkçılık Komitesi- CECAF

Aynı zamanda Birlik, Bileşmiş Milletler Gıda ve Tarım Kuruluşu'nun (FAO) da üyesidir.

3.2.4. Balıkçılık ve Çevre

İnsanın içinde evrim geçirdiği ortam olan çevre, her zaman farkında olmadığı doğal olaylar ile yaşama koşullarından, yani insanların doğal ortam ile uyuma biçiminde oluşur. Çevre kavramı doğada yaşayan bitkilerin, hayvanların hatta insanların bazı tehlikelerle karşı karşıya kaldığı sırada ortaya çıkmıştır. İçinde yaşanan doğal çevre, bütünüyle hayvansal, bitkisel türlerin, yaşamını yöneten ve yıkıcı süreçler ile yapıcı süreçler arasında ortaya çıkan bir denge sistemidir.

⁶⁹ **Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi,** Çevirim
içi:<http://www.ydicagri.com/Sayilar/060/60pano.html>

⁷⁰ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e

Değişiklikler dengeyi tehlikeye sokmadan gerçekleşebilir, ama tehlikeye sokarak da gerçekleşme olasılığı mevcuttur.

Doğada yaşayan tüm canlılar gibi suda yaşayan canlılar da ekosistemin bir parçası olarak işlevlerini yapmaktadırlar. Denizsel ortamda yaşayan canlıların azalmalarının nedenlerinden en önemlileri kirlilik, habitatların bozulması ve aşırı avcılıktır.

Deniz balıkçılığı ve kıyı yörelerindeki yetiştiricilik faaliyetleri denizsel ortamlarda yapılmaktadır. Yapılan bu faaliyetler çevreyi de etkilemektedir. Balıkların, kabukluların ve yumuşakçaların balıkçılık faaliyetlerinden etkilenecek türlerinin azalması hem ekosistemin bozulması hem de ekonomide kayıp anlamına gelmektedir.

Avcılık için kullanılan araç gereçler, yaşayana herşey üzerinde etkilere sahiptir. Birlik bu husustandır ki, sadece genç balıkların değil diğer deniz hayvanlarını da korumak için seçici avcılığı teşvik etmektedir. Avrupa ülkeleri teknelerini ana av gruplarına göre ayırmakta, stoklar ve tekne sayıları belirlenerek tekne sayılarının azaltılması yada av sezonunda limana bağlanması ile gerçekleştirilmekte, av gücünü artırmadan güvenlik, hijyen ve seçici avcılık amacıyla teknelerin modernizasyonu yapılmaktadır.⁷¹

Avcılık giderlerinin artması ve doğal stokların azalması, su ürünlerine artan talebin ancak yetiştiricilik ile karşılanabileceğini gündeme getirmiştir. Yetiştiriciliğin çevre üzerindeki etkileri büyük oranda yem ve kimyasalların kullanımından ileri gelmektedir. Özellikle kesif yemlerin⁷² kullanımı sonucu yemin bir kısmı ete dönüşürken bir kısmı da süspansiyon halinde ve çözünmüş madde şeklinde karbon, azot ve fosfor olarak alıcı ortam olan akarsular veya denizlere karışmaktadır.⁷³

⁷¹ Bülent Orsay, Erdal Duman, “Kemaliye, Peri ve Göktepe Bölgelerinde Kullanılan Balıkçılık Av Gücü ve Çeşitli Özelliklerin İncelenmesi”, **F.Ü. Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, Sayı:17, 2005, s.128

⁷² **Kesif yem**; Protein değeri yüksek ve fabrikalarda üretilen palet ve toz yemlerdir. Bkz; **Değişkenler Listesi**, Devlet İstatistik Enstitüsü Web Sayfası, Çevirim içi Kaynak,

http://diweb.die.gov.tr/reports/rwservlet?mthtmlcss&report=Metarp5.rdf&p_1=1026&p_harf=K

⁷³ Dan Mires, “Aquaculture and the Aquatic Environment: Mutual Impact and Preventive Management”, **The Israeli Journal of Aquaculture-Bamidgeh**, Sayı:47, 1995, s: 163–172

Yetiştiricilik sadece sağlıklı ortamlarda yapılması gereken bir faaliyettir. Bu yüzden bunu sağlamak amacıyla AB’de teknoloji yoğun bir üretim şekli uygulanmaktadır.⁷⁴

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler genellikle çevre korumacılığına gereken önemi vermemekte, doğal kaynaklarını dikkatsizce kullanarak, evrendeki denizleri giderek kirletmektedirler. Deniz kirliliği balıkları etkileyen önemli sorunlardan birisidir Birleşmiş Milletlerin deniz kirlenmesinin bilimsel yönlerinin uzman grubu (United Nations Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Pollution-GESAMP), deniz kirlenmesini şöyle tanımlamaktadır;⁷⁵

“Kirlenme, insanlar tarafından haliçler de dâhil olmak üzere deniz ortamına doğrudan veya dolaylı olarak, canlı kaynaklarına zarar veren, insan sağlığını bozan, balıkçılık da dâhil olmak üzere, denizlerdeki faaliyetleri engelleyen, denizin kullanımı ile ilgili kalitesini etkileyen ve değerini azaltan madde veya enerji bırakılmasıdır.”

3.2.4.1. Çevresel Endişelerin Politikalara Dönüştürülmesi

Dünya bir bütün ve tüm ülkelerin geleceklerinin birbirlerine bağımlı olmaktadır. Bu husus çevreciliğin ve çevre biliminin önemi gittikçe arttırmış ve ekosistem kavramını ortaya çıkarmıştır. Türlerin ve çeşitlerin yaşamı, içlerinde buldukları ortamların sağlıklı bir şekilde kalmasına bağlıdır.⁷⁶ Çevrenin tahribatı ve türlerin gitgide yok olmaları çevresel endişeleri arttırmış ve politikaları üretmiştir.

Balıkçılık ve çevre bütünleştirilmesi için 13–14 Mart 1997 yılında Norveç’in Bergen şehrinde bir toplantı yapılmış ve toplantıya Kuzey Denizi Devletleri’nin bakanları ile Birlik temsilcileri katılmışlardır. Ekosistemi etkileyen faktörlerin araştırılması ve ekosistemin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli olan

⁷⁴ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.131

⁷⁵ Fatma Yonsel, **Deniz Ulaşımı ve Deniz Kirliliği**, Çevirim içi Erişim http://www.turkishpilots.org.tr/CEVRE/DENIZ_KIRLILIGI_F_Yonsel.html, Tarihi: 12.12.2005

⁷⁶ Mine Kışlalıoğlu, Fikret Berkes, **Çevre ve Ekoloji**, Remzi Kitabevi, 4.Basım, Ankara, s.293

kimyasal, biyolojik ve fiziksel çevrenin korunması hususunda anlaşmaya varılmıştır.⁷⁷

Çevrenin korunmasının önemini 2002 yılı başlarında Komisyonca yayınlanan tebliğ açık olarak belirtmiştir. Bu tebliğ OBP içine ilerleyen süreçte entegre edilmiştir. Tedbir alma, önleme, kaynak yenileme ve kirleten öder prensipleri ile Komisyon, mevcut mevzuat ve gelecekteki politikayı, anlaşmanın çevre ile ilgili 174. maddesinde bir araya getirmiştir.⁷⁸

3.2.4.2. Araştırma Faaliyet Alanlarının Tespiti

Deniz ekosistemi hakkında bilgilerin artırılması araştırma faaliyetlerine ilk adım olarak görülmektedir.⁷⁹ Ekosistem hakkında bilgi edinmek, fiziko-kimyasal ve biyolojik değişkenler kullanılarak deniz kalitesi, temel yapısı belirlenmesi ve ekosistemin yapısını bozan faktörlerin hesaplanması olarak belirtilmektedir.⁸⁰

Ticari balıkçılıkta ise 4 yıl süren bir çalışma yapılmış fakat veriler yeteriz kalmıştır. Maliyetli ve karmaşık olmasından ötürü, bilgi toplama yapılamamıştır. Birliğin 6. çerçeve programında Komisyonun amaçları içerisinde deniz ekosisteminin tanınması mevcuttur.⁸¹

3.2.4.3. Tüketicinin Korunması

OBP koruma önlemlerinde, balıkçılık sektöründeki her alt sektörün de sorumlu balıkçılığa uyması zorunludur. İthal balık sektörünün de bu kurallara uyması gerekmektedir. Birlik kendi içerisinde belirli sağlık ve kalite kontrol güvenliği

⁷⁷ İKV, a.g.e, s.44

⁷⁸ İKV, a.g.e

⁷⁹ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.134

⁸⁰ Kazancı, Oğuzkurt, Dügel, **Beyşehir Gölü'nün Limnolojisi**, Çevre Kalitesi, Biyolojik Çeşitliliği ve Korunması, Türkiye İç Suları Araştırmaları Dizisi: VII, Ed: Nilgün Kazancı, Ankara 2003, s.7

⁸¹ İKV; a.g.e., s.45

standartlarına ticaret sahiptir ve buna her su ürününün üreticisi uymakla zorunludur. Gerçek sorun ithal edilen ürünlerde yaşanmaktadır. Modern teknoloji, üçüncü ülkelerden gelen ürünlerin taze veya donmuş olara pazarlanabilmesine olanak sağlamaktadır. Birlik uluslararası gıda ticaretini teşvik ederken aynı zamanda herhangi bir sağlık riski taşımaması için gereken tedbirleri almaktadır. Son yıllarda, bünyesinde uyguladığı sağlık ve güvenlik standartlarını, ticaret yaptığı ülkelerde de uygulanmasının kontrolünü üstlenmekte ve Birlik içerisindeki gıda denetçileri üçüncü ülkelerin kontrol sistemlerini de denetlemektedirler. Ayrıca sağlık ve güvenlik standartlarına uyumda zorluk çeken ülkelere Birlik teknik yardımlar vermektedir.⁸²

Avrupa Birliği'nde su ürünlerinin çevre ve yetiştiricilikteki etkileşimlerini düzenleyen uygulamalar şunlardır;

- Üretim sınırlaması,
- Zorunlu su arıtımı,
- N ve P yükü sınırlamaları,
- Çevreye etkisi az olan yem kullanımı
- Yem dönüşüm oranı standartlarıdır.

Bu uygulamaların ise AB'deki üye ülkelerdeki uygulamaları aşağıdaki tablodaki gibidir.

⁸² Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.135

Tablo3.2: Avrupa ülkelerinde su ürünleri yetiştiriciliği-çevre etkileşimini düzenleyen uygulamalar

Ülke	Üretim sınırlaması (kota)	Zorunlu su arıtımı	N ve P yükü sınırlamaları	Çevreye etkisi az olan yem kullanımı	Yem dönüşüm oranı (FCR) standartları
Avusturya	Yok	Var	Var	Yok	Yok
Belçika	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Danimarka	Var	Var	Var	Var	Var
Finlandiya	Var	Yok	Yok	Yok	Var
Almanya	Yok	Var	Var	Yok	Yok
İzlanda	Var	Var	Yok	Yok	Yok
İrlanda	Var	Var	Var	Yok	Yok
İtalya	Yok	Yok	Var	Yok	Yok
Norveç	Var	-	Yok	Yok	Var
İsveç	Var	-	Yok	Yok	Yok
UK					
İngiltere ve Galler	Yok	Var	Var	Yok	Yok
İskoçya	Var	Yok	Var	Yok	Yok
Shetland	Yok	-	Var	Yok	Yok
İrlanda	Yok	Yok	Var	Yok	Yok

(Kaynak: Alex Milden, Theresa A. Redding, **Environmental Management for Aquaculture**, Kluwer Academic Publishers. London, 1998, s.215)

3.2.5. Yetiştiricilik (Kültür Balıkçılığı) Faaliyetleri

Birlik içerisinde yetiştiricilik deniz balığı çiftlikleri, kabuklu deniz ürünleri çiftlikleri ve tatlı su balığı çiftlikleri olmak üzere 3 şekilde yapılmaktadır. 1971 yılından itibaren mali destekten yararlanan yetiştiricilik için destekler, FIGF'den yararlanan projeler kapsamına, binaların modernizasyonu ve yenilerinin inşası, bölge içerisinde su dağıtım isteminin kurulması, yeni donatıların kurulması veya genişletilmesi, hijyenin Birliğin uygun gördüğü standartlara getirilmesi ve çevre üzerindeki etkilerinin azaltılması olmaktadır. Mali destek almak için ise adayların istenilen yapısal gelişmeye önemli bir yarar sağlayacaklarını ispat etmeleri

gerekmektedir. Üretici ve çevreyi korumak için de ayrıca yetiştiricilikte belirli bir yasal çerçeve mevcuttur.⁸³

Yetiştiricilikte talep dalgalanmaları ve çevresel sorunlar bulunmaktadır. Birkaç işletmenin aynı suyu paylaşmaları ve aynı dere üzerinde artarda yer almaları sonucu bir işletmenin çıkış suyu, bir alttaki işletmenin giriş suyunu etkilemektedir. Bu kaynak paylaşımında çatışmayı ortaya çıkarmakta ve sosyal sorunu meydana getirmektedir.⁸⁴

Yetiştiriciliğin sağladığı sosyo-ekonomik yararlar dikkate alınırken bir taraftan da çevrenin korunması ve yetiştiriciliğin çevre üzerindeki potansiyel etkilerini en aza indirgeyecek bilimsel araştırmalar yapılmakta ve elde edilen bu veriler ışığında gerekli yasal düzenlemeler yapılmakta ve işletme amenajmanına dönük önlemler geliştirilerek sürdürülebilir bir üretim sağlanmaktadır.⁸⁵

3.2.6. Avrupa Birliği'nin Akdeniz Balıkçılık Politikası

Coğrafi yapıdan kaynaklanan kıyı darlığı, balıkların birçoğunun kıyı şeridinde bulunması ve avlanmada çok sayıda küçük geminin kullanılması Akdeniz'in önemli özelliklerindedir. Bölge içerisinde bulunan Fransa, İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi AB'nin dört üyesi 57175 filo sayısı⁸⁶ ile 105.000 balıkçı istihdam etmektedir. Birliğin Akdeniz'deki filosu tonaj itibariyle tüm Birlik filosunun %22'sini, motor gücü itibariyle %34'ünü ve sayı itibariyle de %46'sını oluşturmaktadır. İstihdam miktarına bakıldığında ise Akdeniz'de balıkçılık alanında tüm Birliğin %42'si yer almaktadır. Toplam avlanma miktarı, Birliğin toplam üretim miktarının %20'sini oluşturmaktadır.⁸⁷

⁸³ İKV; a.g.e, s.41-42

⁸⁴ Ankara Üniversitesi, **Yetiştiricilik ve Çevre ile İlgili Proje**, Çevirim içi: http://papyrus.ankara.edu.tr/arastirma/2002/a2002_13/proje.pdf, Erişim Tarihi: 12.01.2006

⁸⁵ Ankara Üniversitesi, a.g.e

⁸⁶ Eurostat, **EU 25 Fishery Production Fell by 17% between 1995 and 2002**, Eurostat News Release, Ocak 2005

⁸⁷ İKV, a.g.e, s.36

Tablo 3.3. AB Balıkçılık Toplam Filo ve Tonaj

	Toplam Filo Sayısı		Toplam Tonaj (000 Ton)	
	1995	2003	1995	2003
AB 15	103 633	88 122	1 998.4	1 991,7
Belçika	155	125	22.8	23.8
Danimarka	5 184	3 581	98.7	96.2
Almanya	2 392	2 212	76.9	66.0
Yunanistan*	20 712	19 048	110.7	99.6
İspanya*	18 338	14 379	598.7	486.5
Fransa*	6 598	8 082	179.2	228.0
İrlanda	1 993	1 490	60.8	86.5
İtalya*	19 051	15 666	246.6	219.4
Hollanda	1 053	949	181.5	200.5
Portekiz	11 745	10 264	123.6	114.2
Finlandiya	4 106	3 494	24.6	19.5
İsveç	2 512	1 714	52.1	43.9
İngiltere	9 794	7 118	222.1	227.5

Kaynak: Eurostat, **EU 25 Fishery Production Fell by 17% between 1995 and 2002**, Eurostat News Release, Ocak 2005

Kıyılarının dar olması Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölgelerin (EEZ) kurulamamasında etkili olmaktadır. Elbette bu yorumu yaparken siyasi düşünceleri de bir değişken olarak görmek gerekmektedir.

Akdeniz Bölgesi’nde OBP’nin amaçları, her ne kadar Birliğin diğer sularındaki amaçlarla benzer özellikleri taşısa da, bölgede kıyı balıkçılığının önemi oldukça fazladır. Karasuların doğal konumu uluslararası işbirliğini zorunlu hale getirmektedir. Fakat işbirliği gerek üye olmayan ülkelerin imkânlarının azlığı gerekse geleneksel balıkçılığın yaygınlığından ötürü zorlaşmaktadır. Kıyı balıkçılığının da önemi ve ağırlığı Birliğin diğer bölgelerine nazaran daha fazladır. Yerel yetkililerin sorunları daha iyi bildiklerinden yerel balıkçılık organizasyonlarıyla birlikte daha hızlı müdahale imkânına sahiptirler. Bu yüzden yerel düzeyde bir yönetimin daha etkin olacağı beklenmektedir. Fakat yerel düzeyde

sosyolojik olgunun ağır basarak sürdürülebilir balıkçılığın ihmal edileceği düşüncesi de Birlik tarafından müdahale edilmesi gerektiğinin düşünülmesini ortaya koymaktadır. Ayrıca Akdeniz bölgesinde yoğun olan göç eden balık türleri de uluslar arası bir işbirliğinin zorunlu olmasını da göstermektedir.⁸⁸

3.2.7. Avrupa Birliği Genişlemesi ve Ortak Balıkçılık Politikası

Yeni 10 üyenin katılımıyla, şu an AB içerisinde 25 üye ülke bulunmaktadır. Bu 10 yeni ülke içerisinde; Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya, Malta, Slovenya ve Güney Kıbrıs gibi sahil dar ülkeler bulunmaktadır.

Genişleme sürecinin OBP üzerinde etkisi, yeniden yapılanma biçiminde olmaktadır. OBP Komisyon tarafından her defa gözden geçirildiğinde aksaklıklarla karşılaşmaktadır. Bu aksaklıklar;

- Stoklarda yıllar itibariyle meydana gelen daimi azalış,
- Birlik içerisindeki filonun, stoklar için fazla sayıda olması,
- Azalan istihdam
- Mali kazancın istenilen düzeye ulaşamamasıdır.

Genişleme ile birlikte AB üyesi olan ülkelerin bu alandaki en önemli sorunu, teknolojik yapılanmanın oldukça eski oluşu ve altyapı verimsizliğidir. Son yıllarda bu ülkelerdeki gemilerinin sayısında bir azalma olmakla beraber, eskimiş ve yıpranmış filoların yenilenmesi ihtiyacı henüz karşılanamamıştır. Birliğin yeni üyelere balıkçılık alanında yapmış olduğu katkı SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı) altında gerçekleşmektedir. Bu programa tarım ve balıkçılık ürünlerinin islenmesi ve pazarlanmasının geliştirilmesi önlemi çerçevesinde, 2000–2006 yılları için 954 milyon Euro ayrılmıştır. Bu rakam toplam SAPARD bütçesinin %26'sına denk düşmektedir.⁸⁹

⁸⁸ İKV, a.g.e, s. 40-41

⁸⁹ **European Commission, Directorate General Fisheries**, Çevirimiçi:
http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/phare_en.htm (Erişim Tarihi: 12.02.2006)

Aşağıda genişleme sürecinde yeni katılan üyelerin balıkçılıktaki mevcut konumları ve FIG' den alacağı yardımlar incelenmektedir.

3.2.7.1 Çek Cumhuriyeti

Sahildar bir ülke olmamasından ötürü oldukça kısıtlı balıkçılık faaliyetleri bulunmaktadır. Yetiştiricilik olarak balıkçılık faaliyetlerinde bulunan Çek Cumhuriyetinde 5600 kişi profesyonel olarak balıkçılıkla uğraşmaktadır. Çek Cumhuriyeti'nin çoğu bölgesinde yapılan yetiştiricilik daha çok Kuzey Bohemya Bölgesinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. En çok pullu sazan balığı üretimi yapılmakta ve bu üretim tüm balık üretiminin %85'i olmaktadır. Diğer hedef türler ise çipura, turna balığı ve sudaktır. İnsan yapımı (suni) balık göletlerinde yapılan üretimler her ne kadar 90'larda düşmüş olsa da tekrardan yükselişe geçmiştir. Dış ticarete 64 Milyon Euro'luk bir dış ticaret açığı mevcuttur⁹⁰.

İşlenmiş balık ürünleri sanayi oldukça düşük seviyede kalmaktadır. 12 fabrikada yaklaşık 100 kişi çalışmaktadır.⁹¹

2004–2006 yılları için FIG'den 72 milyon Euro'luk bir destek alacak olan Çek Cumhuriyeti, desteği daha çok modernizasyon, yetiştiricilikte yeni hedef türler, yetiştiricilik alanlarını arttırma ve daha çevreci teknikler bulma üzerine kullanacaktır.⁹²

⁹⁰ Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Czech Republic, Çevirimiçi: http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_czech_en.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2006)

⁹¹ FAO, Fishery Country Profile The Czech Republic, Çevirimiçi: <http://www.fao.org/fi/fcp/en/CZE/profile.htm> (Erişim Tarihi: 12.02.2006)

⁹² Eurostat and Member States' Programing ..., a.g.e

3.2.7.2 Estonya

1000 kadar kişinin sektörde istihdam olanağı bulduğu ve sosyoekonomik olarak oldukça önemli bir yere sahip olan Estonya balıkçılığı incelenirse aşağıdaki sonuçlara varılmaktadır;⁹³

- Estonya için Baltık Denizi önemli bir balıkçılık alanıdır. Estonya Baltık Balıkçılığı filoları 2001'de 105.000 ton balık avlamışlardır. Bu filoda yaklaşık 500 adet 12 metrelik gemi ve küçük kıyı tekneleri bulunmaktadır. Filonun hedeflediği türler genellikle ringa ve çaça balıkları (büyük filolarla) ayrıca levrek ve sudak (küçük filolarla) balıklarıdır.
- Nispeten küçük olan kültür balıkçılığı son yıllarda kıpırdanmalara sahne olmaktadır. 2001'de 1,5 milyon Euro'luk 1467 ton üretimde bulunulmuştur. En çok üretilen tür alabalık ve pullu sazandır. Ayrıca az sayıda yılan balığı üretimi de mevcuttur. Şu an toplamda 25 balık çiftliği Estonya'da bulunmaktadır.
- Estonya'nın su ürünleri sanayine bakıldığında, gıda ihracatında balık ürünlerinin %40'lık bir payının olması gıda sanayi içerisinde oldukça önemli bir rol oynadığını göstermektedir. 2001 yılında 93 milyon Euro'luk bir ihracat yapmış olan su ürünleri sanayinde konserve, dondurulmuş ve taze balıkları ihraç edilmektedir. 2001'de ihracatı 163.000 ton olan Estonya'nın aynı yıl ithalatı 65.000 ton civarlarındadır. FIG'den alacağı destekleme miktarını ise 12,5 milyon Euro olacaktır. Bunun yarısı su ürünleri sanayine ve kültür balıkçılığının gelişimi için kullanılacaktır.

⁹³ Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Estonia, Çevirimiçi: http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_estonia_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

3.2.7.3 Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Akdeniz'in en büyük adası olmasına rağmen balıkçılığın GSMH içerisindeki payı %0.3 olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) balıkçılığı incelendiğinde şu sonuçlara varılmaktadır,⁹⁴

- GKRY filosunda 700 adet gemi ve tekne barınmaktadır. Toplam avcılık miktarı 2001'de 1650 ton olurken, hedef türlerde izmarit balığının yoğun olarak avlandığı görülmektedir. Avcılık sektöründe takriben 1000 kişi istihdam edilmektedir.
- Balık ürünlerinin hemen hemen tümü piyasada taze olarak satılmaktadır. Balık işleme sanayi yeni büyüyen GKRY'de şu an 16 adet firma takribi 100 kişi ile hizmet vermektedir. Balık ürünleri dış ticaretine bakıldığında GKRY'de 33 milyon Euro'luk bir açık ile karşılaşılmaktadır.
- Yetiştiricilik alanında son dönemde sektörel bir yükselişe sahne olan GKRY'de 2001 yılında 2.300 ton kadar bir üretim gerçekleştirmiştir. Başlıca yetiştiriciliği yapılan türler levrek ve çipuradır. Mevcut 12 adet balık çiftliği bulunan GKRY'de 100 kadar kişi de istihdam edilmektedir.
- FIG'den 2004-2006 yılları için alacağı yardım ise 3.4 milyon Euro'dur. Yardım filo onarımı, hijyen ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi alanlarda kullanılacaktır.

⁹⁴Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Cyprus, Çevirimiçi http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_cyprus_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

3.2.7.4 Letonya

Letonya ekonomisinde önemli bir rol oynayan balıkçılık sektörü incelenirse şu sonuçlara varılmaktadır;⁹⁵

- Letonya'da avcılık faaliyetleri Riga Körfezi ve Baltık Denizi'nde yapılmaktadır. Özellikle Baltık Denizi'nde 200 gemi ve 20 küçük bot ile ringa, somon, morina ve çaça balıkları hedef türler olarak görülmektedir.
- 50'yi aşkın balık çiftliği bulunan Letonya'da yetiştiriciliği yapılan en bilinen tür sazandır. Son dönemlerde kerevit yetiştiriciliği de önemini arttırmaktadır. 430 tonluk üretim takribi 4.300 hektarlık bir alanda yapılmaktadır.
- Su ürünleri sanayinde 125 adet firma bulunmaktadır. Konserve edilmiş balık ile soğutulmuş ve dondurulmuş balıklar sanayide öne çıkmaktadırlar. Toplam üretimin % 90'ı Letonya tarafından ihraç edilmektedir.
- 2004–2006 yılları için FIFG'den alacağı yardım 25 milyon Euro'dur.

3.2.7.5 Macaristan

Denize kıyısı bulunmamasına rağmen 140.000 hektara yayılan göl ve nehirleriyle ön plana çıkan Macaristan'da balıkçılık şu şekillerde olmaktadır;⁹⁶

- İçdenizlerden 6.600 ton balık avcılığı yapılmaktadır. Hedef av türlerine bakılırsa sazan ve sazanın her türü ile az miktarda turna balığı ile karşılaşmaktadır.
- Kuzey ve güney düzlüklerde yapılan yetiştiricilik faaliyetleri göl ve derelerden başka insan yapımı göletlerde de görülmektedir. Toplam üretim 13.000 ton ve çoğu sazan türü olmaktadır. Diğer yetiştiriciliği yapılan türler;

⁹⁵ Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Latvia, Çevirimiçi http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_latvia_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

⁹⁶ Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Hungary, Çevirimiçi http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_hungary_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

yayın balığı ile gökkuşaklı alabalıktır. Sektörde 1.400 kişiye istihdam olanağı verilmektedir.

- Üretimini sadece %20'sini ihraç eden Macaristan'da sanayide genellikle taze, dondurulmuş ve soğutulmuş türde balıklar işlenmektedir. Balık ve valık ürünlerinin ticaretine bakıldığında Macaristan'da 49 milyon Euro'luk bir açık ile karşılaşmaktadır.
- FIFG'den 2004–2006 yılları için alacağı 4,3 milyon Euro'luk yardımın Macaristan'da daha çok sektörün gelişimi ve modernizasyonu için kullanılması beklenmektedir.

3.2.7.6 Litvanya

Balıkçılık sektöründe 5.900 kişiye istihdam olanağı sağlayan Litvanya'nın balıkçılığı incelenirse şu şekilde sıralanabilir;⁹⁷

- Baltık Denizi'nde 71 adet gemi ile avcılık faaliyetlerini yürüten Litvanya'da hedef türler morina, ringa, çaça balığı ve dere pisisi olmaktadır.
- Bünyesinde 17 adet balıkçılık çiftliği bulunduran Litvanya 2002 yılında 2000 tonun üzerinde sazan üretimi yapmıştır. Çiftliklerde takribi 500 kişi istihdam olanağına sahip olmaktadır.
- 1998 yılından 2002'ye su ürünleri sanayi üçe katına çıkmıştır. 68 firma 68.000 ton balık işlemektedir. Tuzlanmış, füme, kurutulmuş balık toplam üretimin %40'ını oluşturmaktadır ve üretim Litvanya'da arz edilmektedir. Kıyılmış ve dondurulmuş balığın %75'i ithal ediliyor. 3.000 kişi sektörde istihdam edilmektedir.
- FIFG'den 2004–2006 yılları için alacağı 12 milyon Euro'luk yardım modernizasyon, sektörden çıkış için teşvik, denizsel ortamın korunması ve gelişimi için kullanılması gerekmektedir.

⁹⁷ Eurostat and Member States' Progaming Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania, Çevirimiçi http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_lithuania_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

3.2.7.5 Malta

Milli gelir içerisinde %0.1'lik bir payı mevcut olan balıkçılık sektörünün sosyal önemi daha çöktür. Malta'nın mevcut balıkçılık sektörü incelenirse Şu sonuçlara varılır.⁹⁸

- Daha çok kıyı balıkçılığı yapılan Malta'da toplam av miktarı 2002'de 940 ton olmuştur. Hedef av türleri; orkinos, yunus balığı, kılıç balığı, iri istavrit ve malta palamududur. Sektörde 400'ü tam zamanlı olan toplam 2000 balıkçı avlanmaktadır.
- Yetiştiricilik faaliyetleri özellikle son 15 yılda artan Malta'da mevcut 6 tane yetiştiricilik firması bulunmaktadır. 1.175 ton levrek ve çipura üretimi yapılmaktadır. 2/3'ü tam zamanlı olarak çalışan toplam 80 kişi çiftliklerde istihdam edilmektedir.
- Su ürünleri dış ticaret profiline bakıldığında 11 milyon Euro'luk bir dış ticaret açığının mevcut olduğu görölmektedir. Bu da Malta'nın yerel piyasasının ithalat bağımlı olduğunu göstergesidir.
- Kişi başına balık tüketimi Birlik içerisinde en fazla olan Malta yıllık kişi başına 31.3 kg balık tüketmektedir.
- FIG'den 2004-2006 yılları için alacağı 2.9 milyon Euro'luk yardım, daha çok filonun rasyonel bir biçimde gelişimi ve modernizasyonu için kullanılacaktır.

⁹⁸ Eurostat and Member States' Proqraming Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania, Çevirimiçi http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_malta_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

3.2.7.6 Polonya

Her ne kadar Polonya ekonomisine %1'den daha az bir katkı yapsa da ülkenin özellikle kıyı bölgeleri için sosyoekonomik öneminin fazla olması balıkçılığı Polonya'da elzem bir husus haline getirmektedir. Aşağıda Polonya su ürünleri sektörünün ayrıntıları verilmiştir. Bunlar;⁹⁹

- Polonya'da avcılık daha Baltık Denizi'nde yapılmaktadır. 400 kadar filika (15m ve 50m arası) 860 bot (15m'ın a) Polonya sularında avcılık faaliyetlerini sürdürmektedir. 2001 yılı itibariyle Baltık Denizinde Polonya tarafından 156.500 avcılık yapılmıştır. Hedef av türleri ise çaça balığı, ringa ve morina olmaktadır.
- Kültür balıkçılığı için 1000 adet alan Polonya tarafından oluşturulmuştur. Bu alanlarda 200 kadar sazan ve 150 kadar gökkuşaklı alabalık üretilmektedir. Yıllık sazan ve gökkuşaklı alabalık üretimleri sırasıyla 22.000 ton ve 11.000 ton olmaktadır. Somon ve alabalık da diğer üretim türleridir. Bu türler daha ziyade ticari önem taşımaktadırlar.
- Polonya'da göller, nehirler, tatlı su kaynakları yaklaşık 600.000 hektara karşılık gelmekte ve bu alanlar ticaret ve amatör balıkçılık için kullanılmaktadır.
- FIG'den 2004–2006 için alacağı 200 milyon Euro'luk yardım hedef balık kaynakları ile balıkçılık filoları arasındaki balıkçılık kapasitesini en uygun dengeye getirerek sürdürülebilir balıkçılığın gelişimi için harcanacaktır.

⁹⁹ Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania, Çevirimiçi http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_poland_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

3.2.7.7 Slovenya

Birlik içerisinde en kısa kıyı şeridine sahip Slovenya'nın ülke ekonomisine balıkçılık sektörünün katkısı %0.02'den daha az olmaktadır. Slovenya'nın su ürünleri sektörü aşağıdaki maddelerle özetlenmiştir.¹⁰⁰

- Yaklaşık 47 km'lik bir kıyı şeridine sahip olan Slovenya'da filonun %90'ı küçük ölçekli kıyı balıkçılığı ile uğraşmaktadır. Hedef av türü daha çok sardalye olmaktadır. Toplam avcılığın %70'ini oluşturan sardalyenin haricinde hamsi, adi sazan, mürekkep balığı diğer hedef türle arasında bulunmaktadır. 130 adet kişi avcılık sektöründe istihdam edilmektedir.
- Yetiştiricilik Slovenya'da gerek iç sularının kaliteli oluşundan gerekse iç piyasanın talebinin artmasından ötürü önemli olmaktadır. Üretimin çoğunluğunu gökkuşaklı alabalık oluşturmakta aynı zamanda adi sazan, levrek, midye, kaynak alabalığı da üretilmektedir. Yetiştiricilik alanında sektörde 150 kişi istihdam edilmektedir.
- Slovenya'da bulunan 1 adet işleme sanayi konserve ile ilgilenmektedir. Fileto yapımı ile ilgilenen küçük girişimciler de bulunan Slovenya'da önemli miktarda soğutulmuş, taze, dondurulmuş, tuzlanmış ve kurutulmuş balık ithal edilmektedir. Bunun sonucu son dönemde balıkçılıkta dış ticaret açığı 26.5 milyon Euro olarak görülmektedir.
- FIG'den 2004–2006 yılları için alacağı 1.8 milyon Euro'luk yardım daha çok modernizasyon, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve yeni tekniklerin gelişimi için harcanacaktır.

¹⁰⁰ Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania, Çevirimiçi http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_slovenia_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

3.2.7.8 Slovakya

Kara ile kuşatılmış bir ülke olmasından ötürü Slovakya’da balıkçılık göreceli olarak kendi halinde süregelmektedir. Yetiştiricilik alanlarının da küçük olması balıkçılığı daha da zorlaştırmaktadır. Slovakya balıkçılığı aşağıdaki maddelerde açıklanmaktadır;¹⁰¹

- Adi sazan ve gökkuşaklı alabalık en çok üretilen türler olmakta ve toplam avlanma yaklaşık 1.500 ton civarında seyretmektedir. Diğer türler çipura, Japon balığı ve sudaktır.
- 2.000 hektarlık bir alana tekabül eden balık göletlerinde 1.000 ton gökkuşaklı alabalık (toplam üretimin %70’i) sazan, Japon balığı, kaynak alabalığı ve gümüş sazan üretilmektedir. Sektörde 700 kişi istihdamı bulunmaktadır.
- 21 firmanın işleme yaptığı Slovakya’da firmaların 16’sı yıllık 15.000 ton 5 firma da 500 ton üretmektedir. İşleme sanayinde 1000 kişi istihdam edilmektedir.
- Slovakya balık ticaretine bakıldığında, 531 ton balık ihracatına karşılık 28.182 ton balık ve balık ürünleri ithalatı ile karşılaşmaktadır.
- FIGF’den 2004–2006 yılları için alacağı 1.8 milyon Euro’luk yardım daha çok çevresel üretim tekniklerinin gelişimi için harcanacaktır.

3.2.8. Avrupa Birliği’nde Balıkçılık Yönetimi Karar Mekanizması

AB’deki organların balıkçılık yönetimi ile ilgili belirli yetkileri mevcuttur. Bu organlar ve görevleri sırasıyla şunlardır;¹⁰²

¹⁰¹ Eurostat and Member States’ Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania, Çevirimiçi http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_slovakia_en.pdf, Erişim Tarihi: (12.02.2006)

¹⁰² Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, Türkiye Su Ürünleri Sektörü ve Avrupa Birliği ile Entegrasyonu, a.g.e, s:87-88

- **Avrupa Konseyi:** Parlamentonun onayında Birlik kanunlarını yapmakla yükümlüdür. Kararlar çoğunlukla alınır ve her üye ülkenin oyu, nüfusu ile orantılıdır. Yani nüfus olarak fazla olan bir ülkenin oy sayısı da fazla olacaktır. Çalışma grupları olur ve bunlar toplantılar yapmakla görevlendirilmiştir.
- **Komisyon:** Konsey ve Parlamentonun kanunlaştıracağı yasa tasarısını hazırlar. Kanunların uygulanmasını sağlar ve bütçeyi yönetir. Balıkçılığı ise Genel Müdürlük XIV tarafından yürütülmektedir.
- **Ekonomik ve Sosyal Komite:** Komisyon önerilerini inceler ve Parlamento için görüş hazırlar.
- **Bölgeler Komitesi:** Bölgesel sorunlar üzerine yoğunlaşarak görüş raporları sunar.
- **Denetleme Kurulu:** Bütçenin harcamalarının planladığı gibi yürütülüp yürütülmediğinin kontrol görevini üstlenmiştir.
- **İhtiyaç Duyulduğunda Başvurulan Komiteler:** Üye ülkelerin temsilcilerinden oluşur. Kural detaylarının tartışıldığı komiteler ve tavsiye komiteleri vardır. Bunlar arasında Balıkçılık Tavsiye Komitesi mevcuttur.
- **Komiser:** Konseye sevk etmek üzere önerileri inceler.

3.2.9. Balıkçılık Sektöründe Mevzuatın Uygulanması

3.2.9.1 Yasanın Ülkelerce Uygulanmasının Garanti Altına Alınması

Sektör için ortaya konan yasal düzenlemelerin temel amacı stoklardan sürdürülebilir verimlilik sağlamak ve balıkçılık sanayinin geleceğini garantiye almaktır. AB üyesi ülkeler, kendi toprakları ve sularında OBP önlemlerini tam ve eksiksiz olarak uygulamakla yükümlüdürler. Aynı zamanda üyeler kendi bayraklarını taşıyan gemilerin buldukları bölgelerin yürürlükteki yasal düzenlemelerine de uygun davranmalarını gerekmektedir. Açıklanan bu yükümlülükler denetim ve kontrol mekanizmasının önemini ortaya koymaktadır. Birlik içerisinde bir denetleme mekanizması bulunmaktadır. Bu mekanizma, OBP'nin üye ülkelerde etkili, adil ve

eşit olduğunu garanti etmektedir. Uluslararası sularda da denetlemesini devam eden mekanizma, AB üyesi ülkelerin bayrağını taşıyan gemiler adına ilgili AB ülkelerinin bu düzenlemeleri tam olarak uygulayıp uygulamadıklarını kontrol etmektedir.¹⁰³

Birlik tarafından, av araç gereçlerinin ne denli resmi standartlara uygun olduğu, gemi seferi sırasında, kaptan tarafından sefer güncesine işlenmiş olan avın ne olduğu, tarihi, kaynağı ve miktarının ne denli net olduğu (ICES istatistik bölümü sistemine göre işlenmesi gerekmektedir), yakalanan balıkların ticari öneme sahip olup olmadıklarını sağlayan bir denetim mekanizmasının garanti altına alınması gerekmektedir.¹⁰⁴

3.2.9.2 Yasalara Uyulmaması Durumunda Alınması Gereken Önlemler

AB'ne üye ülkeler özellikle izleme ve denetimin takibi gibi OBP'ye uymayan kişilere ve kuruluşlara karşı, kendi kanunlarına uygun olarak idari önlemler almaktadırlar. Ulusal kanunun ihlali ve bundan doğan ekonomik zarar orantılı bir şekilde verilen cezalar, OBP'nin ihlalinin caydırıcı nitelikli olmalıdır. Bu işlemlerden doğan yaptırımlar şöyledir;¹⁰⁵

- Cezalar,
- Av araçlarının yasaklanması ve avın engellenmesi,
- Teknelerin geçici olarak bağlanması,
- Lisansın askıya alınması veya iptal edilmesi.

¹⁰³ İKV, a.g.e, s.32

¹⁰⁴ İKV, a.g.e, s.33

¹⁰⁵ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.457-458

3.2.9.3. Denetleme Mekanizması için Birlik'ten Sağlanan Mali Yardım

Denetim uygulamalarının finanse edilmesi, üye ülkeler üzerinde maliyetli olmaktadır. Birlik, denetleme harcamalarına katkıda bulunmaktadır. Ekipmanların (gözetme ve izleme) tesisi, gemi keşif sistemi ve bilgi teknolojisi harcamaları gibi birçok harcama için beş yıllık bir fon programından üyelere yardımlarını aktarmaktadır.¹⁰⁶

3.2.10. Avrupa Birliği Su Ürünleri Pazarının Geleceği

Stokların korunması taraflarca öncelikli hedef olarak görülmelidir. Komisyonun daha önce hazırlamış olduğu ve AB su ürünleri pazarını tanımladığı raporda; talep ve arz arasındaki artan farklılıklar, tüketicilerin hijyenik ortamdaki balıkları tüketme taleplerinin gitgide artması, haberleşme bilgi ağı ve ulaştırma giderlerinin azalması gibi maddeler sıralanmıştır.¹⁰⁷ Piyasadaki değişikliklerin ortaya konduğu raporda revizyonel müdahalelerin olması gerektiğine de açıkça değinilmiştir. Özellikle tamamen ortaklığa dayanan ortak bir pazar anlayışında üretici, ticaretçi ve işlemeçi herkesin büyük bir çaba ile bir arada çalışması gerekmektedir.

¹⁰⁶ İKV, a.g.e, s.35

¹⁰⁷ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.496

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ İLE GÖRÜŞMELER SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BALIKÇILIK

4.1. Türkiye'de Balıkçılık

Türkiye; üç tarafı denizlerle çevrili bir yarım ada olmakla beraber, ada kıyıları da içinde olmak üzere 8333 km kıyı şeridine sahip, su ürünleri üretim alanı olarak kullanılabilen 178 bin km doğal göllere ve 3442 km² baraj göllerine sahip bir ülkedir.¹ Sektörün üretim alanları ise Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1 Türkiye'nin Mevcut Su Ürünleri Üretim Alanları

Üretim Alanı	Yüzölçümü (Milyon ha.)	Sayı
Karadeniz, Ege, Akdeniz, Marmara	24.6	4
Doğal Göller	1.00	200
Baraj Gölleri	0.34	206
Göletler	0.01	953
Akarsular	0.20	33
TOPLAM	26.15	-

Kaynak: Çiğdem Civaner, **Su Ürünleri Dış Pazar Araştırması**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Aralık 2004, s.5

Türkiye'nin kuzeyinde sıcaklığı ve tuzluluğu düşük olan Karadeniz, batı ve güneyde sıcaklık ve tuzluluk oranı yüksek olan Ege ve Akdeniz ile bir karışım denizi olan Marmara Denizi bulunmaktadır.²

¹ Deniz Ticaret Odası, **2003 Sektör Raporu**, 2005

² Deniz Ticaret Odası, **a.g.e.**

Tablo 4.1'den de görüldüğü üzere Türkiye'de oldukça geniş olan su ürünleri üretim alanları neredeyse tarım alanlarına yakın olarak görülmektedir. Fakat bu derecede büyük bir alanın üretim ve istihdam sorunuyla karşı karşıya olması, ülkemiz açısından milli ekonomiye katkısını yeterli düzeye ulaştıramamıştır. Şöyledir ki su ürünleri sektörünün GSYİH'dan aldığı pay %0.43, tarım sektöründen aldığı pay ise %2.34 oranındadır.³

Balıkçılık hizmetlerinin genel müdürlüklere dağıtılmış olması, kamu hizmetlerinin hem yetersiz hem de dağınık kalmasına ve balıkçılık sektörünün kendi politikalarını belirleyememesine neden olmaktadır. Ayrıca; dernekler, vakıflar ve kooperatiflerin az sayıda ve küçük olmaları üretici örgütlenmesini de olması gerekenin çok altında belirlemiştir.⁴

Türkiye'deki zengin su kaynaklarına rağmen hâlâ açık deniz balıkçılığı yerine kıyı balıkçılığının yapılması değinilmesi gereken başka bir husustur. Kıyı balıkçılığına bağlı olarak tekneler de küçük ve donanımsızdır.⁵ Bu tip bir yapılanma zaten açık deniz balıkçılığının yapılmasına olanak vermemektedir.

Dış pazarlarda ise pazarlamanın ne yazık ki doğru ve iyi bir şekilde yapılmaması yurt dışı ile olan ihracatlarımızı etkilemektedir.

Türkiye'deki mevcut birkaç soruna değinildikten sonra denizleri ve onların özelliklerini incelemek gerekirse şu sonuçlara varılır.

Türkiye'ye coğrafi açıdan bakıldığında üç tarafından dört ayrı karakterlerle donanmış denizlerle çevrilmiş olduğunu görülmektedir. En fazla balık türünün olduğu deniz 500 tür ile Akdeniz'dir. Ardından gelen Ege Denizi'nde 300, Marmara Denizi'nde 200 ve Karadeniz'de ise 163 tür balık bulunmaktadır. Bu denli balık türünün hepsi avlanmamakta çok azı (sadece 100 civarı) ticari öneme sahip olmaktadır. Üretimde %90'a yakın bir kısmının oluşturan türler ise, hamsi, istavrit, kolyoz, palamut, mezgit, sardalye, lüfer, barbunya, çaça ve kefal balıklarıdır.⁶

³ Civaner, **Su Ürünleri... ,a.g.e**

⁴ Kenan Güllü, "Türkiye'de Balıkçılığın Mevcut Durumu ve AB Sürecinde Çözüm Önerileri", **Türk Tarım Dergisi**, Sayı: 149, Ocak-Şubat 2003, s. 51

⁵ Güllü, **a.g.e.**

⁶ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s.53

Türkiye, Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization-FAO)'nın düzenlediği balıkçılık alanları haritası içerisinde 37 no'lu alan olarak gösterilen bölgede (Akdeniz ve Karadeniz'in yer aldığı) yer almaktadır. 37 numaralı bölgenin türlerinin çoğunun tüketilmiş ve yıpratılmış olmasının nedeni ise, bölgenin uygarlık tarihinin çok eski zamanlara kadar dayanmasıdır.⁷

Toplam su ürünlerinin yaklaşık %60-80'ini kıyusal pelajik⁸ türler (hamsi, sardalye, istavrit, çaça, tirsi, kalyoz, uskumru ve bazı göçmen pelajiklerden lüfer, palamut, orkinos vb) oluşturmaktadır.⁹

Karadeniz diğer denizlerimiz arasında besin açısından en verimli olanıdır. Her ne kadar verimli bir deniz olsa da Karadeniz'de su ürünlerinin üretimini sınırlandıran deniz doğasına bağlı koşullar mevcuttur. Bunlardan en önemlisi, Karadeniz'in 180 – 200 metre derinliğinde H₂S (hidrojen sülfür) gazının olmasıdır. Bu gaz Karadeniz'de 200 metrenin atındaki derinliklerde, bulunan canlıların yaşamasını sınırlamakta ve balıkçılığın yapılmasını engellemektedir. Diğer denizlerde H₂S gazı ise 400 – 600 metre arasında değişmektedir. Karadeniz gibi bazı yerlerinde neredeyse 3000 metreye ulaşan derin bir denizde, balıkçılığın yapılmasını engelleyen deniz doğasına bağlı koşullar, verim düşüklüğünü de beraberinde getirmektedir. Ayrıca Karadeniz'e dökülen fazlaca akarsu vardır. Bu akarsular yoğun miktarda besleyici tuz içerdiğinden bununla ilgili olarak planktonların miktar ve çeşit olarak fazla olması Karadeniz'e göçmen balıkların fazlaca uğramasına neden olur. Göçmen balıklara örnek olarak hamsi, istavrit, palamut ve torik gösterilebilir.¹⁰

Akdeniz'e geçtiğimizde ise tür yönünden oldukça fazla balık türleri ile karşılaşırız. Fakat üretime konu olan oldukça az sayıda balığın mevcut olmasının en önemli sebebi ise denizsel koşullara bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Mevsimler ısısı farklarının az olması ve Akdeniz'e açılan akarsuların yetersiz oluşu üretimi yüksek oranda sınırlandırmaktadır.¹¹

⁷ Hoşsucu ve Diğerleri, **a.g.e**, s.595

⁸ *Pelajik*; deniz ya da göllerde tabana tutunarak ya da serbest halde yaşayan canlılardır. Bkz: www.biltek.tubitak.gov.tr/canlilar/sozluk.htm (Erişim Tarihi: 13.05.2005)

⁹ Deniz Ticaret Odası, **a.g.e**

¹⁰ DPT, **Su Ürünleri ve Su Ürünleri Sanayi**, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, DPT Yayınları, Ankara 1989, s.4

¹¹ DPT, **a.g.e**

Marmara Denizi'ne bakıldığında, bu denizin dip ve göçmen balıklar yönünden zengin olduğu görülmektedir. Türkiye'de Karadeniz'den sonra toplam deniz ürünleri üretiminde ikinci sırada bulunan Marmara Denizi, orkinos, lüfer, sardalye, kolyoz gibi göçmen balıkları Karadeniz'e ek olarak bulundurmakta ayrıca dip ürünlerde de sahip olduğu karides ve kum midyesi ile ekonomik tür zenginliğine erişmektedir.¹²

Ege Denizi'nde kıta sahanlığı darlığı, denizin kademeli teraslarla derinleşmesi ve avlanma alanı darlığı gibi sebeplerden dolayı tür yönünden zenginliğini ekonomik boyuta taşıyamamaktadır.

4.1.1. Türkiye'de Avcılık

Ülkemiz coğrafi konumu ve elverişli iklim koşulları ile hem deniz hem de iç sularda oldukça fazla çeşitte su ürünlerini yetiştirme imkânına sahip olmasına rağmen uzun yıllar bu konuya önem verilmemiş, düşük bir tüketim günümüze kadar süregelmiştir.

Türkiye sularında denizel ortamda yapılan balıkçılık iki gruba ayrılır. Bunlar;¹³

- Artisanal (kıyı) Balıkçılık (Uzatma ağı, kıyı sürüklemeye ağları, parekete, dalyan)
- Endüstriyel (Kıyı Ötesi, Açık Deniz) Balıkçılık (Gırgır-trol)dur.

Ülkemizde bugün için yapılan balıkçılık tipi kıyı balıkçılığı (kısa mesafe balıkçılığı) ve sahil balıkçılığı (orta mesafe balıkçılığı)'dır. Kıyı ve sahil balıkçılığının açık deniz veya diğer ifadesi ile kıyı ötesi deniz balıkçılığına¹⁴

¹² DPT, a.g.e.

¹³ Deniz Ticaret Odası, a.g.e

¹⁴ *Açık deniz balıkçılığı*, ülkelerin kendi deniz sınırları dışında genellikle okyanuslarda yaptıkları seyir süreleri süren bir deniz aşırı balıkçılık faaliyetidir. Daha fazla bilgi için bkz: Hoşsucu ve Diğerleri, a.g.e, s.599-600

dönememesinin sebebi ise alt yapı çalışmalarının henüz tamamlanmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁵

Kıyı ve kıyı ötesi balıkçılık karakterini taşıyan balıkçılık filomuzun ülkemiz denizlerinde su ürünleri üretimini etkileyen sorunlardan biri de balıkçı barınakları, çekek yerleri (kayıkların ve küçük gemilerin karaya çekildiği yer) ve limanlarıdır. Karadeniz kıyı şeridinde (1640 km) toplam 202 adet balıkçı barınağı ve çekek yeri mevcuttur. İstanbul'da ise toplam 44 kıyı yapısı olmakta ve bunların 8 adedi liman, 26 adedi barınak ve 10 adedi de çekek yeridir.¹⁶

Ülkemiz balıkçı tekne sayısı ise 1974 yılında 4294 iken 1974–2003 döneminde 3.32 kat artarak 2003 yılında 18542 adete çıkmıştır. Bölgelere göre teknelerin dağılımının tablosuna baktığımızda; 7321 tekneyle Karadeniz Bölgesi, 6021 tekneye Ege Bölgesi, 3007 tekneyle Marmara Bölgesi ve 2193 tekneyle de Akdeniz Bölgesi ile karşılaşırız.¹⁷

Balıkçı filomuzdaki sayı ve kapasite artışına rağmen, kıyı yapılarındaki eksiklikler üretimi oldukça olumsuz etkilemektedir. Alt yapılarındaki eksikliklerin bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Ayrıca bazı bölgelerde barınakların olmamasının sonucu bölgedeki üretim eksikliğinde açıkça görülmektedir. İhtiyaç duyulan bölgelere barınakların yapılması üretim eksikliğinin önüne geçilmesi için önemli bir koşuldur.¹⁸

Son yıllarda denizlerimizde ise, kirlilik, ekolojik değişiklikler ve avcılığının aşırı olması, avcılık ile elde üretimdeki dalgalanmaları göstermektedir.¹⁹

Su ürünleri üretimi bakımından ülkemiz 161 dünya ülkesinde 30'uncu, Avrupa ülkeleri arasında ise 6'ncı sırada yer almaktadır.²⁰

Türkiye'de su ürünleri üretiminin miktarca %83,3'ü avcılığa dayanmaktadır. Deniz kaynaklı üretimin payı 1995 verilerine göre %90,5 gibi oldukça yüksek iken, iç sular üretimi %7,1 ile düşük seviye kalmıştır.²¹

¹⁵ Seçer,Korkmaz,Yavuzcan,Atar,Pulatsu, "Su Ürünleri Üretimi: Avcılık ve Politikalar" Çevirimiçi: <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/038selcuksecer.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2005) s.2

¹⁶ Deniz Ticaret Odası, **a.g.e.**

¹⁷ Seçer ve Diğerleri, **a.g.e.**, s.8.

¹⁸ Deniz Ticaret Odası, **a.g.e.**

¹⁹ Deniz Ticaret Odası, **a.g.e.**, s.2

²⁰ A.Acara, Su Ürünleri Ekonomisi, **Üretim, Miktar ve Fiyat Değişimleri**, DPT Yayınları, 1992

²¹ Kadir Doğan, "Su Ürünler Sektörü Türk Ekonomisinin Neresinde, **a.g.e.**, s. 17

Deniz balıkları üretiminin dörtte üçü Karadeniz'den sağlanmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere tür sayısının en az olduğu bölge konumunda olan Karadeniz, diğer denizlerde bulunan balıkların av miktarının düşük olmasından dolayı ilk sıraya yerleşmektedir.²² Özellikle Doğu Karadeniz bölgesi deniz balıkçılığımızın yapıldığı en önemli bölgedir.

Tablo 4.2. Türkiye’de 1974–2003 yıllarında avlanan deniz balıklarının (ton) bölgelere göre dağılımı

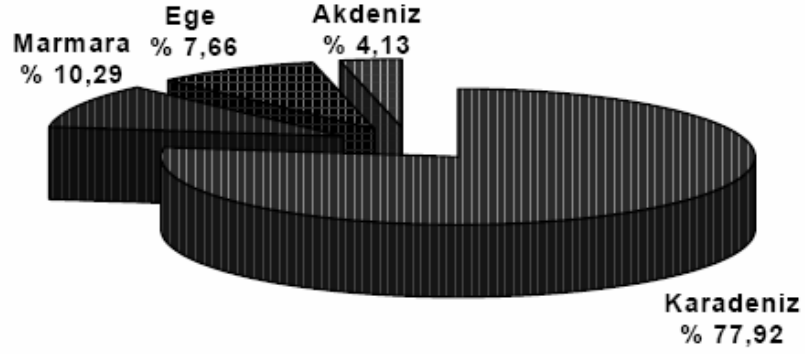
Yıllar	Karadeniz			Marmara	Ege	Akdeniz	Toplam
	Doğu	Batı	Toplam				
1974	88971	5897	94868	13623	1685	2911	113087
1975	74235	13682	87917	7143	3532	3004	101596
1976	94473	14148	108621	13883	6177	3225	131906
1977	91217	27589	118806	16365	5992	4183	145346
1978	138461	40271	178732	20181	12708	9806	221427
1979	249210	40203	289413	10000	18000	7500	324913
1980	290860	44919	335779	30365	18176	7876	392196
1981	289228	74019	363247	40649	18231	12117	434244
1982	311411	86470	397881	41970	14267	10613	464731
1983	335390	100997	436387	43313	17063	14763	511526
1984	295412	146223	441635	34707	21820	10507	508669
1985	303910	147757	451667	35333	22218	10693	519911
1986	297940	140979	438919	50377	22024	14061	525381
1987	318915	151853	470768	56190	22665	13074	562697
1988	352487	127913	480400	53791	31505	15005	580701
1989	179130	85040	264170	36892	37647	23061	361770
1990	105478	94352	199830	42064	31731	23498	297123
1991	115177	67479	182656	38505	43940	29945	295046
1992	185138	46577	231715	36630	55801	41914	366060
1993	225979	76960	302939	47733	60162	42289	453123
1994	300417	57601	358018	39820	58110	35387	491335
1995	295143	146916	442059	35288	51995	27796	557138
1996	226456	121157	347613	42097	40493	21794	451997
1997	193696	71855	265551	52885	41735	21894	382065
1998	200019	60526	260545	63530	69210	20615	413900
1999	323328	48118	371446	81005	40548	17001	510000
2000	243417	97595	341012	46137	40242	14299	441690
2001	221690	121073	342763	68327	42996	11094	465180
2002	251818	130229	382047	68047	32559	10793	493446
2003	204754	107132	311886	60925	31483	11832	416126
Ortalama	226792,0	83184,3	309976,3	40925,8	30490,5	16418,4	397811,0
%	57,01	20,91	77,92	10,29	7,66	4,13	100,00

Kaynak: Seçer, Korkmaz, Yavuzcan, Atar, Pulatsu a.g.e. s.5

²² Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e

Ortalamalara bakıldığında %57.01 oranında av miktarı Doğu Karadeniz'den sağlanmaktadır.

Şekil 4.1: Türkiye’de 2003 yılı deniz balıkları avcılığının bölgelere göre dağılımı

Şekil.1 itibariyle, 2003 yılı deniz balıkları avcılığının bölgelere göre dağılımını belirtirsek; %77.92lik kadar büyük bir bölüm 2003 yılında Karadeniz’den sağlanmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere tarım sektörünün bir alt sektörü olan balıkçılıkta, tarımın en temel özelliği olan doğaya bağlılık kendini açıkça göstermektedir.

Karadeniz balıkçılığı iklim ve çevresel koşullara oldukça duyarlıdır. Bu yüzden ki, yıllar itibariyle üretimde büyük farklılıklar gözlemlenmektedir. Son 35 yılda Karadeniz’de avlanan balık miktarında artış olmasına rağmen, ticari balık avcılığındaki çeşitlilik 26 türden 6 türe düşmüştür.²³

Balıklar dışında diğer önemli avlanan deniz ürünlerimize gelince bunlar da, kum midyesi, karides, deniz salyangozu, denizanası türleridir.²⁴ Bu türlerin tüketimine yönelik iç talep fazla olmamasına rağmen, ihracatı büyük önem taşımaktadır. 1996 yılı istatistiklerine göre bu türlerin üretimleri, başta Batı Karadeniz ve Marmara’da olmak üzere toplam 23 bin ton civarındadır.²⁵

²³ Black Sea Enviromental Priorities Studies, **National Report of Turkey**, United Nations Publications, New York, s.177-178

²⁴ Civaner, **a.g.e.**, s.9

²⁵ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s.57

Teknolojik gelişmelere bakıldığında, 1975’li yıllardan sonra balıkçılık uygulamalarında değişiklikler yaşanmış, echosounder ve sonar gibi balık bulucu cihazlar filolara yerleştirilmiş ve balığın yerini daha kolay bulma sağlanmıştır. Bu cihazlar av miktarlarının büyük oranda artmasına neden olmuştur.²⁶

Teknolojik gelişme beraberinde 1986 yılında balıkçı tekne sayıları 8.661’den 1994 yılında 8.846’ya ulaşmıştır. Bu gelişmeler sonucu balıkçı tekneleri için ağ dahil bir gırgır takımının maliyeti 1- 4 Milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.²⁷ Bu da tekne sahiplerini her av seferinde daha fazla balık avlamaya zorlamaktadır. Bunun sonucu olarak da sektör, aşırı avcılık ve ekonomik olmayan avcılık problemleriyle karşı karşıya getirmektedir.²⁸

T.C Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü’nce yayınlanan “Türkiye Deniz ve İç sularında Ticari Amaçlı ve Amatör Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen 2002–2004 Av Dönemine Ait 35/1 ve 35/2 Numaralı Sirkülere” göre Türkiye karasularında tüple avcılık yapmak yasaktır ve aynı sirkülere göre deniz ve iç sularında avlanması tamamen yasak olan türler de şunlardır;²⁹

- Ahtapot
- Pina
- Denizatı
- Deniz Kulağı
- Kırmızı Deniz Yıldızı
- Istakoz
- Deniz Kaplumbağası
- Küçük Karavida
- Karavida
- Deniz Çayırları
- Böcek
- Triton

²⁶ Temel Şahin, “Türkiye’de Su Ürünleri Üretiminin Arttırılması ve İmkânları”, **Türk Tarım Dergisi**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 2003, Sayı: 153, s. 21

²⁷ Doğan, “Su Ürünleri Türk Ekonomisinin...”, **a.g.e.**, s. 17

²⁸ Şahin, **a.g.e.**,

²⁹ Deniz Ticaret Odası, **a.g.e**

- Lahoz
- Orfoz

1988 yılından sonra, avlanma gücünü sürekli artırılması karşısında av miktarında artış sağlayamama, avcılık sektörüne ruhsat uygulamasını getirmiştir. AB ile entegrasyon çalışmalarında da 2001 yılında 12m'den büyük teknelere, avladıkları balıklara ilişkin kayıt zorunluluğu getirilip, avlama gücünün kontrolü ve aşırı avlanma baskısının azaltılması hedeflenmiştir.³⁰

Ülkemizde Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca çeşitli yasak, sınırlama ve yükümlülükler getirilmesine rağmen, uygulamada yeterli sayıda kontrol mekanizmasının sağlanamaması, su ürünleri kaynaklarımızdan ekonomik olarak yararlanmayı üretimi ve su ürünlerinin ihracatını arttırmayı sektöre uğratmaktadır.³¹

Görüldüğü üzere ülkemiz su ürünleri üretimi için elverişli doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen bilinçli bir avcılığı sürdürebilmesi için istenilen düzeyde değildir. Hükümetlerin sektörde çalışanları daha teşvik edici bir çabalama içine girmemesi sektörü sektöre uğratmaktadır.

4.1.2. Türkiye'de Yetiştiricilik (Kültür Balıkçılığı)

Aşırı avcılık balık popülasyonunun büyük ölçüde azalması sonucu su ürünlerinde yaşanan durağanlık ve insan sağlığı için elzem proteinleri ihtiva etmesinin toplumlarca anlaşılması ile su ürünlerine talebin artması yetiştiriciliği kârlı bir sektör haline getirmiştir.

Balık yetiştiriciliği uzun yıllardır yapılan ve diğer sektörlerle işbirliği içinde olan bir sektördür. Sanayi sektörü balıkçılık için, makineler, yemlikler, ekipmanlar üretir. Yem sanayi yemini yapar. İnşaat sektörü havuzlarını, kuluçhanelerini, işleme yerlerini inşa eder. İlaç sektörü ilacını aşısını üretir. Bu yüzden yetiştiricilik ekonominin önemli bir kolu olma özelliğini de içerisinde barındırmaktadır.

³⁰ Seçer, Korkmaz, Yavuzcan, Atar, Pulatsu, **a.g.e.**, s. 3

³¹ Hoşsucu ve Diğerleri, **a.g.e.**, s.596

Dünya genelinde su ürünleri yetiştiriciliği gıda üretim sektörü içerisinde en hızla büyüyen sektördür. Gelişmekte olan ülkelerde yetiştiricilik, protein ihtiyacına cevap verecek doğal kaynaklardan sağlanan üretimin tamamlayıcısı konumundadır.

Dünya su ürünleri üretiminin %15'i yetiştiricilik yoluyla elde edilmektedir. Türkiye'de de balık ve diğer su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık sektöründe giderek önemi artan bir üretim dalı haline gelmiştir. 1970 sonrasında uygulanmaya koyan yetiştiricilik hızla gelişim göstermiş, özellikle son 15 yılda yaygın bir üretim haline dönüşmüştür.

1970'lerde karada havuzlarda başlayan yetiştiricilik faaliyetleri (İlk olarak 1975'te Sazan ve Alabalık türlerinin yetiştiricilik tekniklerinin denetlenmesiyle başlamıştır),³² 1980'li yıllarda Ege Bölgesi'nde deniz kafeslerinde çipura, levrek, 1990'larda da Karadeniz'de deniz kafeslerinde alabalık yetiştiriciliğinin başlaması ile hız kazanmıştır.³³

Ülkemizde yetiştiricilik faaliyetlerinin 1993–2002 arasındaki 10 yıllık dönemi incelendiğinde, kültür balıkçılığına konu olan ürün grubu üretiminin çok hızlı bir artış yaşadığı görülmektedir. Bu artış dünyadaki kültür balıkçılığı üretimine paralel göstermektedir.³⁴

Yetiştiricilik sektörü, tarihi gelişim, coğrafik ve biyo-teknolojik olmak üzere 3 ana grup altında toplanabilir. Bunlar;³⁵

- **İç Sularda Alabalık Yetiştiriciliği:** Alabalık üretimi 1960'ların sonunda Avrupa'dan alabalık yumurtası ithal edilerek başlamıştır.
- **Ege ve Akdeniz'de Çipura ve Levrek Yetiştiriciliği:** 1985'ten sonra doğadan toplanan yavruların kafeslerde büyütülmesiyle başlamıştır. Halen de yavruların önemli bir kısmı doğadan toplanmaktadır.
- **Karadeniz'de Alabalık ve Somon Yetiştiriciliği:** 1989-1990 yılları arasında hamside yaşanan kriz sonrası başlanmış olmasına rağmen beklenen ilgiliyi AR-GE çalışmaları ve pilot denemelerin eksikliğinden ötürü görememiştir.

³² Hoşsucu ve diğerleri, a.g.e.

³³ DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2004**, s.183

³⁴ İGEME, **Su Ürünleri Dış Pazar Araştırması**, Haz. Çiğdem Civaner, Aralık 2004, s. 11

³⁵ Çelikkale ve diğerleri, a.g.e, s.95

Ülkemizde kültür yoluyla üretim 1986 yılında 3.075 ton olurken, 1991 yılında 7.835 ton, 1994 yılında 15.998 tona, 1995 yılında da 21.607 tona ulaşmıştır.³⁶ Şu an itibariyle iç sularımızda kültür yolu ile üretim 40.217 tona denizlerimizde de 39.726 tona ulaşmıştır.³⁷

Türkiye’de su ürünleri yetiştiriciliği 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu’nun 13. Maddesine göre Tarım ve Köyişleri Bakanlığı izni ile yapılmaktadır. Ayrıca su ürünleri yetiştiriciliğinin daha düzenli ve çevre kirliliğini en aza indirmek için Bakanlık “Su Ürünleri Yetiştiriciliği Usul ve Esasları” adlı 11.10.1999 tarih ve 83000 sıra no SÜDB/ 1999–1 Sayılı Genelgeyi yürürlüğe koymuştur.³⁸

Tablo 4.3. Türkiye İçsu ve Denizlerde Yetiştiricilik Üretimi

Ton					
Yetiştiricilik Üretimi	1999	2000	2001	2002	2003
İçsu	37.770	43.385	37.524	34.297	40.217
Alabalık	36.870	42.572	36.827	33.707	39.674
Aynalı sazan	900	813	687	590	543
Deniz	25.230	35.646	29.730	26.868	39.726
Alabalık	1.700	1.961	1.240	846	1.194
Çipura	11.000	15.460	12.039	11.681	16.735
Levrek	12.000	17.877	15.546	14.339	20.982
Midye	500	321	5	2	815
Karides	30	27	-	-	-

Kaynak: DİE, **Türkiye İstatistik Yılı 2004**, s.183

Ürün itibari ile ülkemizde, iç su kültür balıkçılığında alabalık, deniz kültür balıkçılığında ise levrek ve çipura en önemli ürünlerimizden sayılmaktadır. Fakat midye üretimi oldukça düşük seyretmektedir.³⁹

Türkiye’de iç su ürünleri yetiştiricilik işletmelerine bakıldığında 1971 yılında 1 adet su ürünleri işletmesi mevcut iken bugün 107 adet su ürünleri yetiştiricilik projesi onaylanmış olup, 1470’i iç su, 437’si ise deniz balıkları işletmesi olarak

³⁶ Doğan, a.g.e, s.18

³⁷ DİE, **Türkiye İstatistik...**, a.g.e

³⁸ Deniz Ticaret Odası, a.g.e

³⁹ İGEME, a.g.e., s. 12

faaliyetlerini sürdürmektedir. 2002 yılı itibariyle alınan verilerde, 955 adet alabalık işletmesi mevcut bulunmaktadır. Var olan alabalık işletmelerinin toplam kapasiteleri ise yılda 22.970 bin ton'dur. Alabalıktan başka sazan balığı üretimi yapan işletme sayısı ise 71 olmakta ve toplam kapasiteleri yılda 1.304 bin ton'u bulmaktadır. Fakat yapılan araştırmalarda bu işletmelerin 2002 yılında oldukça düşük bir kapasite ile çalıştıkları anlaşılmıştır. (Sazan işletmeleri 590 bin ton gibi) ⁴⁰

2002 yılında yetiştiricilik üretiminin miktar olarak yaklaşık %56'sı iç sudan, %44'ü de Ege Bölgesi'nden sağlanmaktadır. Bölgelere bakıldığında ise en yüksek üretim payı %52 ile Ege Bölgesi'nden sağlanırken en düşük üretim de %1 ile Doğu Anadolu Bölgesi'nden sağlanmaktadır. ⁴¹

Ülkemizde tüm var olan alanların üretime alınması ve açık denizlerde yetiştiricilik imkânlarının sağlanması halinde avcılık ve yetiştiricilik yolu ile toplam olarak, ⁴²

- Kısa vadede avcılık yoluyla yılda 700-750 bin ton, yetiştiricilik yoluyla 100-150 bin ton, toplamda da 800-900 bin ton,
- Uzun vadede ise avcılık yoluyla yılda 1 milyon ton, yetiştiricilik yolu ile de 500 bin ton olmak üzere, yılda toplam olarak 1-1,5 milyon ton balık üretmemiz uzmanlar tarafından mümkün görülmektedir.

Denizlerde var olan balık türlerinin azalmalarından ötürü yeni türlerin üretiminin yapılması gerekliliği doğmuştur. Bunun üzerine özel sektör kuluçkahanelerinde tür çalışmaları yapılmış ve bazı türlerin (Mercan, Lâhos, Sinarit, Karides, Orkinos v.b.) üretimleri gerçekleşmiştir. Bu yeni türlerin yetiştiriciliğinin doğru ve bilinçli yapılması takdirinde, ihracata dayalı çeşitlilik artacak ve pazar bulma payında ülkemiz şans elde ederek rekabet gücünü arttıracaktır. Burada bilinçli yetiştiricilik kendini ön plana çıkaracaktır. ⁴³

⁴⁰ İGEME, a.g.e.

⁴¹ Deniz Ticaret Odası, a.g.e

⁴² Özerdem Matlaş, "Su Ürünleri Yetiştiricilik Sektöründe İhracat Potansiyeli", **Türk Tarım Dergisi**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 2003, Sayı: 153, s. 32

⁴³ Deniz Ticaret Odası, a.g.e.

4.1.3. Tüketim, İhracat ve İthalat

Ada kıyıları da dâhil olmak üzere 8333 km kıyı şeridine sahip, buna ek olarak gölleri ve akarsularıyla zengin su kaynaklarına sahip olan ülkemizin su ürünleri üretimi, şu an için sahip olan nüfusuna oranlandığında oldukça düşük miktarda gerçekleşmektedir.⁴⁴ Bu tüketimin az olmasını etkileyen unsurlar arasında bölgesel farklılıklar, fiyat durumları, balık tüketim alışkanlığı ve piyasaya arzdeki dengesizlikler yer almaktadır. Bölgesel farklılıkları açıklarsak; ülkemizde Doğu Karadeniz Bölgesinde 25 kg'lık kişi başına balık tüketimi olurken bu oran Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde neredeyse sıfıra yaklaşmaktadır. Fiyat durumları ise; genellikle Karadeniz'de hamsi, istavrit, mezigit, kefal iç bölgelerde sazan, alabalık, Akdeniz sahillerinde sardalye ve palamut, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sazan, inci kefali, hamsi ağırlıktadır. Bu balık türleri de avlandıkları dönemde kişilerin satın alabileceği fiyatlarla pazara sunulmaktadır. Fakat karides, mürekkep balığı, kalkan, midye, ahtapot, levrek ve çipura gibi balık türleri genellikle fiyatları yüksek olduğundan gelir düzeyi daha yüksek olan kişiler tarafından tüketilmektedir. Balık tüketim alışkanlıkları üzerinde durulursa, bazı kişiler balık yeme alışkanlığını sıklıkla tekrar etse bile bazı insanların balık yeme alışkanlıklarının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Son olarak piyasadaki arz dengesizliklerine değinildiğinde ise, taze tüketimin ağırlıklı olduğu ülkemizde av sezonu dışında balık ve balık ürünlerini bulmanın zorlaştığı gerçeği ile karşılaşılır.⁴⁵

Ülkemizin su ürünleri sektörü ihracatı 2002'den 2003'e %25'lik bir artış meydana gelmiştir. İhracatın kompozisyonuna bakıldığında taze soğutulmuş balıklar ve (toplam su ürünleri ihracatının %48'ini oluşturmakta), yumuşakçalar ile kabuklu hayvanlarla karşılaşmaktadır.

İhracatımızın yapıldığı ülkelere bakıldığında birinci sırada gerek miktar gerekse değer olarak İtalya bulunmaktadır. Miktar olan İtalya'yı Yunanistan, değer olarak da İspanya izlemektedir. İtalya, Yunanistan ve İspanya'ya bakıldığında AB bütününe ihracatımızın içerisinde bu üç ülke %67'lik bir kesimini oluşturmaktadır.

⁴⁴ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.62

⁴⁵ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.243-244

Su ürünleri ihracatımızı AB ağırlıklı üyeler içerirken aynı zamanda Japonya, Güney Kore, Tayvan, Lübnan, Cezayir ve Ürdün, Amerika Kıtasında; ABD ve Kanada ihracatımızda önde gelen pazarları olmuşturmaktadır.⁴⁶

Dış ticareti değerlendirirken sadece ihracat üzerinde durmak yanlış olduğundan dolayı bir başka gerçek yani ithalat üzerinde durulması gerekmektedir. Ve 3 tarafı denizlerle çevrili ülkemizde ithalatta yıllar geçtikçe oranının arttığı gözlemlenmektedir. Miktar olarak ihracatımızın büyük kısmı İspanya'dan gerçekleştirilirken degerce en yüksek ithalat da Norveç'ten yapılmaktadır. İrlanda, İsveç ve Tayvan diğer önemli ithalat yaptığımız ülkelerdir.⁴⁷

İthalat grubuna bakıldığında ise ağırlıklı olarak dondurulmuş balıklardan oluştuğu görülmektedir. Dondurulmuş balıkların toplam ihracat içerisinde yüzdelik oranı %78 civarındadır. Ardından ise yumuşakçalar ve balık filetoları gelmektedir.⁴⁸

4.1.4. Türkiye'de Mevcut Durum ve Sorunlar

4.1.4.1. Balık Stokları ve Avlanma

1996 yılı FAO kayıtlarına göre, dünya balıkçılık potansiyeli 120 milyon ton dolaylarında seyrederken avcılığın hemen tüm kaynaklar için maksimum sınırlara çok yaklaşması ve mevcut olan durumun ekosistemi değiştirebilecek tehlikelere yol açması, dolaylı ve dolaysız ekonomik zararları da gündeme getirmiştir. FAO'ya paralel Türkiye'de de Yedinci Kalkınma Planı çerçevesinde su ürünlerinde azalmanın olduğu vurgulanmıştır. Denizlerdeki stokların azalması ise, bilinçsiz avcılık, kirlenme ve ekolojik değişmeler olarak sıralanmıştır.

Kirlilik açısından inceleme yapıldığında ilk önce araştırılması gereken deniz Karadeniz'dir. Karadeniz diğer denizlerimiz arasında besin açısından en verimli olanıdır. Orta Avrupa'nın çeşitli kirlenici atıklarının başta Tuna nehri yoluyla Karadeniz'e dökülmesi, ve buna karşın Karadeniz'e kıyı ülkelerde yeterince arıtma tesisinin bulunmayışı ve kıyı alanların çeşitli amaçlarla doldurulmaları gibi faktörler

⁴⁶ Civaner, a.g.e, s.13-14

⁴⁷ Civaner, a.g.e, s.15-17

⁴⁸ Civaner, a.g.e, s.15-17

Karadeniz balık stokları ve avcılığını etkileyen olumsuz gelişmelerdir. Ayrıca uzak bölgelerden gemiler vasıtasıyla yeni organizmaların Karadeniz'e taşınması ek problemleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin, "Ctenophora'lardan Mnemiopsis leidyı'nın" çoğalması ve yaygınlaşması besin zincirinde olumsuzluklara neden olmuştur. Bu canlının özellikle hamsi yumurtalarını tükettiği, diğer su ürünlerinin besinlerine ortak olarak büyüme ve gelişmelerine olumsuz bir etkide bulunduğu belirtilmektedir.⁴⁹

Bilinçsiz avcılığı gidermek maksadıyla lisans sınırlandırılması getirilmiş ve su ürünleri avcılığı yapan tekneler plaka uygulamasına gitmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinin çeşitli dönemlerde Türkiye'nin yetiştiricilik ürünleri ihracatına kısıtlamalar getirmesi ithalat-ihracat arasında dengesizliği de beraberinde getirmiş ihracat azalırken ithalatı da arttırmıştır. Yönetimin tesisi ve uygulanması için gerekli temel verilerin elde edilmesindeki güçlükler kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için temel engel olarak belirtilmiş ancak yedinci plan dönemi süresince sorunun giderilmesine yönelik herhangi bir gelişme sağlanamamıştır.

Türkiye'de halen balıkçılık ile ilgili tek otorite Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'dır. Türkiye'de, su ürünleri kaynaklarının bilinçli kullanılması ve üretimi, 4 Nisan 1971'de 1380 sayılı Su Ürünleri Yasası'nın çıkarılması ile boyut kazanmıştır.⁵⁰ Halen Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda su ürünleri avcılığına, kontrolüne, altyapısına ve sanayi ile pazarlamasına yönelik hizmetler "Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü" tarafından yapılmaktadır. Yetiştiricilik boyutuyla ise "Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü" ilgilenmekte olup, su ürünleri araştırmalarını "Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü" yapmaktadır. Türkiye'de koruma ve denetim adına herhangi bir idari mekanizmanın bulunmaması sahil güvenlik komutanlığının bu görevlerde yetkili birim olması sonucunu doğurmuştur.⁵¹

⁴⁹ Hoşsucu ve diğerleri, "Türkiye Balıkçılık Sektörü ve 2000'li yıllarda Beklenen Gelişmeler", **E.Ü. Su Ürünleri Dergisi**, Cilt:18, Sayı:13-14, 2001, s.596

⁵⁰ Seray Bulut, Ahmet Elbek, "Türkiye'de ve AB Ülkelerinde Su Ürünleri Politikaları ve Sektöre Yönelik Koruma Yöntemleri", **E.Ü. Su Ürünleri Dergisi**, Cilt.22, Sayı (1-2), 2005, s.236

⁵¹ İKV, **Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İstanbul, Eylül 2003, s.51

AB ile görüşmeler sürecinde TACs kapsamında stok tahmin çalışmaları ile stoğun dağıtımı ve idaresi bakımından önemli eksiklikler görülmektedir. Ülkemiz su ürünleri stok miktarının araştırılması için çeşitli kişi ve kuruluşlarca ayrı ayrı ve belirli ölçeklerde yapılmaya çalışıldığından, sarf edilen zaman, emek ve ekonomik kaynakların uygulamaya yönelik olumlu sonuçların meydana çıkarılması yeterli seviyede olamamaktadır. Bu çalışmalar için ilave idari, mali ve teknik kaynaklara ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle kamuya ait araştırma kuruluşları yanında üniversiteler, özel sektör ve özellikle balıkçıların da katkıları ile bir komisyon kurularak, araştırılması gereken su ürünleri stoklarının hangi yöntem, süre ve ekonomik kaynak ile gerçekleştireceğinin araştırılması gerekmektedir.⁵² Özel eğitilmiş personellerin denetim için görevlendirilmesi ayrıca eğitilmiş personelin çalışma esaslarını belirleyen yeni bir mevzuatın ve balıkçı gemilerinin izlenmesini sağlayan sistemin inşası gerekmektedir. Şu an itibari ile Türkiye’de böyle bir sistem mevcut olmamakla birlikte denetimi 15 adet kontrol teknesi ile Sahil Güvenlik Komutanlığı’na bağlı 60 adet kontrol botu yapmaktadır. Bu kapasitede denetim ve kontrol ise yeterli düzeyde bulunmamaktadır.⁵³

Balık stoklarını ve ekosistemi etkileyen en önemli neden olan kirlenmenin önüne geçilmesi için çöp başta olmak üzere katı ve sanayi atıklarının sulara boşaltılmaması ve su kaynaklarında biyolojik, kimyasal özellikler sonucu istenilmeyen değişikliklerin meydana gelmesini önlemek gerekmektedir. Özellikle Çevre Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Turizm Bakanlığı gibi kurumlara, yetki ve sorumluluk dağıtımlarının etkin yapılması gerekmektedir.⁵⁴

Karadeniz’deki mevcut kirlenmenin azaltılması ve stokların korunması için ise komşu ülkeler ile birlikte bir görüş birliğine varılarak, mevcut su ürünleri stokları avcılığının belirli limitler içerisine çekilmesinin sağlanması gerekmektedir. Karadeniz’de kirlenmenin önlenmesi için bütün ülkeler ile işbirliği halinde uygulanabilecek ortak kuralların tespiti ve kontrol mekanizmalarının sağlanması yoluna gidilmesi besin açısından önemli bir denizden etkin ve verimli yararlanmayı beraberinde getirecektir.

⁵² Hoşsucu ve diğerleri, **a.g.e.**, s.597

⁵³ IKV, **a.g.e.**, s.52

⁵⁴ Hoşsucu ve diğerleri, **a.g.e.**, s.597

Türkiye’de hedef av olarak seçilen türün ne denli bilimsel tabanlı olduğu tartışılmaya açık bir husustur. Araştırmaların yetersizliği nedeniyle avcılıkla ilgili yasaklama ve sınırlamaların, bilimsel verilerden çok balıkçıların sosyal ve ekonomik beklentilerine uygun olarak düzenlenmiştir. Denizlerimizden etkin ve verimli yararlanma ana hedefi çerçevesinde seçilen hedef av türünün yeniden gözden geçirilmesi gerekmekte ve bunun yanında bölge, zaman ve boy yasaklarının revize edilmesi gerekmektedir. Ayrıca av araç ve gereçlerinin teknolojik gelişmeler beraberinde modernize edilmesi ve hedef türlere göre seçici konuma getirilmesi yapılması ivedilikle başlanması gereken en elzem önlemlerdir.⁵⁵

Balıkçılık yönetim mekanizmasının çok dağınık bulunması ve kurumsal yapının sektörün sorunlarına cevap verecek düzeyde olmaması, Türkiye’de "Hal" uygulamasını başlatmıştır. Hal bulunan şehirlerde ürün, yasal olarak, halk sağlığı açısından hale getirilmek zorundadır. Su ürünlerinin fiyatları da hallerde belirlenmektedir. Devletin belirli bir tavan fiyat uygulaması mevcut bulunmamaktadır. Hal olmayan yerlerde (% 25 civarı) fiyatlar, komisyoncular tarafından saptanmaktadır. Olanakları çok sınırlı olan üreticiler av sezonu dışında avladıkları balıkları teslim edecekleri komisyonculardan borç para almaktadırlar ve ürünü teslim ettikleri zaman da aldıkları paradan borçlarını düşmektedirler. Sistem gereği üreticilerin komisyoncularla pazarlık gücü bulunmamaktadır. Komisyoncuların verdikleri fiyatı kabul etme durumundadırlar. Komisyoncu ise diğer illerdeki toptancılarla görüşerek fiyatı belirlemektedir. Türkiye’deki mevcut durum üreticilerin örgütlü olmamasından kaynaklanmakta ve fiyatın belirlenmesini tamamen komisyoncuların eline bırakmaktadır.⁵⁶ Ayrıca örgütlenme yaygınlaşmadığı için balıkçılar arasında oto-kontrolün sağlanamaması nedeniyle, av miktarında önemli dalgalanmalar görülmektedir.⁵⁷ Üreticilerin kooperatifler ve birlikler olarak yatay ve dikey biçimde organize olmaları pazarlama ağlarını oluşturmaları gerekmektedir.⁵⁸

⁵⁵Seçer, Korkmaz, Yavuzcan, Atar, Pulatsu, **Su Ürünleri Üretimi Avcılık ve Politikalar**, Çevirim içi: <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/038selcuksecer.pdf>, Erişim Tarihi: 13.03.2006

⁵⁶ Bulut, Elbek, **a.g.e**, s.236

⁵⁷ Seçer ve diğerleri, **a.g.e**, s.236

⁵⁸ Bulut, Elbek, **a.g.e**, s.236

4.1.4.2. Avlanma Teknolojisi, Ağlar ve Cihazlar

Av gücü ne denli azaltılırsa azaltsın, ticari önemi olmayan balıkların avlanması engellenmemektedir. Bu balıkları denizde bırakıp standart erginliğe erişmelerinin beklenmesi gerekmektedir. Bu yüzdendir ki su ürünleri avlama teknolojisi, ağlar ve balık bulucu cihazlardaki gelişmeler balık kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı yönünde ele alınmalıdır. Av araçları, ağlar ve balık bulucu cihazların kullanım ve geliştirilmesinde yalnızca ekonomik fayda ve üretim artışı gibi hedefleri dikkate alınmamalı, seçici ve hedef türleri avlamaya yönelik olarak dizayn edilmelidir. Kullanılmakta olan ağlar ve diğer donam elemanlarının standart hale getirilmesine yönelik çalışmalara önem verilmelidir.⁵⁹

Dünya geneline bakıldığında su ürünleri avcılığında ilerlemiş olan ülkelerde, av araç ve gereçleri belirli standartlarda ve belirlenen sınırlar çerçevesinde ilgili birimlerce üretilmektedir. Özellikle avcılık uygulamalarının su ürünleri stoklarına olumsuz etki yapmasını azaltacak ek tedbirler, av araç ve gereçlerinin üretimi aşamasında ele alınmaktadır. Türkiye'ye bakıldığında böyle bir uygulama bulunmamaktadır.

Av araçlarının markalanması; avcılıkta kullanılan av araçlarının sahibinin mülkiyetini kanıtlama ve av aracının tanımlanması amacıyla kullanılan işaretleme diğer bir ifadeyle etiketlendirme işlemidir. Bu işlem ülkemizde TKB Su Ürünleri Avcılığı ve Danışma Kurulu tarafından tavsiye edilen av araçlarının markalanması için yapılan çalışmalar çerçevesinde olmaktadır. Bu çalışmaya hız verilmesi kullanılan av araçlarının standardize edilmesi için koruma ve kontrol işlemlerinin daha etkin bir biçimde yapılmasına olanak verecektir.⁶⁰

Ayrıca avlanma teknolojilerindeki gelişmelerin, yeni av araç ve gereçlerinin tanınması için balıkçıların ve kamu personelinin eğitimi gerekmektedir.

⁵⁹ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e**, s.96

⁶⁰ Hoşsucu ve diğerleri, **a.g.e**, s.598–599

4.1.4.3. Kıyı Ötesi ve Açık Deniz Balıkçılığı

Açık deniz balıkçılığında gelişmiş olan ülkelerin başında Kanada, Küba, Fransa, Almanya, İspanya, İtalya, Japonya, Güney Kore, Hollanda, Norveç, Panama, Peru, Polonya, Portekiz, Romanya, Bulgaristan, Rusya, İngiltere, ABD, Tayland, Tayvan olmak üzere 21 ülke gelmektedir. Son yıllarda Yunanistan açık deniz balıkçılığı yaptığı, Libya ile anlaşmalar yapmakta; buna ilaveten, Moritanya ve Gine sahillerindeki avı ile birlikte 30.000 tona yakın üretim yapmaktadır.⁶¹

1982 yılında UNCLOS'un (United Nations Convention of Law of the Sea) imzalanması ve 200 millik münhasır ekonomik bölgenin kabulünden sonra bir ülke balıkçılık kaynak yönetimini ve işletilmesini de kapsayan her türlü ekonomik kontrol hakkına sahip olmuş ve anlaşma altında birçok kıyı ülkesi, okyanusların geniş alanları üzerinde kontrol hakkı kazanmıştır.⁶²

Türkiye'de planlı dönem süresince diğer ülkelerin sularında balıkçılık yapmaya yönelik her hangi bir girişimde bulunulmamış ve prosedürün yerine getirilmesi konusunda da bir adıma rastlanmamıştır. Bu yüzden Türkiye'nin açık deniz balıkçılığına geçişinin sağlanması için uluslararası düzeyde ilgili kanun ve devletlerle temas haline geçilmesi gerekmektedir.

Açık deniz balıkçılığının Türkiye nüfusunun artmasıyla paralel olarak önem kazanacağı bilinmektedir. Nüfusun artmasına karşın hayvansal protein ihtiyacını almadaki stok miktarlarının yetersiz kalması Türkiye'yi uzak bölgelerdeki denizlere yönelmesine neden olacaktır.

4.2. 2000'li Yıllar için Su Ürünleri Sektöründe Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri

4.2.1. Karşılaşılan ve Karşılaşılması Muhtemel Darboğazlar

Türkiye'de halen kalite kontrol sisteminin kurulmamış olması, yönetimin yetersiz kalması, arz edilen ürünlerin menşei belgelerinin, sağlık sertifikalarının ve

⁶¹ Hoşsucu ve diğerleri, **a.g.e**, s.600

⁶² Kınacıgil ve Akyol, "Uluslararası Balıkçılık Anlaşmaları...", **a.g.e**, s.530

etiket bilgilerinin eksik olması karşılaşılan ve giderilmezse ileride de büyüyecek muhtemel sorunlardır.

4.2.2. Darboğazların Aşılması İçin Yapılması Gerekenler

4.2.2.1. Kalite Kontrol Sisteminin Yerleştirilmesi

Su ürünleri, taşıdığı yüksek proteinlerden dolayı mikroorganizmalar için uygun bir besi yeri oluşturmaktadır. Bu sonuç su ürünlerinin diğer ürünlere nazaran bozulma riskini arttırmakta olup, bozulan ürünlerin tüketilmesi ise çeşitli hastalıklara sebep olmakta, ölümlerin yanı sıra önemli maddi kayıplara yol açmaktadır.⁶³

Şu an için birçok ülke, su ürünleri ticaretini etkileyen Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizleri (Hazard Analysis and Critical Control Points-HACCP) gibi kalite kontrol ve gıda güvenliğine ilişkin sistemleri doğrudan uygulamaya koymuştur. Bunun en belirgin uygulaması, Avrupa Birliği (AB)'nin, 1985 yılında çıkardığı 85/374/EEC direktifi ile üreticileri ürettikleri ürünlerin sağlığından sorumlu tutmasıdır. Daha sonraları AB'de üretilen ve ithal edilecek su ürünlerinin, 1993 yılında, 93/43/EEC direktifi ile de AB'de gıda üreten firmaları ve ithalatı yapılacak gıda ürünlerinde HACCP sisteminin uygulanmasını zorunlu hale getirilmiştir.⁶⁴

AB ilk olarak 1994 yılında su ürünlerine koyduğu kurallara uymadığı ve insan sağlığını riske attığı gerekçesiyle Türkiye'ye ithalat yasağı koymuştur. Bu yasağın kaldırılması için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın verdiği çeşitli garantilerle kaldırılmıştır. Fakat 1998 yılında ülkemizde yapılan denetimlerde su ürünleri işleme tesislerinin hijyenik koşullar altında çalışmadığını öngörerek ithalat yasağı AB tarafından tekrar koyulmuştur. Bunun üzerine ir eylem planı oluşturularak, bakanlık, denetim sistemini yeniden oluşturmuş, her bir işlem için talimatlar hazırlayarak uygulamaya koymuştur. Hem bakanlık, hem sektör temsilcileri yabancı uzmanların katılımıyla eğitime tabi tutulmuşlardır. İşletmelerden HACCP sistemine geçmeleri

⁶³ İsmail Mert, "Küreselleşme ve Su Ürünlerinde Kalite Kontrol", **SUMAE Yunus Araştırma Bülteni, Mart 2002**, Çevirimiçi: <http://www.yunus.sumae.gov.tr/2002/01/03.pdf>

⁶⁴ Mert, a.g.e

istenmiş ve bazı firmaların HACCP planları bakanlıkça onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.⁶⁵

Sürdürülebilir su ürünleri üretim ve kontrol sisteminin yerleştirilmesi öncelikle kendi insanımız için ardından da ihracatımızın daha da artırılması açısından önemlidir. Bunun için avlanan ve işlenen balıkların kontrollerinin özenle yapılması gerekmektedir. Kullanılan balıkçı tekneleri bu bağlamda önemlidir ve şu özelliklerinin bulunması gerekmektedir;⁶⁶

- Balık yıkamak amacıyla su kullanılmaktadır. Bu suyun mekanik filtreden geçirilmesi gerekmektedir.
- Balık ağlarının temas ettikleri tekne bölümleri mutlaka filtre edilmiş deniz suyu ile avlanma önce ve sonrası fırçalanmalıdır.
- Avlanan balıklara uygun kaplar içerisinde soğuk su ile ön soğutulma yapılmalıdır.
- Balık cinsleri göz önünde bulundurularak ayrı ayrı muhafaza süreleri ayarlanmalıdır.
- Uzak mesafe avlanmalarında soğuk depolama imkânları bulunmalıdır.

4.2.2.2. Arz Edilen Ürünlerin Menşei Belgelerinin Düzenlenmesi

Menşei Belgesi düzenlenmesi ihmal edilmemesi gereken önemli bir husustur. Tarım ve ilçe müdürlükleri tarafından hazırlanan ve dört suret olarak tanzim edilen menşei belgesinin düzenlenmesindeki ana hedef, ürünün üretim alanından tüketicinin sofrasına kadar adım adım izlenmesi ve herhangi bir sorunla karşılaşıldığında sorunun kaynağına ulaşmaktır.⁶⁷

⁶⁵ Mert, **a.g.e**

⁶⁶ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e**, s.154-155

⁶⁷ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e**, s. 162

4.2.2.3. Sağlık Sertifikasının Düzenlenmesi

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKGM) tarafından 5 Ekim 1998 tarihinde AB'ye su ürünleri ihracatında uygulanacak işlemler, Su Ürünleri Kalite Kontrol El Kitabı içerisinde AB'nin koymuş olduğu direktifler çerçevesinde belirtilmiş ve belirlenen sağlık sertifikasında bulunan kurallara mutlaka uyulması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun sonucu olarak da 9 Ağustos 2005 Tarihli Resmi Gazete'de Su Ürünleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayınlanmış ve 10/3/1995 tarihli ve 22223 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Su Ürünleri Yönetmeliğinin 22. maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Bu fıkra da sağlık sertifikası şu şekliyle yer almaktadır.⁶⁸

"İthal edilecek su ürünleri için, bulaşıcı hastalıklardan arı olduğuna ve sağlıklı bulunduğuna dair, satıcı ülke resmi kuruluşlarınca düzenlenmiş Sağlık Sertifikası ile Menşei Belgesinin ibraz edilmesi zorunludur."

4.2.2.4. Yükleme ve Mühürleme

İhraç edilecek bir su ürününün yükleme işleminden önce taşıma aracının hijyenik olmasına dikkat edilmelidir. Soğutma sisteminin düzenli ve gerektiği gibi çalışıp çalışmadığının kontrolü ve etiketleme ile paketleme işleminin uygunluğunun kontrolünün ardından, nakliye aracına yüklenen ürün ambalajlarına "Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yetkili Denetçileri tarafından kontrol edilmiştir." damgası vurulması gerekmektedir.⁶⁹ Yükleme ve mühürleme özetlenirse sağlık ve hijyen yönünden ürünün kıstaslara uygun olduğunu vurgulayan ve yapılması gereken bir işlemdir.

⁶⁸ Su Ürünleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, **Resmî Gazete**, 9 Ağustos 2005

⁶⁹ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, **a.g.e.**, s.193–194

4.2.2.5. Gümrük Çıkış Kapıları

İhracatın tesisin bulunduğu ilden yapılması esas olup eğer söz konusu ilde gümrük kapısı yok ise araca uygun olan gümrük kapılarından birisi Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca kullanılabilir.⁷⁰

4.2.3. Türk Balıkçılığının Avrupa Birliği Balıkçılığına Uyum Çalışmaları

Avrupa Birliği'ne katılım için müzakere süreci, karmaşık bir yapıdır. Bu sürecin işleyişinin dinamiklerinin iyi bilinmesi Türkiye açısından müzakerelerin başarısı için önemlidir. Bu husus çerçevesinde Türkiye'nin gerek balıkçılık gerekse diğer alanlarında öncelikle karşılıklılık ilkesine dayanarak müzakereye gitmesi gerekmektedir. Ayrıca uyum çalışmalarından ziyade ilk önce ulusal balıkçılığını düzeltme adı altında hedeflerinin çizilmesi gerekmektedir.

Üyelik sürecinde, önemli yol haritaları sayılan KOB, aday ülkelerin üyelik yönünde gerçekleştirmeleri gereken tüm çalışmaları, önceliklerine göre bir takvim çerçevesinde belirlemektedir. Kısa ve orta vadeli önceliklerden oluşan KOB adayların kaydettikleri ilerlemelere göre, gerektiği durumlarda Komisyon tarafından yenilenmektedir. KOB aday ülkelerin üyeliğine kadar geçerliliğini korumakta, ancak bu süre içinde yerine getirilen önceliklere göre değiştirilebilmektedir. Her aday ülkenin kendisi için hazırlanan KOB'da belirtilen öncelikli konuların yerine getirilmesi ve bu çerçevede AB müktesebatına uyum sağlanması amacıyla ayrıntılı bir ulusal program hazırlaması gerekmektedir. Bu çerçevede, Aday ülkelerin çoğu Ulusal Programları'nı aynı KOB'a göre düzenlemektedirler.

Türkiye'nin AB balıkçılık mevzuatına uyum konusundaki yükümlülükleri ile ilgili ilk olarak 2000 yılında açıklanan daha sonra ise gözden geçirilerek tekrardan

⁷⁰ Çelikkale, Düzgüneş, Okumuş, a.g.e, s.194

Nisan 2003'te açıklanan KOB ile ortaya koyulmuştur. Gözden geçirilmiş KOB'da Türkiye'nin yükümlülükleri şu şekilde sıralanmaktadır;⁷¹

- Balıkçılık idare, denetim, pazarlama ve yapısal uyum mevzuatının müktesebatla uyumlaştırılması,
- Balıkçılık idaresinin yeniden organize edilmesi ve idari kapasitesinin güçlendirilmesi,
- Balıkçılık alanında yönetim, denetim, pazarlaması ve yapısal uyum ile ilgili uygulamaların müktesebata uyumlu hale getirilmesi
- Müktesebata uyumlu bir bilgisayar destekli balıkçılık, tekne kayıt ve istatistiki bilgi sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması.

Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Gözden Geçirilmiş Ulusal Programı'nda balıkçılığa ilişkin şu hususlar belirtilmiştir;⁷²

“Türkiye'nin AB Ortak Balıkçılık Politikası'na uyumunda, başta Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG) ve Çok yıllık Yönlendirme Programı (MAGP) olmak üzere temel yönetim mekanizmalarına yönelik idari bir yapı ve mevzuatın bulunmaması temel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, 2003 yılı KOB'da da bir gereksinim olarak vurgulandığı üzere, kısa vadede balıkçılık yönetimi, kontrol, pazarlama ve yapısal uyuma ilişkin Türk mevzuatının, AB mevzuatına uyumlaştırılması öncelik olarak ele alınmıştır. Orta vadede ise balıkçılık yönetiminin kurumsal kapasitesinin yeniden organize edilmesi ve güçlendirilmesi; balıkçılık yönetimi, kontrol, pazarlama ve yapısal uyum çalışmalarının AB mevzuatına uyumlaştırılması; AB mevzuatı ile uyumlu bir bilgisayarlı balıkçı tekne kayıt sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması hedeflenmiştir.

⁷¹ Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi (14 Nisan 2003 Tarihinde AB Konseyi Tarafından Kabul Edilen Nihai Metin)**, Ankara, Nisan 2003

⁷² DPT, **AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Taslak)**, Çevirimiçi <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/up.doc> (Erişim Tarihi 15.03.2006)

Bu önceliğin gerçekleştirilmesi amacıyla, 2003 yılı Mali İşbirliği Programlaması'na "Su Ürünleri Sektörü-AB Müktesebatına Yasal ve Kurumsal Uyum Projesi" sunulmuştur. Toplam maliyeti 6,6 milyon Euro olan projenin 434 bin Euro tutarındaki kısmı Türkiye tarafından finanse edilecektir. Bu proje kapsamında, yasal ve yapısal politikalar, koruma, kontrol ve kaynak yönetimi, pazar organizasyonu ve su ürünleri bilgi sistemi konularında gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Bu projenin islerlik kazanması açısından, Tarım ve Köyisleri Bakanlığı bünyesinde Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nün veya benzeri müstakil bir yapının kurulması ve proje kapsamındaki mevzuatın, bir takvim çerçevesinde uyumlaştırılması gerekmektedir."

AB Komisyonu tarafından açıklanan ilerleme raporları Avrupa Birliği'ne aday bir ülkenin katılım sürecinde ya da üyeliğe giden süreçte kat ettiği ilerlemeleri konu alan yıllık bir rapordur. Her aday ülke için yılda bir kez hazırlanır. Bu raporlar adaylık sürecine özgü olup, ilgili ülke aday ülke statüsünü kazandıktan sonra yayınlanmaya başlayıp müzakereler boyunca da devam eden ilerleme raporları her aday ülke için 1998 yılından itibaren hazırlanmaya başlanmıştır. Bu raporlarda, 1993 yılında Kopenhag'da toplanan Avrupa Konseyi Zirve'sinde AB'ye aday olan ülkeler için belirlenen kriterler ışığında değerlendirmeler yer almaktadır.⁷³

Komisyon tarafından 6 Ekim 2004 yılında hazırlanan ilerleme raporunda balıkçılığın mevcut durumu aşağıdaki gibi açıklanmıştır.⁷⁴

- Son ilerleme raporundan bu yana Türkiye, balıkçılık alanında, yasalarının AB müktesebatı ile uyumlaştırılmasına ilişkin herhangi önemli bir ilerleme kaydetmemiştir.
- Pazar politikası alanında, balıkların toptan ve perakende satış kurallarının uygulanmasına yönelik düzenleme, 14 Temmuz 2004 tarihinde resmi gazetede yayımlanıp yürürlüğe girmiştir. Düzenleme, daha yüksek temizlik, stoklama, ulaştırma ve pazarlama standartları getirmektedir.

⁷³ Çevirimiçi Kaynak: <http://www.harb-is.org.tr/media%5Caralik06abmaratonu.doc> Erişim Tarihi: 12.02.2005

⁷⁴ İKV, a.g.e, s.27-28

- Uluslararası balıkçılık anlaşmalarına ilişkin Türkiye Eylül 2003'te Atlantik Ton Balığı'nın Korunmasına ilişkin Uluslararası Komisyon'un tam üyesi olmuştur.
- Bazı küçük balıkçı birlikleri birleşerek Merkez Birliğini oluşturmuşlardır. Üretici birlikleri pazar fiyat istikrarının korunması ve ortak pazarlama standartlarının hayata geçirilmesinde önemli rol oynamaktadır.
- Balıkçılık sektöründen sorumlu idare kapasitesi Tarım Bakanlığı'nın farklı ve diğer devlet kurumları gibi dağınık bir yapı arz etmektedir.
- Türkiye, kaynak idaresi ve gerekli denetim ve kontrol mekanizmalarının geliştirilmesine yönelik çabalarını artırmalıdır. Balıkçılık ve balık yetiştiriciliğine ilişkin lisans ve kayıt işlemleri geliştirilmelidir. Mevcut balıkçılık teknesi kayıt sistemi, veri toplama ve istatistik sistemleri gözden geçirilmeli ve AB standartlarını karşılayacak şekilde güçlendirilmelidir. Avlanma ve karata taşımaya ilişkin kontrol önlemleri yeterli değildir. Balıkçılık ofislerinin balıkçı limanlarında olmaması idari zorluklar yaratmaktadır. Bu alanda bilimsel araştırma, stok değerlendirilmesi ve avlanacak türlere ilişkin hedef belirlenmesinde eksiklikler yaşanmaktadır. Ürün arzı, fiyatlar piyasaya ürün giriş çıkışlarının kontrolünde devletin rolü gereken düzeyde değildir.
- Mevcut kuralların uygulanması ve müktesebata uyum sınırlı düzeydedir.

Şu an itibariyle genel koordinasyonu Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından gerçekleştirilen Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi, faaliyetleri aşağıda sayılan yedi çalışma grubu tarafından yürütülmektedir. Bu komiteler aşağıda sıralanmıştır;⁷⁵

- Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum
- Veterinerlik
- Kontrol

⁷⁵ABGS, İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi, Çevirimiçi: <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=8589&VisitID={CD990B5F-58FA-43A4-AC5F-DF966C52CD81}&Timer=60775,16> Erişim Tarihi (13.01.2006)

- Bitki Sağlığı
- Kırsal Kalkınma ve Ormancılık
- Ortak Piyasa Düzenleri
- Balıkçılık

SONUÇ

Yüzyıllar boyu insanoğlu tarafından doğada bulunan kaynakların tükenmez olduğu inancı ve bilinçsiz biçimde kullanılışı, kaynakların tükenmesine, verimliliklerini kaybetmelerine ya da kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmalarına yol açmıştır.

Yüksek doğa değerine sahip su ürünleri; gerek insanların yaşamlarını sürdürdürebilmelerinde ihtiyaç duydukları hayvansal proteini karşılamasıyla, gerekse diğer sektörlere yoğun hammadde sağlamasıyla önemli bir sektör olmaktadır.

Özellikle beslenme programlarına önem veren ülkelerin; su ürünlerine taleplerini arttırmalarıyla, sektör önemini her geçen gün daha da arttırmaktadır.

Denizlerde mülkiyet haklarının düzgün işlemeyişi, kurumsal bir çerçeveye oturtturulmamış oluşu, aşırı avcılık, faydaların maksimize edilmesi uğruna balık stoklarının dengesiz kullanılışı hem ulusal hem de uluslararası alanda birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Ortak bir denizsel alan kaynağı olan balıklar, sabit bir üretim alanında beklemeyip uzun mesafelerde dolaşmakta ve bir ülke karasularından diğer ülkenin karasularına doğru göç etmektedir. Bu yüzden bir ülkenin üretimi göç yolu üzerindeki diğer ülkenin üretimini ve dolayısıyla kârını da etkilemektedir. Bu durum denizsel alandaki üretimin, iktisat literatüründe tipik bir Oligopol piyasası olduğunu ortaya koymaktadır.

Stoklardan sürdürülebilir faydanın sağlanabilmesi için koruyucu, rasyonelleştirici, ve sosyal önlemlerin alınarak ülkelerce işbirliğine gidilmesi gerektiği geçen yıllar ve stok miktarındaki azalmalarla anlaşılmıştır.

Denizlerde avlanmanın herkese açık oluşu, göç eden balıklar üzerinde mülkiyet hakkının olmaması, ülkeler için işbirlikçi hareketten edinilecek fayda ile işbirliksiz hareketten edinilecek fayda arasında karar verme çelişkisi yaratmaktadır.

Cournot-Nash Dengesi, iki oyuncu arasında işbirlikçi hamleler ile işbirliksiz hamlelerin beraber oynandığı, iki işbirliksiz hamlenin oyuncular tarafından aynı anda oynandığı ve iki işbirlikçi hamlenin aynı anda oynandığı oyunları sergilemektedir. İşbirlikçi ve işbirliksiz hamlelerin beraber oynandığı bir durumda, işbirliğinden

kaçınan oyuncunun insan psikolojisi sonucu pozitif fayda yaratma amacıyla olduğu görülmektedir. Kısa dönemde pozitif fayda elde eden oyuncunun uzun dönemdeki konumunu inceleyen Garret Hardin “Orta Mallarının Trajedisi” adlı makalesinde her oyuncunun aynı inanca dayalı adımlar attığı takdirde, bilinçsiz bir kullanım doğacağından herkes iflasa gidecek ve bir trajedi yaşanacağını açıklamaktadır. Çünkü büyümenin durduğu bu üst limit yani çevrenin taşıma kapasitesi aşılmış olur.

Balıkçılıkta da her avcı mümkün olduğu kadar fazla sayıda balığı avlama arzusu içerisinde olacaktır. Bu da uzun dönemde stokların erimesine ve sürdürülebilir gelişmenin önüne engel koyacaktır.

Avrupa Birliği’nin uygulamakta olduğu Ortak Balıkçılık Politikası’nın ana amacı stoklardan sürdürülebilir faydalanmayı sağlamak ve sorumlu bir balıkçılığı yerleştirmektir. Ekosistemdeki dengesizlikleri en aza indirmeye hedefiyle Ortak Balıkçılık Politikası’nda alınan önlemler şunlardır; stokların korunması, bilinçli avcılık, filo politikaları, avlanma faaliyetlerinin azaltılması, seçici avcılık ve teknik önlemler.

Avrupa Birliği, stokların her geçen gün azaldığını görerek özeleştiride bulunmuş ve yapısal fonlarını, gemi yapımlarına değil modernizasyonuna ve sektörden ayrılan kişilerin başka iş bulmalarında veya emekli olmalarında kullanıma yöneltmiştir.

Tüketicinin korunması için, bariz bir müdahale ile, tavan fiyat ve desteklemelerde bulunan Avrupa Birliği tam rekabet piyasasında bozulmalara da yol açmaktadır. Aynı zamanda çoğu üyesinin trol ile avlanarak, ekosistemi bozucu ve deniz dibindeki yaşamı yok edici davranması, Avrupa Birliği’ni çevre örgütleri ile karşı karşıya getirmektedir.

Hijyenik ortamın tahsisi ve denetlenmesine önem veren Avrupa Birliği, ürünleri ithal ettiği ülkelerden de aynı hassasiyeti istemekte ve belirli standartların altında bulunduğu ürünlerin ithalatını durdurmaktadır.

Nüfus artışlarına paralel balık, et, süt ve diğer hayvansal tüketiminin de artışı, doğal stoklardaki azalma ve diğer faktör olan yakıt fiyatlarındaki artış dünya su ürünleri artışını düşürmektedir. Bu yüzden yetiştiricilik Avrupa Birliği’nde her geçen gün önemini arttırmış ve gerek denizlerde gerek iç sularda gerekse suni göletlerde üretim faaliyetleri talebe oranla artmıştır.

Ortaklık prensibiyle ayakta duran Avrupa Birliği'nde, Ortak Balıkçılık Politikası içerisinde olabilmek için üretici olsun, ticaretçi veya işletmeci olsun, ayırım gözetmeksizin herkesin aynı özveride bulunması gerekmektedir. Kurallara uyulmaması sonucu ise çeşitli yaptırımlar devreye girmektedir. Bunlar; cezalar, av araçlarının yasaklanması, teknelerin bağlanması, lisansın askıya alınması hatta iptalleri olmaktadır.

8333 km'lik kıyı şeridi ve buna ilaveten zengin iç su kaynakları ile oldukça geniş su ürünleri üretim alanları bulunan Türkiye'de, balıkçılık sektörü üretim ve istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Balıkçılık filosundaki sayı ve kapasitenin artışı karşısında, kıyı yapılarındaki eksikliklerin üretimi etkilediği ülkemizde, denizlerin de günden güne kirlenerek ekolojik dengenin bozulması ve bunlara ek olarak bilinçsiz avcılık, su ürünleri sektörünün ne denli büyük tehlikelerle karşı karşıya kaldığını açıkça göstermektedir.

Dünya genelinde su ürünleri yetiştiriciliğinin gıda üretimi içerisindeki önemini arttırmasına paralel olarak Türkiye'de de 1993-2002 yılları incelendiğinde ürün grubu üretiminin hızlı bir gelişmeye sahne olduğu görülmektedir. Yetiştiriciliğe konu olan balık türlerinin doğru ve bilinçli bir şekilde üretilmesi, ihracata dayalı büyüme ve pazar bulmada yarar sağlayarak rekabet gücünü ülkemiz lehine çevirecektir.

Avcılıkta toplam kabul edilebilir miktarların uygulanması için yapılan stok çalışmaları yetersiz kalmakta buna karşın belirli av yasağı mevsimleri uygulanmaktadır. Avcılıkla ilgili yasaklama ve sınırlamaların bilimsel verilere dayanmaması buna karşın daha çok sosyal ve ekonomik balıkçılık beklentilerine dayanması denizlerimizden sürdürülebilir bir fayda sağlanması için engel teşkil etmektedir.

Yönetim mekanizmalarının çok dağınık bulunması, beraberinde hal uygulamasını başlatmış, bu da fiyatların hallerde belirlenmesini ortaya çıkarmıştır. Devletin böyle bir durumda belirli bir tavan fiyat uygulayamaması sistemin komisyoncuların eline geçmesine sebebiyet vermiştir. Komisyoncular hal olmayan yerlerde fiyatları saptamakta ve üreticiler de komisyonculardan borç para almaktadırlar. Üreticilerin, komisyoncularla pazarlık gücünün olmadığı bu sistem

içerisinde, kooperatifler ve birliklerin organize olmamaları durumu komisyoncular lehine çevirmektedir.

Türkiye’de uzun yıllar balıkçılık sektörü, ulusal bir balıkçılık politikası ve planlamasından yoksun kalmıştır. Avrupa Birliği ile müzakereler sürecinde sektörün ele alınması geç kalınmış müdahaleler bütünüdür. Ulusal bir balıkçılık politikasının gelişmemiş oluşu ve balıkçılığın oturmamış bir sektör olması da bir çok darboğazı beraberinde getirmiştir. Bu yüzden Avrupa Birliği’ne üyelik adına değil öncelikle ülkenin, ulusal bir politika çıkarması adına sektöre önem vermesi gerekirdi.

İnsan için ihtiva ettiği proteinler, endüstriye hammadde sağlaması ayrıca ticarete önemli bir sektör olmasından dolayı su ürünleri sektörü dünyada önemini her geçen gün arttırmakta ve stoklardan en iyi faydalanmanın sağlanması için çalışmaları da beraberinde getirmektedir. Türkiye’de öneminin geç de olsa anlaşılması üretime ve istihdama pozitif bir katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- A.G. Elbek, A.GÇıkın, A. “Türkiye ve AB Ülkelerinde Su Ürünleri Avcılık Sektörü”, **Türkiye Birinci Tarım Kongresi Yayını**, 8-9 Eylül 1994
- AB Türkiye Delegasyonu **Avrupa Birliği’nin Ortak Balıkçılık Politikası**, Çevirim içi Kaynak.
- Acara,A Su Ürünleri Ekonomisi, **Üretim, Miktar ve Fiyat Değişimleri**, DPT Yayınları, 1992
- Akgül, Hikmet “AB’ye İstiklal Marşı ile Girmek”,**Türkiye Klinikleri Dergisi**,Sayı.99, s.22. 11.11.2002
- Barry A. Cipra “Game Theory, Population Dynamics, and the Fish that Got Away”, **SIAM News**, Volume 32, Number 4, s.1-3
- Black Sea Enviromental Priorities **National Report of Turkey**, United Nations Studies Publications, New York, s.177-178
- Bulut, Seray, Elbek, Ahmet “Türkiye’de ve AB Ülkelerinde Su Ürünleri Politikaları ve Sektöre Yönelik Koruma Yöntemleri”, **E.Ü Su Ürünleri Dergisi**, Cilt.22, Sayı (1-2), s.236, 2005
- Ceyhan, Ayşe **Avrupa Topluluğu Terimler Sözlüğü**, Afa Yayınları, İstanbul, 1991, s.23

- Civaner, E.Çiğdem **Su Ürünleri Dış Pazar Araştırması**, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Aralık 2004, s. 19
- Council Regulation Council Regulation (EC)No 2791/1999 of December 1999 laying down the detailed rules and arrangements regarding Community Structural Assistance in the Fisheries Sector”, **Official Journal Of the European Commities**, 30.12.1999, No.337, s.10–28
- Çayhan, Esra, Güney, Nuşin **Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, Afa Yayınları İstanbul, 1996, s.96
- Çelikkale S., Düzgüneş E., Okumuş **Türkiye Su Ürünleri Sektörü ve Avrupa Birliği ile Entegrasyonu**,İstanbul, İTO Yayınları.1999, s.81
- Çelikkale, Salih, **Türkiye Su Ürünleri Sektörü Potansiyeli, Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri**, İTO Yayınları, Şubat 1999, s.91-92
- David J. Doulman, “Community-based Fishery Management. Towards the Restoration of Traditional Practices in the South Pacific” **FAO Fisheries Report**, No. 474, Sayı.1, Haziran 8–12, 1992
- Deniz Ticaret Odası **2003 Sektör Raporu**, 2005
- Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi (14 Nisan 2003 Tarihinde AB Konseyi Tarafından Kabul Edilen Nihai Metin)**, Ankara, Nisan 2003

- Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, DTM AB Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1996, s.246
- DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2004**, s.183
- Doğan Kadir, “Su Ürünler Sektörü Türk Ekonomisinin Neresinde”, **Su Ürünleri Mühendisleri Dergisi**, Aralık 1997, s. 17
- Doğan, Kadir “Su Ürünleri Sektörü Türk Ekonomisinin Neresinde”, **Su Ürünleri Mühendisleri Derneği Yayın Organı**, Ekim-Aralık 1997, Sayı 1, s.15
- DPT, **Su Ürünleri ve Su Ürünleri Sanayi**, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, DPT Yayınları, Ankara 1989, s.4
- Erdoğmuş, Nihat “Kişilerde İç Çatışma Nedeni Olarak Rekabet-İşbirliği İkilemi, **Bilgi. Sosyal Bilimler Dergisi**, No.1, 1999, s.48
- Erlap, Atilla “Değişen Savaş Sonrası Uluslar arası Sistemde Türkiye ve Avrupa Topluluğu”, **Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri**, Ed. Balkır ve Williams, Sarmal Yay., İstanbul, 1996, s.53-54
- Eurostat **EU 25 Fishery Production Fell by 17% between 1995 and 2002**, Eurostat News Release, Ocak 2005

- Fişne, Mustafa “Avrupa Birliği’nin Doğuşu ve Gelişimi”, **Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye**, Ed. Dr. Muhsin Kar, Dr. Harun Arıkan, 1.bs, İstanbul, Beta Basım, Ekim 2003,s.55
- Fujita, Foran, Zevus, “Innovative Approaches for Fostering Conservation in Marine Fisheries”, **Ecological Applications**, Vol.8, Şubat 1998, s. 139
- Grønbaek, Lone “Fishery Economics and Game Theory”, **Department of Enviromental and Business Economics IME Working Paper 14/00**, University of Southern Denmark, 2000
- Güllü, Kenan “Türkiye’de Balıkçılığın Mevcut Durumu ve AB Sürecinde Çözüm Önerileri”, **Türk Tarım Dergisi**, Sayı. 149, Ocak-Şubat 2003, s. 51
- Hardin, Garret “Tragedy of the Commons”, **Science**, Sayı.162, 1968, 1245-1246
- Hardin, Russel “Review Article. Constitutional Political Economy-Agreement on Rules”, **British Journal of Political Science**, Vol. 18, No. 4, 1988
- Hoşsucu ve diğerleri “Türkiye Balıkçılık Sektörü ve 2000’li Yıllarda Beklenen Gelişmeler”, **E.Ü Su Ürünleri Dergisi**, Cilt 18, Sayı 3-4, s.593
- İGEME **Su Ürünleri Dış Pazar Araştırması**, Haz. Çiğdem Civaner, Aralık 2004, s. 11

- İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, İKV Yayınları, İstanbul, 2003 s.11
- İKV **Avrupa Birliği'nin Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, İstanbul, Eylül 2003, s.6–7
- İKV, **Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, İstanbul, Eylül 2003, s.51
- Jensen, Carsten Lyng **“A Critical Review of the Common Fisheries Policy”**, **University of Southern Denmark Department of Enviromental and Business Economics Working Papers**, Kasım 1999, s.8
- Jopp M. **“The Stragetic Implications of European Integration”**. **The International Institute for Studies**, s–6., Londra 1994
- Kabaalioğlu, Haluk **“Turkey and the European Union-Converging or Drifting Apart?”** **Marmara Journal of European Studies**, Sayı.7, İstanbul, 1999, s.142
- Karluk, Rıdvan **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İ.M.K.B Yayınları, s.65–66, İstanbul 1996
- Kaymakçı, Özgün Burak **Oyun Teorisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, İstanbul, 2003

- Kazancı,Oğuzkurt,Dügel, **Beyşehir Gölü'nün Limnolojisi**, Çevre Kalitesi, Biyolojik Çeşitliliği ve Korunması, Türkiye İç Suları Araştırmaları Dizisi. VII, Ed.Nilgün Kazancı, Ankara 2003, s.7
- Kınacıgil, Akyol, "Uluslararası Deniz Anlaşmaları ve Balıkçılığa Etkileri", **E.Ü Su Ürünleri Dergisi**, Cilt.19, Sayı.3-4, 2002, s.529
- Kışlalıoğlu, Mine; Berkes, Fikret **Çevre ve Ekoloji**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, 1993, Ankara, s.37
- King, Michael **Fisheries Biology, Assessment and Management**, Fishing News Books, Londra s.341, 1995
- Leal,Donald R. "Community Run Fisheries. Avoiding the 'Tragedy of the Commons'", **PERC Policy Series**, Sayı.7, 1996, s.2
- Manisalı Erol **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Sessiz Darbe**, Derin Yayınları, Yedinci Baskı, İstanbul, s.75
- Manisalı, Erol **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Çağdaş Yay, İstanbul, 1998, s. 44
- Matlaş, Özerdem "Su Ürünleri Yetiştiricilik Sektöründe İhracat Potansiyeli", **Türk Tarım Dergisi**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 2003, Sayı. 153, s. 32

- Mc Vay, S. **Scientific American**, Sayı. 8, 1966, s.13.
- Mercül, Abdülkadir “Ekonomik Parasal Birlik Sürecinde Gelişmeler Ve Türkiye”, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, Ed. 1.Basım,İstanbul, Elif Kitabevi, Kasım 2002, s.218
- Mires, Dan “Aquaculture and the Aquatic Environment. Mutual Impact and Preventive Management”, **The Israeli Journal of Aquaculture-Bamidgh**, Sayı.47, s. 163–172, 1995
- Orsay, Bülent; Duman, Erdal “Kemaliye, Peri ve Göktepe Bölgelerinde Kullanılan Balıkçılık Av Gücü ve Çeşitli Özelliklerin İncelenmesi”, **F.Ü. Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, Sayı.17, s.128, 2005
- Ostrom, Elinor “A Behavioral Approach to the Rational Choise Theory of Action. Presidential Adres, American Political Science Association”, **The American Political Science Review**, Sayı.92, No.1, Mart 1998, s.13
- Önalın, Kürşat “Ülkemizde Su Ürünleri ve Sorunları”, **Türk Tarım Dergisi**, Sayı. 153, Eylül-Ekim 2003, s.24
- Özdil, Tuncer **Ekonomik Problemlerin Çözümünde Oyun Kuramının Yeri. Finansal Piyasalarda Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir, 1998

- Özen, Aysun “Oyundan Azı, Teoriden Fazlası”, **Pivolka Dergisi**, Başkent Üniversitesi Ankara, 2004, Sayı. 3 s. 13-14
- Özer, Osman Orkan “Oyun Teorisi ve Tarımda Uygulanması”, **Yayınlanmamış Doktora Semineri Notları**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara 2004, s.11
- R. Q., Grafton, Squires D, Kirkley J. “Private Property Rights and Crisis in World Fisheries Turning the Tide”, **Contemporary Economic Policy**, s. 90-99.
- Ragnar Arnason, “Ecological Fisheries Management Using Individual Transferable Share Quotas”, **Ecological Applications**, Sayı.8, No.1, 1998, s. 151
- Resmî Gazete**, Su Ürünleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik **Resmî Gazete**, 9 Ağustos 2005
- Robbins, S.P **Örgütsel Davranışın Temelleri**, Etam A.Ş., Eskişehir, 1994, s.230
- Savaş, Vural İstanbul, Siyasal Kitabevi,1999, s.242
- Staun, Ditte; Dahlsson, Henrik “Implications of EU Enlargement”, **Team Working Paper**, Sayı.7, 2002, s.5
- Svein Jentoft, “Fisheries Co-management. Delegating Government Responsibility to Fishermen’s Organization”, **Marine Policy**, Sayı.3, 1989, s.138

- Şahin, Temel “Türkiye’de Su Ürünleri Üretiminin Arttırılması ve İmkânları”, **Türk Tarım Dergisi**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 2003, Sayı. 153, s. 21
- The European Commision **A Guide for European Citizens, Office for Official Publications of the Euroepan Communities**, Luxemburg, 2001
- Tolga Emiroğlu, Dilek “Avrupa Birliği Ülkelerinin Su Ürünleri Potansiyeli ve Türkiye Yönünden Değerlendirilmesi”, **Türk Tarım Dergisi**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 2003, Sayı. 153, s.39
- Toluner, S **International Law Lessons**, Beta Basım,Yay No.183 İstanbul, 1996, s.458
- Tunç, Havva “Avrupa Topluluğu Tarım Sektöründe Fiyat Desteğinin İşleyişi ve Etkileri” **İKV Dergisi**, Sayı:109-110, Kasım- Aralık 1992, s.32-34
- Tunç, Havva **Mikro İktisat**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 149
- Tunç, Havva **Uluslararası Ticaret, Para ve Finans**, Alfa Basım, İstanbul, Kasım 2004, s.169–170
- Uysal, Ceren “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı.1, 2001, s. 148

- Ventell, E.S. **Oyunlar Teorisine Giriş**, Türk Matematik Derneği Yayınları, Sayı. 27, İstanbul, 1965, s.4
- Yavuzcan, Bekcan, Atar “Avrupa Birliği Ülkelerinin Su Ürünleri Potansiyeli ve Türkiye’nin Rekabet Şansı”, **Türk Tarım Dergisi**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Yayınları, Eylül-Ekim 2003, Sayı. 153, s.36
- Yedigün, Cüneyt “Milli Egemenlik ve Supranasyonalizm İkilemi”, **Tüm Yönleriyle Türkiye AB İlişkileri**, Elif Kitabevi, Kasım 2002, s.375

ÇEVİRİMİÇİ

- 4th Annual PESCA Thematic **Socio Economic Diversification of Fish Dependent Areas**, 26-27 Ocak 2001, İskoçya, Çevirim içi Kaynak. http://ec.europa.eu/comm/fisheries/news_corner/autres/intro_en.pdf (Erişim tarihi. 12.02.2005)
- ABGS **İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi**, Çevirimiçi. <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=8589&VisitID={CD990B5F-58FA-43A4-AC5F-DF966C52CD81}&Timer=60775,16> Erişim Tarihi (13.01.2006)
- Ankara Üniversitesi, **Yetiştiricilik ve Çevre ile İlgili Proje**, Çevirim içi. http://papyrus.ankara.edu.tr/arastirma/2002/a2002_13/proje.pdf, Erişim Tarihi. 12.01.2006

- Aydın, Fikri “Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Politikalar”, Çevirimiçi kaynak.<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/039fikriaydin.pdf> (Erişim tarihi. 12.03.2005)
- Başkan, Birol “Mahkûmlar İkilemi Oyunu ve Oyun Teorisi. Temel Kavram ve Çözümlerin Tanımı” (Çevirim içi) <http://juliamandelbrot.bravepages.com/mahkumikilemi>, Erişim tarihi. 20.09.2005
- Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi, **Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi**, Çevirimiçi.http://www.ydicagri.com/Sayilar/060/60pan_o.html
- Cassen,Bernard “AB Genişleme Projesi. Daha Az Avrupalı”, Çev. Tülay Claude Güvenç, (Çevirimiçi) <http://www.kozmopolit.com/nisan03/Diziler/bcassentr.html>, (Erişim Tarihi: 01.12.2004)
- Çevirimiçi kaynak, Campaigning for Farm and Fishing Communities and Rural Ireland, Sinn Fein Discussion Document, 2004, <http://sinnfein.ie/pdf/RuralManifesto.pdf>, (Erişim Tarihi. 13.03.2006)
- Çevirimiçi kaynak, **Common Fisheries Policy**, Çevirimiçi.http://en.wikipedia.org/wiki/Common_Fisheries_Policy (Erişim Tarihi.14.12.2005)
- Çevirimiçi kaynak, **Common Fisheries Policy**, Çevirimiçi.http://www.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/cfp_en.htm, Erişim Tarihi. 13.12.2005

- Çevirimiçi kaynak. <http://www.europa.eu.int/abc/treaties-en.htm> (Erişim Tarihi. 10.05.2003)
- Çevirimiçi kaynak <http://www.turkab.net>, (Erişim tarihi 12.05.2003)
- Çevirimiçi kaynak http://www.alinesin.org/popular_math/O_0_sonlu_oyunlar.doc
- Çevirimiçi kaynak <http://www.deltur.cec.u.int/ABCcommunity.rtf>, (Erişim Tarihi.14.04.2003)
- Çevirimiçi kaynak <http://www.harbis.org.tr/media%5Caralik06abmaratonu.doc> (Erişim Tarihi.12.02.2005)
- Çevirimiçi kaynak <http://www.deltur.cec.eu.int/ABCcommunity.rtf> (Erişim Tarihi. 25.02.2005)
- Çevirimiçi kaynak. <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf> (Erişim Tarihi.11.02.2204)
- Çevirimiçi kaynak. http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/phare_en.htm (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Çevirimiçi kaynak. <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=10&rnId=3&hnd=1&docId=313&ord=2&fop=0>Erişim Tarihi.12.09.2005
- Çevirimiçi kaynak. “Ulusların Bütünleşmesine Fonksiyonel Yaklaşım” <http://www.turkab.net> (Erişim tarihi: 20.02.2005)

- DPT, **AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Taslak),** Çevirimiçi. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/up.doc> (Erişim Tarihi 15.03.2006)
- DPT, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçe”, Çevirimiçi <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc> (Erişim Tarihi. 11.07.2005)
- Elizabeth, Bennett “Institutions, Economics, and Conflicts. Fisheries Management Under Pressure.” **Çevirimiçi.** <http://dlc.dlib.indiana.edu/archive/00000215/> (Erişim Tarihi. 22.07.2005)
- European Commission, **European Commission, Directorate General Fisheries** Çevirimiçi. http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/phare_en.htm (Erişim Tarihi: 12.02.2006)
- European Parliament, **Fisheries Structural Policy,** Çevirimiçi: http://www.europarl.eu.int/factsheets/4_2_3_en.htm Erişim Tarihi.13.09.2005
- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States’ Proqraming Documents For Structural Assistance 2004-2006 Estonia,**Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_estonia_en.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States’ Proqraming Documents For Structural Assistance 2004-2006 Cyprus,** Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_cyprus_en.pdf, (Erişim Tarihi.12.02.2006)

- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Latvia,**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_latvia_en.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Hungary,**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_hungary_en.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_lithuania_en.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_malta_en.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_poland_en.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2006)

- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_slovenia_en.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 Lithuania**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_slovakia_en.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Eurostat and Member States Documents **Eurostat and Member States' Programing Documents For Structural Assistance 2004-2006 CzechRepublic,**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/enlargement/info_czech_en.pdf (Erişim Tarihi. 12.02.2006)
- Eurostat **Basic Data on the Common Fisheries Policy,**
Çevirimiçi.http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/liste_publi/facts/pcp04_en.pdf,(Erişim Tarihi 19.12.2005)
- FAO **Fishery Country Profile The Czeck Republic,**
Çevirimiçi.<http://www.fao.org/fi/fcp/en/CZE/profile.htm>
(Erişim Tarihi.12.02.2006)
- FAO, **Food Balance Sheet (1990–2000),** Çevirimiçi.
<http://www.fao.org>. (Erişim tarihi:19.12.2005)

FAOSTAT, Fisheries Data	Çevirimiçi: http://faostat.fao.org/faostat/form?collection=Fishery.Primary&Domain=Fishery&servlet=1&hasbulk=0&version=ext&language=EN (Erişim Tarihi.19.12.2005)
Fisheries and Maritime Affairs,	The Common Fisheries Policy Çevirimiçi. http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_public/cfp_en.htm (Erişim Tarihi.07.12.2005)
İKV,	“Türkiye AB Tarihçesi”, Çevirimiçi Kaynak. http://www.ikv.org.tr/tarihce.php , (Erişim Tarihi. 01.01.2006)
İKV,	Avrupa Birliği’nin Ortak Balıkçılık Politikası, Çevirimiçi. http://www.ikv.org.tr/pdfs/de116ba1.pdf (Erişim Tarihi. 12.12.2005)
Lök, Aynur	Midye Biyolojisi ve Yetiştirme, Çevirimiçi. http://www.tarim.gov.tr/arayuz/9/icerik.asp?efl=uretim/su_urunleri/su_urunleri.htm&curdir=%5Curetim%5Cu_urunleri&fl=midye/midye.htm , Erişim Tarihi. 19.12.2005
Mert, İsmail	“Küreselleşme ve Su Ürünlerinde Kalite Kontrol”, SUMAE Yunus Araştırma Bülteni, Mart 2002, Çevirimiçi. http://www.yunus.sumae.gov.tr/2002/01/03.pdf
Orhan,Gökhan	“Bir Risk Toplumu Olarak Bilgi Toplumunun Örgütlenmesi. Merkezi Örgütlenmenin Sınırlılıkları ve Aşağıdan Yukarıya Örgütlenmenin Açılımları” Çevirimiçi. http://www.bilgiyönetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=253 (Erişim Tarihi.12.09.2005)

- Seçer, Korkmaz, Yavuzcan, Atar, Pulatsu, **Su rnleri retimi Avcılık ve Politikalar**, evirimii:<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/038selcuksecer.pdf>, Erişim Tarihi. 13.03.2006
- Seçer,Korkmaz,Yavuzcan,Atar, Pulatsu, “Su rnleri retimi. Avcılık ve Politikalar” evirimii:<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/038selcuksecer.pdf> (Erişim Tarihi. 12.04.2005) s.2
- Tiryakioğlu, Ferit Ömer **Avrupa Topluluğu Ortak Balıkçılık Politikası**, evirimii:<http://213.139.233.100/kurumsal/birimler/merkez/diyak/web/sunumlar/obp.ppt>, Erişim.01.10.2005
- PESCA The Financial Instrument for Fisheries Guidance and the PESCA, evirimii:http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/factsheets/facts/en/pcp5_2.htm (Erişim tarihi 14.05.2005)
- Yonsel, Fatma **Deniz Ulaşımı ve Deniz Kirliliği**, evirim içi http://www.turkishpilots.org.tr/CEVRE/DENIZ_KIRLILIGI_F_Yonsel.html, Erişim Tarihi.12.12.2005